

***International Scientific and Practical
Conference
"WORLD SCIENCE"***

№ 9(25), Vol.4, September 2017

**Proceedings of the
III International Scientific and Practical Conference
"New Opportunities in the World Science"
(August 31, 2017, Abu-Dhabi, UAE)**

Copies may be made only from legally acquired originals.

A single copy of one article per issue may be downloaded for personal use (non-commercial research or private study). Downloading or printing multiple copies is not permitted. Electronic Storage or Usage Permission of the Publisher is required to store or use electronically any material contained in this work, including any chapter or part of a chapter. Permission of the Publisher is required for all other derivative works, including compilations and translations. Except as outlined above, no part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the Publisher.

Founder –
ROSTranse Trade F Z C
company,
Scientific and Educational
Consulting Group
"WORLD Science", Ajman,
United Arab Emirates

<http://ws-conference.com/>

Publisher Office's address:
United Arab Emirates, Ajman

Amberjem Tower (E1)
SM-Office-E1-1706A

E-mail: worldscience.uae@gmail.com

Tel. +971 56 498 67 38

The authors are fully responsible for the facts mentioned in the articles. The opinions of the authors may not always coincide with the editorial boards point of view and impose no obligations on it.

CHIEF EDITOR

Ramachandran Nithya Professor in Finance and Marketing, Oman

EDITORIAL BOARD:

Nobanee Haitham Associate Professor of Finance, United Arab Emirates

Temirbekova Sulukhan Dr. Sc. of Biology, Professor, Russian Federation

Almazari Ahmad Professor in Financial Management, Saudi Arabia

Kuzmenkov Sergey Professor at the Department of Physics and Didactics of Physics, Candidate of Physico-mathematical Sciences, Doctor of Pedagogic Sciences

Lina Anastassova Full Professor in Marketing, Bulgaria

Safarov Mahmatali Doctor Technical Science, Professor Academician Academia Science Republic of Tajikistan

Mikiashvili Nino Professor in Econometrics and Macroeconomics, Georgia

Omarova Vera Professor, Ph.D., Kazakhstan

Alkhalwaldeh Abdullah Professor in Financial Philosophy, Hashemite University, Jordan

Koziar Mykola Head of the Department, Doctor of Pedagogical Sciences, Ukraine

Mendebaev Toktamys Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazakhstan

Tatarintseva Nina Professor, Russia

Yakovenko Nataliya Professor, Doctor of Geography, Shuya

Sidorovich Marina Candidate of Biological Sciences, Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor

Mazbayev Ordenbek Doctor of Geographical Sciences, Professor of Tourism, Kazakhstan

Polyakova Victoria Candidate of Pedagogical Sciences, Russia

Sentyabrev Nikolay Professor, Doctor of Sciences, Russia

Issakova Sabira Professor, Doctor of Philology,

Kolesnikova Galina Professor, Russia

Ustenova Gulbaram Director of Education Department of the Pharmacy, Doctor of Pharmaceutical Science, Kazakhstan

Utebaliyeva Gulnara Doctor of Philological Science, Kazakhstan

Harlamova Julia Professor, Russia

Uzilevsky Gennady Dr. of Science, Ph.D., Russian Federation

Kalinina Irina Professor of Chair of Medicobiological Bases of Physical Culture and Sport, Dr. Sci.Biol., Russia

Crohmal Natalia Professor, Ph.D. in Philosophy, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

Imangazinov Sagit Director, Ph.D, Kazakhstan

Chorny Oleksii D.Sc. (Eng.), Professor, Kremenchuk

Dukhanina Irina Professor of Finance and Investment Chair, Doctor of Sciences, Russian Federation

Pilipenko Oleg Head of Machine Design Fundamentals Department, Doctor of Technical Sciences, Ukraine

Orehowskyi Wadym Head of the Department of Social and Human Sciences, Economics and Law, Doctor of Historical Sciences, Ukraine

Nyyazbekova Kulanda Candidate of pedagogical sciences, Kazakhstan

Cheshmedzhieva Margarita Public Law and Public Management Department, Bulgaria

Peshcherov Georgy Professor, Russia

Svetlana Peneva MD, dental prosthetics, Medical University - Varna, Bulgaria

Mustafin Muafik Professor, Doctor of Veterinary Science

Ovsyanik Olga Professor, Doctor of Psychological Science, Russian Federation

Rossikhin Vasiliy Full dr., Doctor of Legal Sciences, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine

CONTENTS

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

- Mirzazade Lilia Fridunovna*
OIL STRATEGY IN THE POLICY OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC..... 4
- Гусар Леся Віталіївна*
НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО..... 9
- Яковець А. В.*
ІНТЕРНЕТ МЕДІА У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ
УКРАЇНИ-РФ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА СХОДІ..... 14

PHILOLOGY

- Абдырашева А. С.*
ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕРМИНОСИСТЕМ В КОГНИТИВНОМ АСПЕКТЕ..... 20
- Оксана Вікторівна Ніколенко*
ПЕРЕНОС ЗНАЧЕННЯ НА ОСНОВІ ЗВУКОВОЇ ПОДІБНОСТІ
У ТВОРЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ ПРІЗВИСК..... 23
- Савченко З. В.*
РАННЯ ТВОРЧИСТЬ ФРЕДЕРІКА БЕГБЕДЕРА
В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ..... 25
- Baghirova Sh. I.*
ABD AL-QAHIR AL-JURJANI'S VIEWS ON
THE FIGURES OF SPEECH: TASHBİH (SIMILE)..... 29

PSYCHOLOGY

- Grinko N. V., Sumariuk B. M.*
PSYCHOLOGICAL AND SOCIOCULTURAL ADAPTATION
OF MEDICAL STUDENTS FROM INDIA IN UKRAINE..... 32
- Kuanysh A. Zh.*
THE EFFECT OF SINGLE-SEX SCHOOL ON STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS... 34

SOCIOLOGY

- Казакова А. Ю.*
ЖИЛИЩНАЯ АНТИНОРМА В СВЕТЕ ЯЗЫКОВОГО КОНЦЕПТА ДОМА..... 45
- Алиев Т. Г., Алиева Ш. Т.*
НЕОБХОДИМОСТЬ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ
БЕЗРАБОТНЫХ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ..... 54

LEGAL AND POLITICAL SCIENCE

**OIL STRATEGY IN THE POLICY OF THE AZERBAIJAN
REPUBLIC***Mirzazade Lilia Fridunovna**National Academy of Sciences of Azerbaijan, Institute of Caucasus Studies,
Leading Researcher, assistant professor*

Abstract. *The problems of energy security and energy security are of paramount importance for each state, regardless of the availability or lack of energy resources. For this reason, the logic of supply and demand has emerged, and the need to participate in international projects that regulate energy imbalances and ensure energy security. The Concept of National Security of the Republic of Azerbaijan contains a strategy for supplying energy resources through the expansion of oil communications. By providing a unique opportunity to use transit oil supplies through its territory, Azerbaijan, on the one hand, replenishes its state budget, on the other, diversifies its economy and, on the third hand, creates partnership relations, it strengthens its international ties. Therefore, the topic of the proposed article is not only of current importance, but also of applied utility as an experience for world practice.*

Keywords: *energetic resources, Oil strategy, oil pipelines, transport corridor, regional security, international connections, sustainable development*

The geography of Azerbaijan has given it oil and gas fields (60% of the territory) on the Absheron peninsula, in the shelf zone of the Caspian Sea, the archipelago of Baku and Absheron. Energy resources in the Azerbaijani sector of the Caspian Sea are estimated at 3.5-5 billion tons of oil and 1,000 billion cubic meters of gas.

Oil reserves are also found in the southeastern Shirvan and in the steppe zones of the central part of the country: Gobustan, Jeyranchele, Ajinoure and Siazan. [7] However, more than seventy years, Azerbaijan served as a hydrocarbon appendage of Russia. His resources were uncontrolled. When the USSR collapsed, the systemic relations and relations of Azerbaijan with other countries, and, first of all, with Russia, underwent cardinal changes. The experience of the past years, when the Azerbaijani economy was at the mercy of plans, descended from Moscow, was no longer suitable. The centralist system could not contribute to the development of the state and regional initiative, it restrained the natural growth of the economic potential of the republics that make up the USSR, reproduced a standard pattern of the device for production and financial relations. In the calculation, neither the regional, nor the ethnic, nor the cultural features of the former Soviet republics were taken. Such a rigid system was one of the reasons for their lagging behind and economic collapse. When the liberals replaced the Communists, they preserved the state of affairs, centralism began to be called not a planned one, but a market one. The main economic decisions were still carried out centrally, and the main economic routes continued to pass through Moscow. Thus, one form of abstract reproduction throughout the given scheme was replaced by a different form, but the principle of centralism in the economic structure remained the same. However, the economic interconnection of all the regions of the USSR among themselves was an artificially created structure, it restrained the autonomous development of national economies. The plan, elevated to the absolute, played a major role. With the advent of liberals, many sectors of industry were left to their own devices, which caused them doom, degradation and extinction. The emphasis was put on the priority development of resources in the extractive industries, whose products could be immediately sold abroad. The raw material base of the Republic of Azerbaijan was mercilessly exploited. In the nineties of the twentieth century, after the restoration of independence, in order to survive, Azerbaijan needed a free, market economy. As soon as President Heydar Aliyev came to power of the Republic of Azerbaijan, he began to build a new policy, in the priority of which he put forward the Oil Strategy. Azerbaijan began to adopt advanced standards of progressive countries. After a pause of seventy years, he began to return to Baku the oil companies of Europe and America - BP, Shell, Royal Dutch, Statoil, Elf, Total, Aji Amoko, Pennzoil, Mcdermott, Unocal, Mobil, Exxon. Later still Japanese, Turkish and Iranian oil firms. In September 1994, thanks to Heydar Aliyev, an agreement was signed in Baku between the State Oil Company of Azerbaijan (SOCAR) and 11 well-known world oil companies on joint development and share of oil production at the Azeri, Chirag and Gunashli fields, In history as the "Contract of the Century". This

was the first international oil agreement signed by the Republic of Azerbaijan, and from the first day it occupied a worthy place in the history of independent Azerbaijan in its historical importance and strategic significance, calculated for the future. So Azerbaijan entered an important stage of national-strategic development. The country, consistently began to achieve its goals with a goal of winning the image of the most successful country in the region. And, as time later showed, the goal was achieved.

Henceforth, the Republic of Azerbaijan itself became a mistress, she could make decisions and manage her resources. For the foreign oil companies that signed the contract with Azerbaijan, Caspian oil and the shortest routes of the transport corridors "Europe-Asia" and "North-South" seemed very attractive, and they invested their investments in the oil sector of the Republic. Becoming the first state in the post-Soviet space to conclude a major oil contract with the famous giant companies of the West, Azerbaijan laid the foundation for international cooperation in the Caspian. From this point of view, the implementation of the "Contract of the Century" is of strategic importance not only for Azerbaijan, but also for a number of other countries in the world, as well as for the South Caucasus and Central Asia regions. The "contract of the century" had a positive impact on the political, economic and social life of the country, and especially on the oil and gas industry. The "Contract of the Century" was an important guarantor of the state independence of the republic, ensured the application of free, economic mechanisms and integration into the world economy. Projects that have regional and global importance related to oil transportation via pipelines: Baku-Tbilisi-Ceyhan and Baku-Tbilisi-Erzurum were initiated in Azerbaijan. Pipelines opened in Transcaucasia a transport corridor - TRACECA. [1].

It should be noted that the "opponents" of the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline construction (1,760 km.) Were against it, and found weaknesses in the project, including high construction costs, lack of raw materials for loading, uncertainty with the market, differences between Azerbaijan and Turkmenistan due to the ownership of some Caspian deposits, experts predicted high oil conductivity [5]. All these problems did take place, but the forecasts of Azerbaijani and international experts on bringing oil production in the Azerbaijani sector of the Caspian Sea from 40 to 45 million tons, and from the Tengiz field in Kazakhstan to 40 million tons were subsequently justified. The forecasts regarding the possibility of delivering 1.2 million barrels a day to the international markets of the Azerbaijani oil were also justified. [4]

President of Turkey Suleyman Demirel said that "for Turkey, the Baku-Tbilisi-Ceyhan project is vital, because it bypasses the extremely overloaded straits - the Bosphorus and the Dardanelles, and provides direct access to ports that accept large-tonnage tankers. [2]

On February 18, 1996 another project on the Baku-Supsa and Baku-Novorossiysk routes was signed in Moscow. The tripartite agreement signed by AMOCO, SOCAR and Transneft, reflected all the legal and technical issues related to the transportation of oil through the port of Novorossiysk. Russia, having approached this treaty from an objective position, in the second paragraph indicated that it is not the owner of Azerbaijani oil, so the right to it belongs to its producer. [9] This was assessed as a great achievement of the still new oil strategy of Azerbaijan.

October 25, 1997, the Azerbaijani oil, according to the original terms of the contract, went through the northern pipeline to the world market.[3]

The total length of the Baku-Novorossiysk oil pipeline was 1,330 km, the length of the pipeline passing through Azerbaijan is 231 km, and the diameter is 720 ml. [1]

the discovery of alternative oil routes was an integral part of the oil strategy of Heydar Aliyev. It put an end to Azerbaijan's dependence on any state, which fully met the national interests of the country.

Taking into account the above-mentioned factors, Heydar Aliyev decided to conduct the Baku-Supsa oil pipeline. President of Georgia Eduard Shevardnadze was only "for". The tripartite agreement signed by AMOCO, SOCAR and the Georgian government provided for transportation of Azeri oil received from the Azeri, Chirag and Gunashli fields through the Baku-Supsa pipeline. [10]

April 17, 1999, the Azerbaijani oil was transported via the Baku-Supsa pipeline. One of the main advantages of this pipeline is that Azerbaijani oil under the brand name "Azeri light" in its pure form began to enter the world market. Another advantage of the pipeline was the lower cost of oil transportation to Supsa compared to the Novorossiysk pipeline. If a ton of oil transported to Novorossiysk, bypassing the US of \$ 15.67., The same amount of oil sent to Supsa managed in 13,14 USD.

The length of the Baku-Supsa pipeline was 837 km, its diameter was 530 ml.

Since 1999, the year before the beginning of 2005 through two pipelines were transported to the world markets 48.7 million tons of Azerbaijani oil. [10]

The documents signed in Istanbul regarding the delivery of oil via the BTC are an important unparalleled fact that served as the basis for the project. [13]

Of the total number of kilometers of main pipelines, 468 km. Azerbaijan and 225 km. Georgia, passed through the territory of Turkey and totaled 1037 km. So, the expanded Sangachal terminal, replenished with a new port - Ceyhan. As a result of the construction, 11 pumping stations with a diameter of 1100 mm, worth \$ 2.4 million, capacity of 50 million tons, entered the terminal building. This pipeline route, laid through Georgia and the Turkish coast of the Mediterranean Sea, with the help of tankers, sent oil to Ceyhan and from there to European markets [3]. For, over the past period in Baku, as well as in the famous salons of the major capitals of the world - Washington, Moscow, London, 26 oil agreements with oil companies of other countries were signed. Today, cooperation continues successfully with 24 oil companies from 14 countries of the world for 14 contracts such as PSA. According to all agreements, about 60 billion dollars are to be invested in the oil and gas industry of Azerbaijan. Over the past 15 years, the volume of investment in oil and gas production amounted to 29 billion 866 million dollars. In addition, 1 billion 283 million dollars. Made up bonuses, poakrovye and other payments. The volume of investments only in the development of the block of Azeri Chirag-Gunashli fields amounted to 21 billion 395 million dollars. - bonuses, acre and share payments - 413 million dollars. Along with the "Contract of the Century", another significant project, Shah Deniz, also brought in large investments into the country, within the framework of which 5 billion 409 million dollars were invested, and bonuses, acre and share payments amounted to 87.8 million dollars.

Over the past period, the volume of capital investments within the BTC amounted to \$ 4 billion 996 million, and \$ 1 billion 356 million for the South Caucasus pipeline, implemented along the Baku-Tbilisi-Erzurum route.

Thanks to the oil strategy, Azerbaijan opened for international relations and partnership contacts. It should be noted that "Baku-Tbilisi-Ceyhan" runs along the Great Silk Road and is reliable, due to the existing brotherhood of the Azerbaijani and Turkish peoples. In the hardest time for Azerbaijan, when he was pressured (before signing the Contract of the Century), Turkey supported him and demonstrated devotion. [9]

The United States also demonstrated consistency, thanks to which in September 1994 the Contract of the Century was signed. [12]

The first analysis of the comparative intensity of transportation of Azerbaijani oil through the pipeline showed the effectiveness of the Baku-Tbilisi-Ceyhan project.

On the basis of a mutually beneficial agreement between the participating states of the project, trust arose between us and conditions were created for further cooperation. Since 1992, the Turkic-speaking states have begun to seek ways of rapprochement. This is evidenced by high-level meetings, negotiations, mutual visits of heads of state and their representatives, and a number of other important events. "Close personal contacts were established between the heads of the Turkic-speaking countries and friendly, fraternal relations were established." Due to this, large international projects were realized within the framework of mutual understanding and cooperation. Thus, the idea of regional cooperation embodied in the geopolitics of states was expressed. [11]

The conducted studies showed that geopolitics played its role as a driving force in the implementation of Azerbaijan's oil projects. Documents were signed in Brussels, the European Union's TACIS program in 1993, programs for the Turkish states, for Central Asia, TRACECA projects in Azerbaijan and the South Caucasus. [3]

This was the first stage of the road leading to the BTC. At the second stage, that is, since 1994, the energy strategy of Azerbaijan as a result of consistent policy has allowed to conclude cooperation with the world's largest oil companies represented in the consortium known as the "Contract of the Century".

Azerbaijan, as the main founder of energy security, has turned the entire South Caucasus region into a region of long-term international cooperation.

Currently, Turkey is making every effort to identify rich oil fields in countries such as Kazakhstan and Turkmenistan. [13]

It should be noted that the states located in the sectors of the Caspian region possess hydrocarbon reserves and have the capacity to contract with countries that lack energy resources. Without a doubt, the Turkic countries of the world with rich natural resources and advantageous geographical location are focused on obtaining economic benefits that will provide a global, political advantage in the future. Experience shows that joint production of energy resources for world markets transported by oil and gas pipelines contributes to the safety, stability and prosperity of suppliers. [13]

The third stage in realizing the impact of the BTC and the restoration of the Great Silk Road, as Suleiman Demirel said, will operate in parallel.

The next stage in the development of international cooperation is the main export pipeline Baku-Tbilisi-Ceyhan, a project that was implemented on October 29, 1998, to the 75th anniversary of the Republic. It began with the signing of a declaration in the capital of Turkey - Ankara. [9]

In his interview to journalists, Heydar Aliyev noted that "the security in all respects of the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline was determined from the very beginning, and from the very beginning it was revealed that this pipeline is much more profitable in terms of access to the West ...". [10]

In November 1999, at an OSCE summit, this was confirmed by OSCE experts. The future development of Azerbaijan, Georgia and Turkey in connection with the historic agreement signed in Istanbul was safe. "The prosperity of the region is a great success for the international agreement on the BTC." [3]

At the summit in Istanbul, different opinions were heard. So, E. Suleymanova emphasizes that "the days of the summit held in Istanbul were another event for the successful export of hydrocarbons via the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline. [13]

The President of the Republic of Kazakhstan, NA Nazarbayev, from the Turkic world welcomed the signing of the agreement. He stressed that "the long-awaited Istanbul Declaration and other documents that open the East-West route, promising technical and commercial benefits and finally making certainty, have been signed." [10] Information sources on this issue reported that Suleyman Demirel, Heydar Aliyev, Eduard Shevardnadze, Nursultan Nazarbayev, Islam Karimov signed an agreement " [13].

Thus, the formation of the basic principles of international relations based on a single idea was laid.

According to political analysts on strategic research, Heydar Aliyev's policy, which determined the fate of the BTC and the transportation of oil to the world markets, is regarded as an important factor in determining energy security.

In the modern period, all oil contracts successfully prepared by the First Vice-President of the State Oil Company of Azerbaijan - Ilham Aliyev, now the President of the Republic of Azerbaijan - successfully cross the oil strategy of Azerbaijan. His ability to resolve political and social problems serves to strengthen Azerbaijan's statehood, its great policy, thanks to which Azerbaijan is at the center of world attention.

Already in 2005, the profit from the sale of oil exceeded \$ 1 billion.

From year to year, oil supplies of Azerbaijani oil to the world markets of Europe are increasing. Only BTC is able to transfer 50 million tons of oil. [1]

The advantages of BTC should also include:

- the expansion of the limited capacity of the TRACECA corridor from the Black Sea (currently the line across the Mediterranean goes in a straight line);
- promoting the removal of a large number of oil spots in the Mediterranean Sea;
- increasing the potential for cargo transportation by tankers;
- the sale and transportation of oil to various regions of the world, thereby opening favorable economic conditions for the countries of exporters and importing countries. This, in turn, serves the benefit of the new political, economic, cultural and other relations of the countries of the world.

The reality is that the Baku-Tbilisi-Ceyhan project has been implemented. Ilham Aliyev stated in this connection: "The beginning of the Baku-Tbilisi-Ceyhan project is the beginning of our victory and the triumph of the oil strategy of Heydar Aliyev. This project is of great importance both for Azerbaijan and for the whole world " [12].

Properly chosen oil strategy of Heydar Aliyev along the main lines connected Azerbaijan with world markets. Oil and gas projects developed in our Republic are a vivid proof of this. [12]. Thus, the energy resources of Azerbaijan not only serve its geopolitical interests, but also the interests of the entire region, as well as to other countries of the world. The concept of energy security in this business creates favorable conditions and is at the service of successful implementation of regional and global projects. President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev formed such a force that managed to mobilize for the active promotion of national interests in the international arena. Today we are thinking about the politics of modern times, the politics of the technocrat. Our society is witnessing the emergence of a new social force capable of continuing the development strategy of Azerbaijan in line with the demands of the times.

Conclusion: "Strong state" and "modernization of the state" are two components of priority values for the Republic of Azerbaijan. The formation of a strong state, sustainable social development and a new form of thinking are the main guidelines laid down by the Oil Strategy under the authorship of Heydar Aliyev.

By initiating or creating economic projects jointly with foreign investors and financial structures, Azerbaijan, in fact, pursued the goal of developing the entire South Caucasus space, since

the economic modernization of the region, which determines political stability, is the basis for solving the existing here During long years of ethnic conflicts.

REFERENCES

1. Aliyev I. Newspaper Azerbaijan, 2007, February 4
2. Aliyev N. Istanbul OSCE Summit / Materials after the meeting "Azerbaijan" newspaper, 1999, November 28
3. Newspaper Azerbaijan, 2000, February 20
4. The newspaper Azerbaijan, 1999, October 24
5. Newspaper Azerbaijan, 1998, October 27
6. The newspaper Azerbaijan, 1998, October 29
7. Geography of Azerbaijan / [https://ru. Wikipedia.org/wiki /% ...](https://ru.wikipedia.org/wiki/%...) Date of circulation: May 13, 2017
8. Gonchar A., Moskalets A. Transit of Caspian Energy Resources to the World Market: A View from Ukraine / Central Asia and the Caucasus, 2001, №3, p. 7th
9. Ibragimov A., Rzaev T. Holiday of the fraternal Turkish people, newspaper Azerbaijan, 1990 October 30
10. Mamedov R.L. Azerbaijan's relations with Western countries and international political, economic aspects. Baku, 2006
11. Nazarbayev N. / Newspaper Azerbaijan, 1999, October 24
12. Speech of President Heydar Aliyev at the summit of heads of state / Revival of the 21st century. Baku, 2001, No. 39, p. 5
13. Suleymanova E. Istanbul OSCE Summit / Materials following the meeting, newspaper Azerbaijan, 1999, November 28

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ ЧЕЗАРЕ ЛОМБРОЗО

к. ю. н. Гусар Леся Віталіївна

Україна, м. Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри кримінального права і криміналістики

Abstract. According to C. Lombroso, the causes of crime lie not in the social conditions, but in the criminals themselves, in its biological and racial characteristics, and among humanity there is always a certain number of people who are destined to be offenders from birth. He highlighted four possible sources of «innate crime»: anatomical features; physiological, psychological properties of the individual; the presence of his atavistic features of the primitive man-savage; epilepsy and "moral interference".

The researcher discovered the type of "innocent offender", which is easily detected by certain physiological features of "stigmata". Material conditions, social status do not play any role in the formation of crime, or their role is secondary.

C. Lombroso claims that anarchism, as a phenomenon of social disobedience to social oppression, also chooses leaders with physiological stigma of criminals. The researcher points to the physical similarity of genius people with obsessed ones, the influence of various phenomena on genius and insanity, gives examples, numerous medical evidence of the presence of a number of artists in psychic deviations, and describes the special features of genius people who suffered at the same time and madness.

Keywords: Causes of crime, criminal, «innate crime», biological characteristics, genius and madness.

Постановка проблеми. Особистість злочинця визнається однією з головних кримінологічних проблем, оскільки вона є: 1) відправною точкою аналізу причин злочинної поведінки; 2) основним об'єктом профілактичного впливу з метою попередження злочинів. *Особистість злочинця* – це важлива складова механізму злочинної поведінки. Дослідження особистості злочинця дозволяє на основі узагальнення причин та характеру індивідуальної злочинної поведінки виходити на загальні криміногенні фактори, пояснювати зміни показників злочинності, які пов'язані зі змінами характеристик осіб, які вчиняють злочини. Слід погодитися з Ч. Ломброзо, що причини злочинності лежать не тільки в суспільних умовах, а й в самому злочинці, у його біологічних і расових особливостях, а серед людства завжди є певна кількість людей, яким судилося від народження бути злочинцями. Тому для з'ясування суті цієї проблеми необхідно дослідити науковий доробок Чезаре Ломброзо.

Виклад основного матеріалу. «Раптово, якось ранком похмурого грудневого дня, я виявив на черепі каторжника цілу серію ненормальностей...аналогічних тим, які є у нижчих хребетних. При вигляді цих дивних ненормальностей як ніби яскраве світло освітило темну рівнину до самого горизонту – і я усвідомив, що проблема сутності та походження злочинців була призначена для мене» [1, с. 2]. Це слова Чезаре Ломброзо, одного із найвідоміших кримінологів 19 століття, який створив в науці новий кримінально-антропологічний напрям наукових досліджень. Останній зводився до введення у кримінологію методу власного досвіду та спостереження, а центром вивчення стала особистість злочинця.

Варто зазначити, що результати наукових праць Ч. Ломброзо ґрунтуються на численних наукових дослідженнях, зокрема, 383 черепів померлих, 3 839 черепів живих людей, опитуваннях більше 25 тисяч злочинців та порівняннях отриманих емпіричних даних із інформацією про добropорядних громадян.

Згідно його гіпотези, злочинцями не стають, а народжуються, адже кримінальні нахили є не що інше як наша «спадщина» від тварин. Причиною такого висновку стало те, що більшість із обстежених Ч. Ломброзо злочинців у тій чи іншій мірі мали такі риси обличчя як приплюснутий ніс, низьке чоло, близько посажені очі, що характерне первіснообщинній людині.

Мало хто знає, що авторство сучасного поліграфа належить саме Ч. Ломброзо. Праобраз вказаного прибору називався гідросфігмометр, за його допомогою вимірювали артеріальний тиск і пульс у злочинців та намагалися визначити реакцію підозрюваних на питання, що задавалися чи фотографії, що демонструвалися під час допитів [2, с. 35].

У центрі своїх досліджень Ч. Ломброзо поставив злочинця із закликком «вивчайте особистість злочинця – вивчайте не абстрактно, не в тиші вашого кабінету, не з книжок і теорій, а в самому житті: у в'язницях, лікарнях, у поліцейських ділянках, у нічліжних будинках, серед злочинних товариств і зграй, в колі волоцюг та повій, алкоголіків і душевнохворих, в

обстановці їх життя, в умовах їх матеріального існування. Тоді ви зрозумієте, що злочин є не випадкове явище і не продукт «злої волі», а цілком природний... Злочинець – істота особлива, відмінна від інших людей, це своєрідний антропологічний тип, який збуджується до злочину в силу множинних властивостей і особливостей своєї організації. Тому і злочин у людському суспільстві також природний, як у всьому органічному світі. Вчинюють злочин і рослини, які вбивають і поїдають комах, тварини обманюють, крадуть, розбійничають і грабують, вбивають і пожирають один одного» [1, с. 16].

Ч. Ломброзо відкрив тип «природженого злочинця», якого легко виявити за певними фізіологічними ознаками «стигмами»: формою черепа, рисами обличчя, зморшками і за рядом психологічних властивостей (наприклад, нечутливість до болю), що по суті являють собою особливу расу, породу людей, кожному з яких від народження зумовлено перетворитися на небезпечного злочинця.

Основні ідеї ломброзіанської теорії сконцентровані у книзі Ч. Ломброзо «Злочинна людина». Він стверджував, що причини злочинності лежать не в суспільних умовах, а в самому злочинці, у його біологічних і расових особливостях, а серед людства завжди є певна кількість індивідів, яким судилося від народження бути злочинцями.

Злочинцем не стають, стверджував Ч. Ломброзо, ним народжуються. Він виділяв чотири можливі джерела «вродженої злочинності»:

- а) анатомічні особливості;
- б) фізіологічні, психологічні властивості індивіда;
- в) наявність у нього атавістичних рис первісної людини-дикуна;
- г) епілепсія і «моральне втручання».

Злочин – таке ж явище, «як зачаття, народження, смерть, психічні хвороби; причини злочинів закладені в самій біологічній природі людини; головне місце повинно посідати не діяння, а діяч – злочинець, його потрібно вивчати, застосовуючи відповідні методи виміру» [1, с. 2].

Підкреслюючи «натуральну» природу злочинності Ч. Ломброзо стверджував, що злочини властиві не тільки людям, а й тваринам і навіть рослинам. «Злочинці це – двоногі тигри серед людей, хижакі, що не можуть пристосуватися до звичайних людських умов і за своїми психофізичними якостями здатні лише вбивати, грабувати і чинити насилля» [1, с. 69].

Матеріальні умови, суспільне становище не відіграють ніякої ролі у формуванні злочинності або ж їх роль другорядна. «Існують люті лиходії серед королів і багатіїв та, навпаки, чесні людей серед бідняків», а тому, вся проблема злочинності спирається на особистість злочинця, його психічні та фізичні особливості. І як тигра не можливо перетворити на домашню тварину, так і злочинця не можна виправити.

Оскільки природжений злочинець, за Ч. Ломброзо, рано чи пізно повинен скоїти злочин, то немає потреби цього моменту чекати: їх варто нещадно знищувати чи принаймні ізолювати. Судити їх зовсім безглуздо.

Ч. Ломброзо намагався підкріпити свої доводи численними матеріалами кримінальної статистики, що розробила з дрібними деталями десятки ознак: аномалії черепа, мозку, нутрощів, особливості росту, ваги, голови, вух, носа, рота, зубів, волосся, температури тіла, пристрастей, жорстокості, моральних почуттів, освіти, жаргону, татування особи тощо.

Багато уваги у своїх працях Ч. Ломброзо приділив доведенню існування особливих рас, що пізніше використали німецькі та американські фашисти як «наукову базу» для кримінально-правової дискримінації цілих народів. «Ми повинні, – писав Ч. Ломброзо, – відмовитися від сучасного сентиментального ставлення до злочинця, яким заражені всі наші криміналісти. Вища раса завжди витісняє і винищує нижчу – такий закон розвитку людства. Де йдеться про порятунок вищої раси, там не може бути місця для жалості» [1, с. 164].

Спочатку Ч. Ломброзо вважав основою злочину атавізм. У 1884 році у третьому виданні «Злочинна людина» він разом з атавізмом до причин злочинів відніс хворобу, тісно пов'язавши його із патологічним станом організму, вважаючи основою останнього епілепсію і моральне божевілля.

У вченні про природженого злочинця, останньому дослідник надав від народження властиві певні клейма – стигмати.

Зовнішні стигмати:

- відхилення розміру голови від типу, властивого расі;
- надмірні розміри щелеп та вилиць;
- асиметрія обличчя;
- занадто малий або великий розмір вух, що стирчать як у шимпанзе;
- ніс плоский – у злодіїв або гострий – у вбивць;

- велика кількість різноманітних, передчасних зморшок;
- дефекти грудної клітини;
- надмірна довжина рук, зайве число пальців тощо.

Про окремих злочинців він писав: «Як правило, злодіям властиві рухливість рук і обличчя, невеличкі, рухливі, неспокійні, найчастіше косі очі. Звичні вбивці мають холодні, скляні очі, нерухомі й іноді наповнені кров'ю, щелепи сильні, вилиці широкі, ікла добре розвинуті...» [1, с. 43].

Внутрішні стигмати:

- знижена чутливість до болю;
- підвищена гострота слуху, нюху;
- велика моторність;
- підвищена сила лівих кінцівок;
- відсутність каяття або мук сумління;
- цинізм, зрадництво, жорстокість, марнославство, мстивість, лінощі;
- любов до оргій і азартних ігор;
- поширеність татуіровок, особлива мова «арго».

Наведені стигмати були піддані критиці, внаслідок якої було доведено, що, з одного боку вони виявилися в багатьох людей, у тому числі у видатних державних діячів, з іншого – у книзі Моргана «Стародавнє суспільство» було показано, що дикуни не мають тих рис, які науковець знайшов у злочинців.

У подальшому Ч. Ломброзо трохи пом'якшує свою теорію «природженого злочинця», підкреслюючи, що злочин – це продукт не тільки природжених властивостей людини, але і поєднання біологічних і соціальних причин [1, с. 58].

У написаній пізніше книзі «Злочин, причини та лікувальні заходи» етіології злочинності приділено значно більше уваги. Ч. Ломброзо досліджує тут найрізноманітніші фактори злочинності: метеорологічні і кліматичні, орографічні, расові, соціальні тощо. У числі соціальних чинників вчений розглядає вплив цивілізації, преси, імміграції, харчування, алкоголізму, освіти, бідності, багатства, релігії, виховання. Із великою докладністю аналізуються «індивідуальні чинники». І хоча загальна концепція Ч. Ломброзо залишилася незмінною, він все ж таки «пом'якшив» її, більш широко розглядаючи вплив на злочинність поєднання біологічних і соціальних факторів, але основна теза про біологічну природу злочину все ж була повністю збережена.

Розглядаючи біологію і психологію «природженого злочинця», Ч. Ломброзо в певній послідовності характеризує пристрасті, афекти, моральні почуття, інтелект, жаргон, жести, татуювання злочинців.

Під впливом критики Ч. Ломброзо змінив свою точку зору, визнавши, що злочинець – це морально помішана людина (божевільна у сфері етики), а потім вже стверджував, що злочинець – це епілептик. Але і це не підтверджувалось: багато закоренілих злочинців не виявляли ніяких ознак епілепсії, а багато епілептиків ніколи ніяких злочинів не вчиняли [3, с. 72–78; с. 32].

Спочатку Ч. Ломброзо поділяв злочинців на три типи: убивць, злодіїв і гвалтівників.

Для вбивць він вважав характерними такі антропологічні ознаки:

- скляні налиті кров'ю очі;
- великий орлиний, загнутий униз ніс;
- розвинені ікла, щелепи, вилиці;
- тонкі губи тощо.

У злодіїв, на думку Ч. Ломброзо, спостерігалися особлива рухливість особи (зокрема рук), маленькі блукаючі очі, зрощені брови, рідка борода, кривий, запалий, іноді кирпатий ніс тощо.

Для гвалтівників характерні типові блискучі очі, а також такі риси обличчя, як великі щелепи, роздуті губи, жіночні рухи тіла, хрипкий голос.

Ч. Ломброзо виокремлював тип «політичного злочинця», якому нібито з дитинства притаманний дух руйнування та особливі фізичні ознаки виродження. Із цією метою Ч. Ломброзо аналізував портрети відомих політичних діячів Франції: Марата, Дантона, Луїзи Мішель та інших, знаходячи в кожного із них риси дегенератизму (ненормальні вуха і надбрівні дуги, сильно виражений щелепний діаметр).

У кримінально-психологічному і соціологічному нарисі «Анархісти» Ч. Ломброзо досліджує причини виникнення анархії, позиції анархістів. Розбираючи суть анархізму дослідник спочатку звертається до виховання дітей, в основі якого лежить жадібність до будь-якої новизни, оскільки їх розвиток базується на всякого роду заборонах, а чому тоді дивуватися, коли в суспільстві знаходить вихід на зовні насильство, що накопичувалося

роками. Анархізм є не що інше як ідея протесту душі проти неправди і несправедливості, боротьба за честь та істину.

Ч. Ломброзо розрізняє революцію та повстання. Революція, на його думку, явище повільне, підготоване, прискорене хіба що нервозним генієм або ж суспільною випадковістю. Це історичне вираження еволюції, яка рухається спокійно, але впевненими кроками, успіх їй гарантований. Керують нею зазвичай геніальні, талановиті люди, а не злочинці [4, с. 128]. Революції схожі із кризами в індивідуальному житті, адже народ, щоб стати на вищий щабель свого розвитку повинен пройти через них. Повстання – справа рук небагатых і викликане часто мало важливими або ж локальними причинами, стаються серед не цивілізованих народів. Ч. Ломброзо стверджує, що він жодного разу не бачив анархіста, який би не був горбатим або ж кульгавим чи не з асиметричним лицем, недоліками вимови [5, с. 23].

У книзі «Геніальність і божевільня» Ч. Ломброзо проводить паралель між великими і одержимими людьми: «коли, багато років тому, перебуваючи ніби під впливом екстазу, під час якого мені точно в дзеркалі з повною очевидністю представлялися співвідношення між геніальністю і божевільням, я за дванадцять днів написав перші розділи цієї книги, то, зізнаюся, навіть мені самому не було ясно, до яких серйозних практичних висновків може привести створена мною теорія» [6, с. 122].

Дослідник вказує на фізичну подібність геніальних людей з одержимими, вплив різних явищ на геніальність і божевільня, наводить приклади, численні свідчення медичного характеру про наявність у ряду митців психічних відхилень, а також описує спеціальні особливості геніальних людей, що страждали в той же час і божевільням.

Зокрема, деякі із таких особистостей виявляли неприродний ранній розвиток, так, наприклад, Ампер в 13 років вже був добрим математиком, а Паскаль в 10 років вигадав теорію акустики. Багато хто з них сильно зловживали наркотичними речовинами і спиртними напоями, до прикладу, Галлер поглинав величезну кількість опію, а Руссо – кави. Деякі не відчували потреби працювати спокійно в тиші свого кабінету, а постійно подорожували. Не менш часто міняли вони також і свої професії та спеціальності, точно потужний геній їх не міг поміститися в межах однієї якої-небудь науки і цілком в ній висловитися.

У всіх геніїв є свій особливий властивий їм стиль, що відрізняє їх від інших здорових письменників, що виробляється під впливом психозу. Майже всі вони глибоко страждали від релігійних сумнівів, які мимоволі представлялися їхньому розуму, тим часом як боязка совість змушувала вважати такі сумніви злочинами. Наприклад, Галлер писав у своєму щоденнику: «Боже мій! Пошли мені хоча б одну краплю віри; розум мій вірить у тебе, але серце не розділяє цієї віри – ось у чому мій злочин» [7, с. 72].

Ч. Ломброзо на підставі закону про рівновагу між силою та матерією, що управляє усім світом живих істот вивів й інші, більш дивні аналогії: наприклад, сивина і облісіння, худоба тіла, а також погана м'язова і статева діяльність, які властиві всім божевільним дуже часто зустрічаються і у великих мислителів. Блідність завжди вважалася приналежністю і навіть прикрасою великих людей. Крім того, мислителям нарівні з божевільними властиві постійне переповнення мозку кров'ю (гіперемія), сильний жар у голові і охолодження кінцівок, схильність до гострих хвороб мозку і слабка чутливість до голоду й холоду.

Про геніальних людей, так само як і про божевільних можна сказати, що вони все життя залишаються самотніми, холодними, байдужими до обов'язків сім'янина і члена суспільства.

Оскільки Ч. Ломброзо розглядає злочинців як хворих, морально схиблених людей, то і заходи впливу на них повинні бути схожі із заходами впливу на божевільних. «Ми говоримо «природженим злочинцям: ви не винні, здійснюючи свій злочин, але не винні і ми теж, якщо природжені властивості нашого організму ставлять нас в необхідність заради власного захисту позбавляти вас свободи, хоча ми і усвідомлюємо, що ви більш заслуговуєте співчуття, ніж ненависті» [1, с. 22].

Оскільки злочин – це біологічне явище, то покарання не може досягти своєї кінцевої мети, а тому треба відмовитися від понять осудності і вини, моральної відповідальності. Слід застосовувати замість покарання заходи безпеки до осіб, що мають стигмати злочинця. «Час припинити жаліти злочинця, треба пожаліти і суспільство» [1, с. 184].

У ранніх роботах Ч. Ломброзо навіть пропонував скасувати інститут судів і замінити його комісією психіатрів, яка б здійснювала відповідні дослідження і робила висновки щодо належності людини до класу природжених злочинців. Згодом він відмовився від цієї ідеї, визнавши необхідність суду і антропологам відвів роль експертів [8, с. 54].

Як писали критики, з точки зору Ч. Ломброзо для злочинця не потрібний суд, а треба діяти за правилом «виміряв, зважив і повісив», останній гаряче підтримував широке

застосування смертної кари, вислання злочинців у колонії, у малярійні місцевості на довічну каторгу за тілесні покарання; розстриг жінок за вчинені злочини це, на його думку, штучний відбір у суспільстві, у результаті якого повинні бути знищені звичні злочинці.

«Ми повинні, – писав Ч. Ломброзо, – відмовитися від сучасного сентиментального ставлення до злочинця: вища раса завжди пригнічує і винищує нижчу – такий закон людства. Де справа йде про порятунок вищої раси, там не може бути місця жалості» [1, с. 11].

Реакційна програма Ч. Ломброзо не могла бути прийнята ні теорією кримінального права, ні законодавцем того часу через її антинауковість, а також тому, що зводила кримінальне право до засобу розправи над людиною через її біологічні характеристики.

Проте, вже перші перевірки таблиць Ч. Ломброзо показали, що наявність у злочинців особливих фізичних рис, що відрізняють їх від усіх інших людей і зближують із первісною людиною, є лише міфом.

Теорія Ч. Ломброзо і сучасні містифікації, що випливають із неї ґрунтуються на положеннях про те, що між деякими фізичними рисами і характерними ознаками організму людини, з одного боку, і злочинною поведінкою, з іншого, є певна залежність. Слід зазначити, що в повсякденній побутовій свідомості, а також у художній літературі та інших творах мистецтва справді фігурує стереотип злочинця ломброзіанського типу (фігура лиходія), однак жодного наукового обґрунтування такі збіги зазвичай не мають.

Висновки. Важливість науково-практичного внеску у розвиток кримінологічної науки Ч. Ломброзо навряд чи варто обговорювати. Абсолютна більшість критиків його наукових праць не провели й десятої частини того обсягу досліджень, на які спирався італійський професор. Він дав потужний імпульс проведенню численних глибоких досліджень людини, яка скоює злочин на основі її психолого-фізіологічних властивостей, а його ідеї щодо ставлення до злочинця як до хворої людини були пройняті гуманізмом. Антропологічні дослідження Ч. Ломброзо лягли в основу створеного ним детектора брехні, за допомогою якого фіксували зміни циркуляції крові і констатували внутрішнє хвилювання людини, найчастіше під час проведення допитів. Чимале практичне значення мали дослідження Ч. Ломброзо в області графології, його описи татувань злочинців з розкриттям їх внутрішнього змісту й досі не втратили актуальність, те ж можна сказати і про проведений ним аналіз злочинного жаргону. Як зауважив відомий німецький кримінолог Шнайдер, на ідеї Ч. Ломброзо в багатьох державах накладено своєрідне табу, але, незважаючи на це, періодично в різних країнах з'являються його послідовники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломброзо Ч. Злочинна людина / Ч. Ломброзо ; [пер. з італ.]. – М. : Ексмо; Мідгард, 2005. – 876 с.
2. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві: Навч. посіб / В. Г. Гончаренко, Ф. М. Сокиран. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1994. – 48 с.
3. Гишинский Я. И. Социология девиантной поведінки як спеціальна соціологічна теорія / Я. И. Гишинський // Соціологічні дослідження. – 1991. – № 4. – С. 72–78. Щербак А. Е. Злочинний чоловік [вроджений злочинець – морально-схиблений – епілептик] по Ломброзо / А. Е. Щербак. – Санкт-Петербург : тип-лит. П. І. Шмідта, 1889. – 52 с.
4. Ломброзо Ч. Анархісти: кримінально-психологічний і соціологічний нарис / Ч. Ломброзо ; [пер. з італ. Н. С. Житкова]. – Санкт-Петербург : «Думка», 1907. – 138 с.
5. Ломброзо Ч. Антисемітизм і сучасна наука / Ч. Ломброзо ; [пер. з італ. Є. Пархомівського]. – Київ : Ф. Л. Іссерліс і К, 1909. – 146 с.
6. Ломброзо Ч. Геніальність і божевілья / Ч. Ломброзо ; [пер. з італ. К. Тетюшевої]. – Москва : РИПОЛ класик, 2009. – 397 с.
7. Иншаков С. М. Зарубежная криминология / С. М. Иншаков. – М. : Издательская группа ИНФРА-М–НОРМА, 1997. – 383 с.
8. Ломброзо Ч. Статева психопатія: любов у схиблених / Ч. Ломброзо ; [пер. з італ. Н. П. Лейненберга]. – 2-е рус. вид. – Одеса, 1908. – 59 с.

ІНТЕРНЕТ МЕДІА У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ УКРАЇНИ-РФ ПІД ЧАС ВІЙНИ НА СХОДІ

к. філол. н. Яковець А. В.

Україна, м. Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин, доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій та
комунікативних технологій

Abstract. The article deals with the analysis of the role of online-media in political communication. It's shown that we are living in time of such concepts as "information war", "psychological operations", "information-psychological weapons", "media aggression". Therefore information security reflects not only the close relationship between media and conflict situations. The author focuses on information aspect of the conflict and says that it is also important as direct military action. There are also described the stages of the Russian Federation information war against Ukraine, using of anti-Ukraine methods of the information influence and ways of protection of Ukrainian information sphere in the article.

Keywords: online media, information field, information security, information war, information counter, psychological operations, information-psychological weapons, media aggression.

Вступ. В сучасних умовах інтернет медіа виконують не лише покладені на них функції, зокрема інформативну, розважальну та просвітницьку, а постають головною зброєю у веденні інформаційних війн як всередині країни, так за її межами. Задоволення інформаційних потреб користувачів може розглядатися як головне завдання мережевої інформаційної діяльності. Інтернет виступає одним з феноменів, що опосередковують різноманітні види людської діяльності, зокрема пізнавальну, комунікативну та ігрову діяльність. Мережа також надає одну з найбільш помітних можливостей для інтенсифікації розвитку психічної діяльності людини, хоч зазначена проблема потребує ґрунтовнішого наукового вивчення [1].

Як зазначає голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації Леонід Євдоченко на парламентських слуханнях щодо реформування галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвитку інформаційного простору України, чисельність інтернет користувачів за оцінкою незалежних експертів на кінець 2015 року становила щонайменше 58%. Також зазначається, що охоплення населення України державними програмами аналогового ефірного телемовлення становила 88,3%, радіомовлення - 83,5%. До речі, саме тоді пролунала ідея щодо створення НАТО департаменту по боротьбі з російською "інформаційною зброєю". Водночас кабельним телебаченням були охоплені 18,3% українських домогосподарств, а 23,6% домогосподарств користувались цифровим телебаченням. У матеріалах зазначається, що тільки 8,2% українських домогосподарств залишилися споживачами послуг проводового мовлення [2].

Українські медіа дослідники з ГО «Інтерньюз-Україна» пишуть, що «перша половина 2017 року стала найнасиченішою подіями у сфері вільного розвитку Інтернету України за останні три роки. 15 травня 2017 року Указом Президента України №133/2017 введено санкції проти 468 юридичних осіб та 1228 фізичних осіб Російської Федерації, серед них «Яндекс», «Mail.Ru Group». Провайдери та оператори мобільного зв'язку зобов'язані заблокувати доступ користувачам до ресурсів yandex.ru, mail.ru, ok.ru, vk.ru та інших. Це рішення стало несподіванкою для всіх учасників українського кіберпростору, бо на думку громадськості, було надто швидко ухвалене і недостатньо ефективно скомуніковане представниками влади.

А 19 червня 2017 року Міністерство інформаційної політики України передало до СБУ перелік 20 веб-сайтів, рекомендованих до блокування, оскільки ті «містять інформацію, що розпалює міжнародну ворожнечу або ж порушує територіальну цілісність України». Впродовж трьох років конфлікту держава самоусувалася зі сфери регулювання веб-контенту, а інтернет-середовищу не вдалося самостійно впоратися із викликами для національної безпеки. Громадськість виносила питання на обговорення та закликала владу до діалогу. Зокрема, експертне середовище наполягало на захисті свободи слова, пропонувало чітко окреслити загрози державній безпеці в мережі, адже це допомогло б громадянам у саморегулюванні без застосування урядових обмежень». [3].

Виклад основного матеріалу. За допомогою інтернет медіа можна маніпулювати громадською думкою, впливати на прийняття важливих стратегічних та геополітичних рішень, змінювати кордони без застосування реальної зброї. Сьогодні не так важливо мати численну армію або надвелику територію, достатньо володіти арсеналом потужних комунікаційних каналів масової інформації та грамотно використовувати інформаційно-психологічні методи.

У наш час виникнення таких понять як «інформаційна війна», «психологічна операція», «інформаційно-психологічна зброя», «медіа-агресія», «інформаційна безпека» свідчить не тільки про тісний зв'язок мас-медіа з конфліктними ситуаціями, а й про те, що у збройних конфліктах сучасності боротьба на інформаційному полі не менш важлива, ніж безпосередньо військові дії.

Україна та українці на власному прикладі дізналися, що таке зовнішнє інформаційне втручання та наскільки потужна його сила. Україна стала жертвою інформаційної війни з боку Російської Федерації. Російські ЗМК (засоби масової комунікації) робили і роблять все можливе для повного дезорієнтування в ситуації, вони перекручують факти та маніпулюють ситуацією з метою впливу на громадську думку як всередині своєї країни, так і на території України. Для цього існує ціла низка засобів масової інформації та комунікації (ЗМК), які функціонують на різних рівнях. Як висновок, у березні 2014 року відбувається анексія Росією Криму, а згодом в травні створюються псевдодержавні утворення «ДНР» та «ЛНР». Тому важливо розуміти основні принципи, методи та стратегію введення інформаційних війн для протистояння медіа агресії, побудови ефективної системи інформаційної безпеки України та максимальної ізоляції населення від таких загроз. Україна опинилася у вирі інформаційної війни, потрібно виокремити головні помилки, які були допущені, щоб у майбутньому не опинитися в аналогічній ситуації.

Тут доречно згадати давньокитайського військового діяча Сунь-Цзи, який першим узагальнив досвід інформаційного впливу на супротивника. У трактаті «Мистецтво війни» Сунь-Цзи писав: «У будь-якій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави в цілому... Здобути сотні перемог у бою – це не межа мистецтва. Підкорити супротивника без бою – ось це вінець мистецтва» [4].

Інший відомий комунікативіст Маршалл Маклюєн колись проголосив, що в наш час економічні зв'язки і відносини все більше набирають форми обміну знаннями, а не товарами. А засоби масової комунікації є новими «природними ресурсами», що примножують багатства суспільства [5].

Інформаційним війнам присвячено дослідження Мартіна Лібікі. Однією із форм інформаційної війни він називає психологічну. Завдання інформаційної війни, на погляд ученого, – це знищення не фізичної сили, а соціуму [6].

На думку відомого вітчизняного комунікативіста Георгія Почепцова, інформаційна цивілізація не сприймає дій у фізичному просторі, перемогу вона вбачає в інформаційному і віртуальному просторах [7].

Отже, інформаційна війна – це складова ідеологічної боротьби, метою якої є послаблення моральних і матеріальних сил супротивника або конкурента й зміцнення власних. Слід зазначити, що усі роки нашої Незалежності проходили під прицілним інформаційним впливом різними каналами комунікації з боку Російської Федерації. Проводилася планова антиукраїнська інформаційна війна, в основі якої – поширення недостовірної, упередженої інформації про Україну, маніпулювання суспільною свідомістю громадян не тільки України, але й інших держав. Інформаційно-комунікаційна стратегія передбачала потужну пропаганду війни (Федір Березін), розпалювання національної ворожнечі та використання релігійних факторів, що впливають на зміну конституційного ладу української держави.

Можна зробити невеличкий екскурс в історію питання інформаційних війн. Наприклад, щоб протистояти німецькому інфювпливу британське ВВС запускає Європейську службу та збільшує мовлення німецькою мовою. Країни нацистського блоку для нейтралізації впливу старанно глушили «шкідливі» для них радіочастоти.

Паралельно починає мовлення «Голос Америки», яке після нападу японських ВВС на Перл-Харбор переважно приділяло увагу азійсько-тихоокеанському регіону.

Таким чином, Друга світова війна назавжди змінила поняття «пропаганди», надавши йому суто негативне значення. Держави почали використовувати засоби масової інформації не лише в інформаційній та просвітницькій цілях, а з метою впливу, який в подальшому змінював кордони країн та диктував інтереси світових лідерів [8].

Відомий американський дослідник поняття «пропаганди» П. Лайнбарджер у своїй книзі «Психологічні війни» одним із перших окреслив головні ознаки та методи інформаційних війн.

П. Лайнбарджер вважає, що «психологічна війна в широкому сенсі являє собою використання основ психології у військовій справі. У свою чергу пропаганда може бути визначена як організоване переконання без застосування насильницьких заходів». Дослідник також виокремив основні види пропаганди відносно джерел ведення:

Біла пропаганда ведеться від імені офіційного джерела, зазвичай від імені уряду або одного з його органів, включаючи військове командування різних інстанцій. Цей тип пропаганди безпосередньо пов'язаний з веденням відкритих операцій психологічної війни.

Сіра пропаганда не вказує певного джерела.

Чорна пропаганда приховує своє справжнє джерело. Цей тип пропаганди пов'язаний з завуальованими операціями психологічної війни.

Крім того, можна виділити наступні види пропаганди, які з'явилися після Другої світової війни:

Конверсійна пропаганда – масований пропагандистський вплив на ціннісні орієнтації людини або групи людей з метою зміни головних установок, відношень, суджень та поглядів на політику, яку веде влада.

Сепаратистська пропаганда – пропагандистський вплив, націлений на розпалювання міжгрупових протиріч на основі релігійного, національного, соціального характеру з метою послаблення єдності аж до повного розколу групи.

Деморалізуюча пропаганда – пропагандистський вплив, який має за мету послабити психіку людини, посилити її інстинкти самозбереження з метою послаблення морально-бойових якостей до повної відмови від участі у бойових діях.

Пропаганда полону націлена на формування позитивних установок по відношенню до здачі в полон як єдиному, раціональному і безпечному виходу із ситуації [9].

Цікаво, що сучасний термін, яким користується НАТО, а саме «інформаційні операції», може використовуватися взагалі при відсутності натяку на бойові дії, а, наприклад, під час миротворчих операцій з метою зміни настроїв у суспільстві.

Таким чином, коротко окреслена вище історія створення та розвитку «інформаційних війн» показала, що для ведення ефективного військового протистояння та захисту своєї території від зовнішнього ворогу надважливо приділяти увагу інформаційному супротиву. В будь-якому випадку – мирному чи військовому – потрібно бути готовим до ймовірної пропагандистської агресії. У надійно інформаційно-захищеної країни більше шансів не стати жертвою територіального, політичного чи ідеологічного впливу ззовні.

Тепер розглянемо докладніше поняття «інформаційна війна», в чому його сутність, відмінність від інших подібних термінів та роль в ньому засобів масової інформації.

Термін «інформаційна війна» сьогодні використовується досить широко, однак однозначного визначення цього поняття поки немає.

Інформаційна війна сьогодні трактується як:

- комплексне спільне застосування сил і засобів інформаційної та збройної боротьби;
- комунікативна технологія впливу на інформацію та інформаційні системи противника при одночасному захисті власної інформації і своїх інформаційних систем;
- комунікативні технології впливу на масову свідомість;
- протиборство між державами в інформаційному просторі з метою завдати шкоди інформаційним системам, процесам і ресурсам (інформаційно-технічна війна), підризу політичної та соціальної систем, а також масованої психологічної обробки особового складу військ і населення з метою дестабілізувати суспільство і державу (інформаційно-психологічна війна) [10].

Як бачимо, наведені визначення свідчать про те, що термін «інформаційна війна» використовується у двох смислових варіантах: *гуманітарному* та *технологічному*. У гуманітарному сенсі «інформаційна війна» розуміється як ті чи інші методи трансформації інформаційного простору. У цьому випадку мова йде про атаки на структури породження інформації, про нав'язування моделі світу, яка покликана забезпечити бажані типи поведінки. У технологічному - як цілеспрямовані дії, вжиті для досягнення інформаційної переваги шляхом нанесення шкоди інформації, інформаційним процесам та інформаційним системам противника при одночасному захисті власної інформації, інформаційних процесів та інформаційних систем. Зрозуміло, що об'єктами поразки в «інформаційних війнах» будуть, в першому випадку, психіка і свідомість людини, у другому - інформаційна інфраструктура. Таким чином, одним терміном - інформаційна війна - позначаються процеси, засоби і методи реалізації яких

кардинально різняться: комп'ютерний вірус не може вплинути на здоров'я людини, а стан суспільної свідомості та панівна в суспільстві.

Що стосується засобів і методів ведення війни в традиційному розумінні і війни інформаційної, принципів, на яких заснована, то вони абсолютно різні. Інформаційної зброї, як такої, взагалі не існує. Все, що називається фахівцями інформаційною зброєю (засоби масової інформації, електронні засоби, лінгвістичні засоби), є насправді певним типом інформаційних зв'язків елементів соціальної структури або засобами їх регулювання, які можуть призвести як до конструктивних, так і до деструктивних наслідків на об'єкта впливу. Тому в інформаційній війні виграє той, хто зуміє забезпечити більш ефективний захист свого простору від вторгнення неадекватної і неправдивої інформації. Багато країн світу так і роблять – створюють у себе системи захисту від інформаційної агресії. У Франції, наприклад, по телебаченню дозволяється показувати не більше 50 % іноземних фільмів, абсолютна більшість яких, як відомо, американські [11]. Г. Почепцов відмітив, що інформаційна війна як «лакмусовий папірець» здатна перевірити національний інформаційний простір на здатність функціонувати не тільки в сприятливому, але і в агресивному режимі, коли особливу роль починає грати не тільки дефіцит часу, а й дефіцит матеріальних та інтелектуальних ресурсів.

Сьогодні інформаційні війни виходять на авансцену можливих варіантів домінування в інформаційній сфері. При цьому необхідно розрізнити два напрямки ведення інформаційних воєн: безпосередньо інформаційне та психологічне. У першому випадку об'єктом впливу стають комп'ютери та інформаційні системи, у другому – масова свідомість. Відповідно, залежно від цього вибираються способи впливу.

На концептуальному рівні можна сказати, що держави прагнуть придбати інформацію, що забезпечує виконання їх цілей. Знання про інформацію, якою володіє противник, є засобом, що дозволяє підсилити вашу могутність і знизити могутність вашого ворога [12].

Тим не менш, сучасні засоби виконання інформаційних функцій зробили інформацію вразливою до прямого доступу і маніпуляції нею. Сучасні медіатехнології дозволяють противнику змінити або створити інформацію без попереднього отримання фактів і їх інтерпретації. Ось короткий список характеристик сучасних інформаційних систем, що призводить до появи подібної уразливості: концентроване зберігання інформації, швидкість доступу, великі можливості інформаційних систем виконувати свої функції автономно.

Існує три основні цілі інформаційної війни:

- контролювати інформаційний простір, використовуючи його у власних цілях його, захищаючи при цьому військові інформаційні функції від ворожих дій (контрінформацію).
- використовувати контроль за інформацією для ведення інформаційних атак на ворога.
- підвищити загальну ефективність збройних сил за допомогою повсюдного використання військових інформаційних функцій [13].

У разі проведення психологічної війни на перше місце виходять процеси формування громадської думки. У цьому випадку ефективно впливає применшення значущості тієї чи іншої події, недопущення його в інформаційний простір, використання в ході комунікативної кампанії «спіралі мовчання», тобто уявлення думки меншості, як думки більшості населення.

Сьогодні все більшої популярності набуває термін «гібридної війни». Мова йде про комбіноване використання ЗМІК та збройних сил країною-агресором. По суті, на першому етапі відбувається «інформаційна війна», націлена на повне дезорієнтування населення, прихилення на свій бік. На наступному етапі, уже на підготовленому інформаційному підґрунті, відбувається фізична агресія, яка закінчується окупацією бажаної території.

За словами підполковника Корпусу морської піхоти США Білла Неметті, гібридна війна - це «сучасний вигляд партизанської війни», який «об'єднує сучасні технології та сучасні методи мобілізації».

У редакторській передмові довідника Military Balance 2015 «гібридна війна» трактується як «використання військових і невійськових інструментів в інтегрованій кампанії, спрямованій на досягнення раптовості, захоплення ініціативи і отримання психологічних переваг, які використовують: дипломатичні можливості; масштабні і стрімкі інформаційні, електронні та кібероперації; прикриття і приховування військових і розвідувальних дій; в поєднанні з економічним тиском».

Розробляючи в даному випадку план тактичних заходів, необхідно брати до уваги такі відомості:

- визначення цільової аудиторії в даному суспільстві;
- переконання, відносини, думки і мотивація цільових аудиторій;
- аналіз точок уразливості в даній моделі поведінки;

- визначення найбільш ефективних каналів для досягнення мети;
- вторинне дослідження ефекту першого етапу інформаційної війни [14].

Таким чином «інформаційна війна» – це різновид протиборства соціальних систем, в ході якого допускається (передбачається) фізичне знищення елементів інфраструктури протиборчих систем, а головним засобом ведення є інформаційні технології.

Дійсно, середовище проживання людини різко змінилося з появою Інтернету – інформація поширюється миттєво по всьому світу. Перепрограмувати людину стало швидше, дешевше і легше, ніж вбивати. Інформаційні засоби іноді навіть безкоштовно поставляються, як комп'ютери до вузів, - аби їх користувачам подавати відповідну інформацію.

Глобалізація інформаційних процесів і всеосяжність інформаційних потоків, стрімкий розвиток і збільшення обсягів впливу аудиторій телекомунікаційних мереж ознаменували собою кінець ХХ століття. Ці фактори дали підстави вченим (футурологам, соціологам, філософам) стверджувати, що на зміну індустріальному суспільству, де провідну роль відігравало виробництво, і проміжній постіндустріальній стадії (для пострадянського простору більш прийнятний термін «деіндустріалізація»), де поряд з виробництвом важливу роль відіграє сфера послуг, йде нове – інформаційне суспільство, для якого пріоритетною є сфера масових комунікацій.

Вже зараз інформаційні технології стали найпотужнішою виробничою силою: наприклад, сьогодні 90% капіталу переходить від власника до власника за допомогою електронних комунікацій, а потенціал деяких інформаційних корпорацій більший, ніж у окремих держав. Показовим виступає приклад компанії «Microsoft», яка зі своїми капіталами приблизно у \$700 млрд. випереджає економічні показники цілої країни, скажімо, Іспанії.

Німецький філософ Шпенглер ще на початку ХХ століття передбачав небувале зростання ролі інформації в житті суспільства. У роботі «Сутінки Європи» він писав: «У найближчому майбутньому три або чотири світових газети будуть направляти думки провінційних газет і з їх допомогою - «волю народу». Все вирішуватиметься невеликою кількістю людей, які контролюють ці газети, імена яких можливо навіть і не будуть відомі, проте величезна маса політиків другого рангу, риторів і трибунів, депутатів і журналістів, представників провінційних горизонтів, буде підтримувати в нижчих прошарках суспільства ілюзію народного самовизначення» [15].

Слід зазначити, що О. Шпенглер у той час не передбачав розвитку електронних ЗМК – тоді його прогнози, напевно, були б ще сміливіше. Адже саме розвиток телекомунікацій виступає визначальним фактором інформаційного суспільства. Те, скільки часу займає, і яке значення має перегляд телепередач для середньостатистичного європейця, дозволяє стверджувати, що телевізор - головна ікона нашого часу [16].

Комунікаційна сфера взагалі та ЗМІ зокрема – завжди були активними учасниками збройних конфліктів.

Дійсно, ефективна інформаційна війна можлива лише при абсолютному контролі за ЗМК. Недарма найбільші та найвпливовіші країни світу використовують медіа в своїх цілях – від внутрішньої пропаганди до зовнішньої, яка закінчується територіальними претензіями або, більше того, привласненням або відділенням державних земель.

У наш час ЗМК відіграють все більшу роль як в рішенні збройних конфліктів, так і безпосередньо в їхньому ході. «Сьогодні в розвинених державах будь-яка дія неможлива без відповідної інформаційної підготовки. Війни повинні виглядати справедливими, ворог - найжорстокішим, власні воїни - справжніми героями». Сучасні війни - це, перш за все, збройні політичні демонстрації.

У науковій статті «Усі брешуть. Конфлікт в Україні і трансформація російських медіа» Джил Догерті – колишньої журналістки CNN, що була опублікована Центром - 232 - Збірник наукових праць. Вип. 2 (15), 2015 Шоренштейн із питань медіа, політики та суспільної політики (The Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy) при Гарвардському університеті, аналізується, які процеси відбувалися в російських ЗМК за останні роки і як сформувались основи нинішньої російської пропаганди. Вона зазначає, що сьогодні російська пропаганда використовує як традиційні методи – дезінформацію, напівправду й навішування ярликів, так і величезну кількість сучасної інформаційної зброї, враховуючи електронні ЗМК, цифрові комунікації, блоги та соціальні мережі.

До речі, за підрахунками експерта з інформаційної безпеки групи В'ячеслава Гусарова, Російська Федерація щорічно витрачає на інформаційну війну проти України не менше 3,5 млрд дол.

Не так давно Г. Почепцов заявив, що інформаційні війни виграються задовго до їх початку [17]. І він має рацію. Країна з потужною системою незалежних ЗМІК, концепцією інформаційної політики, культурним розвитком ніколи не програє інформаційної війни чи гібридної війни.

Висновки. Проаналізувавши визначення поняття «інформаційна війна» та визначивши в ній роль інтернет медіа, можна зробити висновок, що інформація давно перестала бути інструментарієм чи допоміжним засобом. Сьогодні інформаційна та розважальна роль медіа відійшли на другий план. Великі світу цього використовують ЗМІК в куди ширших масштабах. Інформація в «правильних руках» може змінити традиційні політичну, економічну та військову сфери. Інформація стала самостійною сферою впливу. Вже давно з'явилося окреме поняття «четвертої влади» як впливу журналістської діяльності та інформації на суспільство. У демократичних суспільствах четверта влада стоїть в одному ряді з виконавчою, законодавчою та судовою владою.

Тому не дивно, що на фоні такого стрімкого розвитку впливу інтернет медіа з'являються нові форми війн та протиборств. Важливо сказати, що вони мають набагато більший вплив, ніж фізичні протистояння. Коли головною мішенню атаки є людська свідомість та підсвідомість, а тоді неможливо об'єктивно оцінити масштаби впливу, бо від цього результати стають непередбачуваними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артамонова І. Аудиторія інтернет-ЗМІ в системі соціальних комунікацій / І. Артамонова // Світові стандарти сучасної журналістики: збірник наукових праць. – Черкаси, 2010. – С. 239–243
2. У 2015 році кількість інтернет-користувачів в Україні становила понад 58% населення. - УНІАН: <http://www.unian.ua/society/1254409-u-2015-rotsi-kilkist-internet-koristuvachiv-v-ukrajini-stanovilo-ponad-58.html>
3. Як підсилити інформаційну безпеку в Інтернеті під час конфлікту. // Видавництво «К.І.С.», 2017. – С.3.
4. Липкан В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / В. Липкан, Ю. Максименко, В. Желіховський. – Режим доступу: http://mobile.pidruchniki.com/15800119/politologiya/ponyattya_zmist_zagroz_informatsiyniy_bezpetsi
5. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Ю. Бабенко. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
6. Лібікі М. Що таке інформаційна війна? [Електронний ресурс] / М. Лібікі. – Режим доступу : <http://viysko.com.ua/tehnologiji-voeyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/>
7. Почепцов Г. Росія і Україна у співставленні їх комунікативно-пропагандистських можливостей [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33291>
8. Расторгуев С.П. Информационная война / С.П.Расторгуев. – Москва: Радио и связь, 1998. – 416 с.
9. Hirschman A.O. Deux siecles de rhethorique reactionnaire / A.O.Hirschman. – Paris: Fayard, 1992. – p. 23-29.
10. Почепцов Г. Г. Пропаганда и контрпропаганда / Г.Г. Почепцов. – Москва: Центр, 2004. – 256 с.
11. Lasswell H.D. Propaganda technology in the World War / H.D. Lasswell. – New York: The MIT Press, 1971. – 268 p.
12. Почепцов Г. Г. Информационные войны: тенденции и пути развития. – 2014 [Електронний ресурс] / Г.Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://psyfactor.org/psyops/infowar7.htm>.
13. Расторгуев С.П. Информационная война / С.П.Расторгуев. – Москва: Радио и связь, 1998. – 416 с.
14. Johnson L. S. Toward a Functional Model of Information Warfare: A Major Intelligence Challenge / L. Scott.Johnson // Studies in Intelligence. – 1997. – № 1. – p. 49-56.
15. Buzan B. From international system to international society: Structural realism and regim theory meet the English school / Barry Buzan // International Organisation. – 1993. – Vol.7, Issue 3. – p. 327-352.
16. Hirschman A.O. Deux siecles de rhethorique reactionnaire / A.O.Hirschman. – Paris: Fayard, 1992. – p. 23-29.
17. Георгий Почепцов: «Информационные войны выигрываются задолго до их начала». – 2015 [Електронний ресурс] / Г. Почепцов – Режим доступу: <http://psyfactor.org/lect/pocheptsov11.htm>.

ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕРМИНОСИСТЕМ В КОГНИТИВНОМ АСПЕКТЕ

Абдырашева А. С.

Республика Узбекистан, г.Ташкент, Ташкентский государственный институт востоковедения, кафедра тюркских языков, соискатель ученой степени PhD

Abstract. This article is devoted to the study termsystems in the cognitive aspect. This method of learning termsystems allows you to explore the processes of the term formation and how they are structuring in different methods. In the article the problem briefly describe the main principles, which are the general methodological principles in contemporary cognitive theory, there are expansionism, anthropocentrism, mentalism, axiological, which allows to study the regularities of formation of terms. A study of leading mechanisms of the term formation special spheres in the form of models, scripts, frames.

Keywords: mental, cognitive, structure, frame, termsystems, models, concept

Развитие когнитивного подхода к явлениям языка способствовало рассмотрению языковых форм как производных концептуализации мира человеческим сознанием, а их значений - как определенных структур знания, концептов, схваченных языковыми знаками (Кубрякова, 1997).

Как отмечает один из ведущих отечественных терминологов С. В. Гринев, «когнитивные штудии» являются одним из наиболее перспективных направлений терминоведческих исследований наряду с типологическим, а также традиционными формальным и семантическим анализом. По его мнению, когнитивное терминоведение, развитие которого важно не только для изучения особенностей развития научного познания, особенностей национальной психологии, общих черт ассоциативного человеческого мышления, но и для изучения путей развития научного познания, особенностей национальной психологии, отражаемых в различиях лексических систем даже близкородственных языков, а также общих черт ассоциативного человеческого мышления, но и для изучения путей развития человеческой культуры и цивилизации в целом, несомненно, будет одним из ведущих направлений науки о терминах, по крайней мере в первой половине XXI века.¹

Рассматривая пути изучения терминосистем с позиций когнитивной лингвистики, мы разделяем точку зрения В. Ф. Новодрановой, согласно которой терминология, являясь результатом порождения научных знаний и инструментом познания, закрепляя полученную информацию в своем содержании, дает возможность обобщать научные знания, умножать знания и передавать их следующим поколениям ученых.

Изучение терминологии в рамках когнитивной лингвистики предполагает построение концептуальной модели данной области знания и определения взаимосвязи между структурами знания и языковыми формами. При этом как отмечает В. З. Демьянков, когнитивной теорией считается та, которая стремится учесть степень близости исследуемого феномена к сознанию. Исследуемый феномен изучается не просто по степени близости его к сознанию, а по тем реальным связям и корреляциям, которые могут быть выявлены между структурами сознания и объективирующими их языковыми формами. [С.18]

В терминопроизводстве участвуют терминоэлементы, несущие минимальную информацию о мыслительных операциях, то есть концепты и терминообразовательные модели, способные воссоздавать в языковой форме логические категории данной области знания, то есть понятия. Таким образом, перед учеными стоит задача рассмотрения и исследования данных *моделей и категорий*.

В течение длительного периода времени в традиционной ономастологии ведущим являлся подход от слова, номинативной единицы к *мысли, концепту*. Он осуществлялся на основе выделения базовых понятий ономастологической структуры и категории. В настоящее

¹Когнитивная лингвистика, наиболее распространенное название направления лингвистических исследований, сложившегося во второй половине 1970-х годов и имевшего в дальнейшем значительное число последователей. В США, где это направление зародилось, его чаще называют «когнитивная грамматика», что объясняется широким понятием термина «грамматика» в англоязычной лингвистике, ср. в этой связи понятие «когнитивная семантика».

время в рамках когнитивизма, когда когнитивные механизмы человеческого сознания исследуются через языковые явления, принципы исследования базируются на интегрировании первого подхода с противоположным - от мысли, концепта, к слову, номинативной единице.¹

При когнитивном исследовании особенностей терминов и специфики их номинации необходимо по необходимости кратко охарактеризовать исследовательские принципы, которые являются общими методологическими принципами для современной когнитивной теории: это *экспансионизм, антропоцентризм, ментализм, аксиологичность*.

Принцип *экспансионизма* определяется как вторжение в лингвистическую отрасль знаний, выработанных в рамках смежных наук, в частности: биологии, психологии, логики, теории искусственного интеллекта, что обеспечивает когнитивной лингвистике междисциплинарный характер. Принцип *антропоцентризма* связана с проблемы исследования *человеческого фактора в языке*. Одна из них формулировалась как круг вопросов о том, какое воздействие дает в этом отношении существование у человека определенной картины мира. Другая же формулировалась как круг вопросов о том, как человек воздействует на используемый им язык; какова мера его возможного влияния на него, какие участки открыты для его лингвокреативной деятельности и вообще зависят от «человеческого фактора», в частности *дейксис, модальность, экспрессивные аспекты языка*, т.п.

Антропоцентризм языка исходит из самого языка и тем самым является обобщенным, абстрактным, будь то влияние культурного кода или языковых стереотипов. По всей видимости, антропоцентризм языка следует выводить не только из языка или его продуктов, но из наличия субъектов - пользователей языком, их ментального или физического состояния. Что же касается терминов, то следует отметить, что они непосредственное творение человеческой мысли, результат ословливания предметов и понятий, результат мыслительной креативной деятельности субъекта-человека.

Принцип *ментализма* может считаться основополагающим для всей когнитивной лингвистики и исследуют то, как люди получают информацию о мире, как эта информация хранится в памяти и преобразуется в знания, как эти знания влияют на наше внимание и поведение. Необходимость введения принципа ментализма обусловлена уже самим определением когнитивной науки, в центре внимания которой находится проблема получения знания о знании и сопутствующие вопросы, связанные с получением, переработкой, накоплением, оперированием и систематизацией знания. Применение принципа *ментализма* в когнитивной лингвистике, в том числе когнитивной ономазиологии, предусматривает:

1) *моделирование ментальных структур*, репрезентирующих обозначаемое и служащих базой для выбора ономазиологической структуры и категории;

2) *когнитивную интерпретацию механизма номинаций* в языке и речи, ментально-психологических операций, предшествующих формированию той или иной ономазиологической структуры.

Принцип *аксиологичности* направлен на объяснение рефлексов в ономазиологической структуре человеческой оценочности. Нужно отметить, что данный принцип как бы встроен в принципы *антропоцентризма* и *ментализма*. Оценочный момент предопределен эмоциями, оценками, опосредующими интериоризацию человеческим сознанием мира и себя в этом мире.

Данные принципы могут составить единый интегрированный методологический подход к исследованию терминов и внести свой вклад в становление новой научной дисциплины «когнитивное терминоведение», которое дает возможность изучать закономерности формирования терминов.

Можно предположить, что терминосистемы, обслуживающие отдельные области знаний, организованы аналогично *сценариям* и *фреймам*, отражающим знание об этой области и представляющим ее в виде организованной определенным образом структуры. При этом «тезаурус определенной профессиональной сферы и стереотипы, находящие свое выражение в генерализованных высказываниях, дефинициях, отражают специальные знания этой сферы-фреймы ситуации профессионального взаимодействия, их сценарии» (Астафурова, 1997: с.41)

Несмотря на определенные успехи, достигнутые лингвистами при использовании принципов когнитивной лингвистики для изучения механизмов терминообразования и

¹О данном объединении говорят ученые в связи с изучением внутренней психологической организации процесса порождения речи. Е. С. Кубрякова демонстрирует эту интеграцию на примере «челночной операции» взаимодействия концептуальной и языковой картины мира.

организации новых терминосистем, многие аспекты данной сложной проблемы по-прежнему нуждаются в исследовании. В частности, остается неизученным вопрос о том, в какой мере закономерности, выявленные при разработке теории фреймов, сохраняют свое значение в отношении формирующихся терминосистем новых областей знаний и сфер деятельности человека. Поскольку каждая терминосистема связана с разными сферами деятельности человека и имеет свои особенности, необходимо изучение специфики когнитивной структуры и организации отдельных терминосистем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Астафурова Т. Н. Лингвистические аспекты межкультурной деловой коммуникации. - Волгоград, 1997-107 с.
2. Гринев С. В. Введение в терминоведение. - М., 1993-309 с.
3. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода// Вопросы языкознания.-1994.-№ 94 - с. 17-33.
4. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. -М.: -Наука, 1986. 159с.
5. Кубрякова Е. С. Возвращаясь к определению знака// Вопросы языкознания.-1993.-№4-С.19-28.
6. Новодранова В. Ф. Когнитивный подход к изучению терминологии// Терминоведение. -М.1997-№1-3.-С.13-14.

ПЕРЕНОС ЗНАЧЕННЯ НА ОСНОВІ ЗВУКОВОЇ ПОДІБНОСТІ У ТВОРЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИЗВИСКІВ

Оксана Вікторівна Ніколенко

Україна, Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології, викладач кафедри іноземних мов математичних факультетів

Abstract. The article studies the English nicknames formation based on sound similarity using such means as alliteration, assonance, onomatopoeia. The use of alliteration is made to improve the emotional intonation and expressiveness of the nominations. Encoding the object in rhyme, its nominator selects an attribute or a group of attributes and then gives them more original reinterpretation. Secondary nomination reality in rhyming nicknames often is realized through the use of metaphors.

Keywords: alliteration, assonance, onomatopoeia, secondary nomination, rhyme, metaphor.

У сучасній англійській мові назви осіб становлять великий інтерес у межах когнітивних досліджень для вивчення когнітивних механізмів номінації, вербалізації різних ментальних структур, їх взаємодії під час категоризації явищ і подій та відображення мовними засобами. Когнітивна категорія «людина» в сучасній англійській мові охоплює величезний пласт лексики. Значну частину англійських антропонімів становлять прізвиська – додаткові імена, надані людині оточенням у зв'язку з її характерною рисою, обставинами, що супроводжують, або через якусь аналогію [6, с. 115].

Утворення антропонімичного прізвиська розглядають як вияв загального когнітивного процесу побудови мовних одиниць, під час якого мовці, використовуючи певні мовні структури, здійснюють процес номінації, в основі якого – один або кілька найбільш яскравих ознак референта.

Прізвиськні номінації можуть реалізовуватися широким діапазоном мовних засобів – від сталих виразів до okazіональних вживань різних лексичних одиниць чи синтаксичних конструкцій. Формуванню прізвиськних найменувань сприяє, хоча й меншою мірою, фонетика. Так, у створенні прізвиськ *What the Heck Beck* (Owen Beck), *Juan The Hispanic Causing Panic Lazcano* (Juan Lazcano), *O'Neil Give 'em Hell Bell* (O'Neil Bell), *The Owl without a Vowel* (William P. Mlkvy), *Hector Macho Camacho* (Héctor Luís Camacho Matías), *Classy Freddie Blassie* (Frederick Kenneth Blassie), *Jackie the Lackie* (John Cerone), *Mr. Teasie Weasie* (Raymond Bessone), *Namby-Pamby* (Ambrose Philips), *Yifter the Shifter* (Mirruts Yifter), *Dief the Chief* (John George Diefenbaker), *Wottle the Throttle* (Dave Wottle), *Wilt the Stilt* (Wilton Norman Chamberlain), *The Round Mound of Rebound* (Charles Barkley) використано алітерацію для підвищення емоційної та інтонаційної виразності найменувань. За визначенням І. Р. Гальперіна, алітерація – це повтор приголосних звуків на початку слова або в безпосередній близькості [4, с. 126], тоді як, на думку І. В. Арнольд, алітерація є повтор як приголосних, так і голосних звуків на початку близько розташованих наголошених складів [1, с. 232]. До алітерації І. В. Арнольд відносить також повтор початкових літер. І. В. Арнольд виокремлює асонанс як самостійний стилістичний прийом, пропонуючи розглядати його як вокалічну алітерацію.

У нашому дослідженні використовуємо ширше розуміння значення слова «алітерація», яке припускає, крім повторення звуків на початку слова та складу, повторення звуків усередині та наприкінці слів. Алітерація, як і інші фонетичні стилістичні засоби, розрахована на слухове сприйняття мовлення, на створення слухових образів, що спричиняють у суб'єкта певний, попередньо передбачуваний емоційний ефект. Експресивність алітерації обумовлена, крім повторення звуків, ще й чітким ритмом, що створюється певним порядком слів, наголосом і римою. У римованому найменуванні "*The Round Mound of Rebound*" експресивно закодовано дві характерні риси спортсмена – вражаючу здібність відбивати м'яч (to rebound) і зовнішність – огрядну фігуру, що нагадує mound (small hill). Кодуючи об'єкт у римі, адресант виділяє певну його ознаку чи групу ознак, а тоді підшуковує їм більш оригінальне втілення. Отже, в наведеному прізвиську експресивно демонструється кодований об'єкт (образ, що загадується, отримує інше найменування) через актуалізацію його характеристик шляхом вторинної номінації. Вторинна номінація дійсності в римованих прізвиськах найчастіше здійснюється через використання метафори.

Для створення певного слухового ефекту, звукової асоціації у прізвиськних найменуваннях використовується й ономапоєя (звуконаслідування). За С. В. Вороніним, ономапоєя

(звуконаслідування) – це закономірний недовільний фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова та звуковою (акустичною) ознакою денотата (мотивом), що лежить в основі номінації [2, с. 16], умовна словесна імітація звуків доколишнього світу засобами певної мови [3, с. 25].

Так, одного з найшанованіших американських футболістів Чарльза Джастіса (Charles Ronald Justice) іменували *Choo-Choo*, бо у грі він нагадував поїзд, який стрімко йшов до своєї мети. Вправному футболісту, який вирізнявся своєю надшвидкістю, Байрону Уайту (Byron Raymond White) надали додаткове ім'я *Whizzer*. В основі номінації лежить подібність до пристрою, що дзичить під час використання: *whizzer one that whizzes; especially : a centrifugal machine for drying something (as grain, sugar, or nitrated cotton)* [7].

Звук від кинутого в стінку м'яча «бум» став підставою утворення прізвиська *Boom-Boom* бейсболіста Уолтера Бека (Walter William Beck). "His nickname, *Boom-Boom*, was earned while pitching at Baker Bowl against the Phillies in 1934. He allowed numerous line drives that struck the outfield wall, each time making a booming sound. Manager Casey Stengel sought to remove Beck from the game. Frustrated with his performance and for being removed, Beck threw the baseball at the outfield wall, where it hit and made another booming sound. The noisy incident would become attributable to the pitcher and serve as his nickname" [8].

Відомо, що звуки мовлення позбавлені власного семантичного наповнення. Проте Г. М. Кузенко зазначає, що така "мінімальна одиниця, як звук, не маючи власного семантичного змісту, включаючись у художньо організоване мовлення, створює додаткову естетичну інформацію висловлювань і додатковий зміст, оскільки виконує образну та експресивну функцію. Звукове повторення певного звуку в щоденному усному мовленні, за Г. М. Кузенко, свідчить про сильну розлученість: "You lean, long, lanky lath of a lousy bastard" (S.O.'Casey) [5]. Вважаємо, що в алітеративних прізвиськах шляхом подвоєння чи повторення звуків створюється додатковий гротескний, карикатурний образ іменованого. Так, радянського державного діяча, міністра закордонних справ Андрія Громика назвали *Grim Grom* через відсутність почуття гумору та сувору поведінку під час дипломатичних переговорів. Наведений іронічний образ виражає негативну оцінку дій політика. Лексична одиниця *grim* означає неприємний, похмурий "unpleasant or shocking to see or think about, causing feelings of sadness" [7].

Без сумніву, свідомий багаторазовий повтор однакових або акустично схожих голосних чи приголосних звуків у близькій послідовності в наведених прізвиськах привертає увагу співрозмовника і викликає певні емоції, а також характеризує мовця, вказуючи на його загальну та мовленнєву культуру і, зрештою, на його походження, на ставлення до певного суб'єкта.

Отже, у формуванні прізвиськних найменувань використовуються такі фонетичні засоби, як алітерація, асонанс, ономапоєя, хоча вони становлять невелику кількість номінацій порівняно з іншими способами утворення прізвиськ-неологізмів. Утворення антропонімічного прізвиська розглядаємо як вияв загального когнітивного процесу побудови мовних одиниць, під час якого мовці, використовуючи певні мовні структури, здійснюють процес номінації, в основі якого – одна або кілька найбільш яскравих ознак референта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: [учебник для вузов] исследования / Ирина Владимировна Арнольд. – [4-е изд., испр. и доп.] – М. : Флинта, 2002. – 384 с.
2. Воронин С. В. Основы фоносемантики / Станислав Васильевич Воронин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1982. – 244 с.
3. Воронин С. В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании : очерки и извлечения / Станислав Васильевич Воронин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 200 с.
4. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / Илья Романович Гальперин. – М. : Высшая Школа, 1981. – 316 с.
5. Кузенко Г. М. Емотивність на різних мовних рівнях [Електронний ресурс] / Г. М. Кузенко. – Режим доступа к сайта : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/11/107.pdf>.
6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – С. 115.
7. Merriam-webster Online Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступа до сл. : www.merriam-webster.com
8. Wikipedia [Електронний ресурс]. – Режим доступа до сайта : en.wikipedia.org/wiki/Boom-Boom_Beck

РАННЯ ТВОРЧИСТЬ ФРЕДЕРИКА БЕГБЕДЕРА В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

канд. філолог. н. Савченко З. В.

Україна, м. Суми, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

Abstract. Artistic searches of writes in the second half of 20th century contributed to the birth of powerful literary movement of modernity – postmodernism, which we can consider both like a special type of intellection and like an aesthetic phenomenon. Nowadays the formation of this trend hasn't been completed yet, and it is impedes the objective assessment. However, within the modern literary process have already appeared the bright works, which can satisfy aesthetic needs of wide readership and which includes works of Frédéric Beigbeder.

Creation of popular French prose writer in general organically fits into the system of literary priorities of the end of XX century – early XXI century. His novels «Memories of an unrefined young man», «Holiday in a Coma», «Love Lasts Three Years» contribute to the formation of literary picture of the world, and also in the study and understanding of processes, which occur in modern postindustrial society. On the thematic level, they are devoted to everyday events in the life of Marc Marronnier: to attempts to understand his purpose in life, entertainments, love, making a family, formation of career. Herewith contrary to saturated existence the character understands, that the life, which he lives, is incorrect, vicious, and even criminal. He feels disgust for it, but doesn't even try to change anything. As a result, the main character of works of Frédéric Beigbeder is perceived as a typical representative of the era of consumerism, distorted moral values, and the early works of writer in general raise the problem of losing spiritual landmarks, which actual in our time.

Keywords: postmodernism, absurdity of existence, value guidelines, consumer society

Кожен період в історії світової культури та літератури в цілому являє собою складну мозаїку явищ та тенденцій розвитку, що на початковому етапі формування нової естетичної парадигми часто сприймаються як своєрідний художній хаос. Тому не випадково багато в чому хаотичним видається сучасний літературний процес, названий добою постмодернізму. У силу своєї незавершеності він ще не отримав цілком обґрунтованої оцінки, як до речі й чіткого визначення.

Своєю появою постмодернізм має завдячувати атмосфері неприйняття стандартизації, монотонності й однотипності офіційної культури, що склалася наприкінці 50-х років ХХ століття. На той час він сприймався як своєрідний вибух, протест проти сірої буденності, обивательської свідомості. Тому історія постмодернізму може розглядатись як історія руйнації узвичаєних смаків і критеріїв, позаяк головною ознакою нового літературного напрямку стало знищення будь-яких стереотипів, змішування культурних кодів, стирання меж, а як наслідок – формування специфічного художнього синкретизму [7].

Знайомство з численними творами, що презентують сучасну мистецьку добу, дозволило нам зробити висновок про «подвійний код» постмодерністської літератури. З одного боку, використовуючи тематичні орієнтири й техніку попкультури, ці твори відзначаються рекламною привабливістю предмета масового споживання для не надто вибагливої читацької аудиторії, а з іншого – дякуючи оригінальності осмислення актуальних проблем часу, використанню елементів інтелектуальної гри, майстерній іронії та самоіронії, вони здатні задовольнити смаки справжніх цінителів елітарної літератури. Саме тому сьогодні постмодернізм сприймається як явище доволі строкате й неоднозначне. Серед його художніх зразків чимало творів-«одноденок», що зумовлюють вельми критичне сприйняття напрямку в цілому. Однак у той же час постмодернізм уже встиг запропонувати читачам і критикам дійсно яскраві, неординарні твори, визнані в різних країнах світу. Наскільки вони виявляться життєздатними, покаже час. Сьогодні ж читацький інтерес до них дуже великий, а отже актуальними є спроби з'ясувати причини такої популярності. Особливо це стосується творчості досить суперечливих письменників, до ряду яких належить французький прозаїк Фредерік Бегбедер.

Художній доробок митця, котрий устиг завоювати симпатії багатомільйонної читацької аудиторії, в українських літературознавчих колах залишається маловивченим. Більше того, ставлення до романів письменника знаходить своє вираження в різко протилежних оцінках, що також ускладнює формування об'єктивної наукової позиції. Саме тому метою нашого дослідження став аналіз проблемно-тематичних домінант та самобутнього ідіостилю Ф. Бегбедера з подальшим виявленням їх відповідності естетичним пріоритетам доби постмодернізму.

Більшість творів французького прозаїка загалом органічно вписуються в систему художніх пріоритетів кінця XX – початку XXI століть. Зокрема, його ранні романи «Спогади пришелепуватой молодой людини», «Відпустка у комі», «Кохання живе три роки» роблять свій внесок у формування літературної картини світу, а також у вивчення і розуміння процесів, що відбуваються в сучасному постіндустріальному суспільстві. Ми вже говорили про те, що бачення реальності, характерне для доби постмодернізму, визначається як хаос. Саме такою хаотичною в інтерпретації митця постає оточуюча нас дійсність, позаяк Ф. Бегбедер послідовно втілює ідею абсурдності людського існування в атмосфері відсутності чітких ціннісних орієнтирів та нівеляції моралі.

Для досягнення максимального ефекту письменник використовує промовисті художні прийоми, спрямовані на створення відповідної внутрішньої тональності творів. Так, у «Спогадах пришелепуватой молодой людини» ми стикаємося з досить оригінальним описом головного персонажа: «И был такой Марк Марронье. Марк Марронье был ростом 1, 84. Марк Марронье весь день напролет жевал желтые конфетки-малабары. Марк Марронье просыпался в полдень. Марк Марронье по четным дням влюблялся, а по нечетным жаждал умереть. Марк Марронье деликатно макал спаржу в специально для этого предназначенный соус из взбитых сливок. Марк Марронье душился ароматом «Жики» от Герлена и ежедневно начищал ботинки. Марк Марронье читал Ромена Гари и Сан-Антонио. Марк Марронье совершал поездки в Индию и Швейцарию. Марк Марронье пил с приятелями виски, а с девушками бордо. Марк Марронье танцевал чарльстон на кровати. Марк Марронье изображал из себя денди, но не мог удержаться, чтобы при всем честном народе не поковырять пальцем в носу. ...Марк Марронье обладал отвратной физиономией. Уж я-то знаю, потому что Марк Марронье – это я» [2]. Використаний автором прийом своєрідної каталогізації відразу вводить читача у світ чітко визначених соціальних стереотипів, що сприяють безцільному марнуванню життя. Марронье розуміє всю ілюзорність свого існування, однак охоче приймає ситуацію, що склалася. Серед представників так званого бомонду – надзвичайно легковажних людей – він прагне не жити по-справжньому, а імітувати життя: «Изображать остроумие, изображать веселье, изображать любовные приставания. Стоит правильно выдержать роль, и ты готов к тому, чтобы с необходимым равнодушием встретить лицом к лицу любое бедствие» [2]. У підсумку ми отримуємо можливість спостерігати, як герой роману практично не виходить зі стану алкогольно-наркотичної ейфорії, презентує себе зухвалим гультьєм і навіть не намагається зупинитись, очиститись. Водночас ми розуміємо, що йдеться не лише про трагедію конкретної молодой людини, але й усього сучасного письменнику покоління – істерики, пиятика, наркотики повністю знищують будь-який натяк на духовну діяльність та здатність змінити власне життя на краще.

Причину внутрішньої капітуляції Марка Марронье Ф. Бегбедер убачає в його страху перед повсякденною сірістю, а також у неприйнятті героєм зовнішнього світу з його стереотипністю й тотальною бездуховністю («Внешний мир – для нас ад, а те, кто в нем бродят, – заблудшие тени» [2]). Саме ці складові світобачення юнака змушують його здійснювати всі нелогічні й епатажні вчинки. Зокрема, бажання вчинити щось, що виходить за узвичаєні межі, породжує в його уяві картину вбивства коханої дружини. І хоча Марк одразу уточнює, що все, ним описане, є суцільною брехнею, читач розуміє, що перед ним самотня, позбавлена внутрішнього дороговказу людина, десь глибоко в душі романтик, котрий прагне отримувати по-справжньому яскраві емоції, але змушений вдовольнятися мішурою повсякденних ілюзій.

Про те, що чекає на зовні неординарного, але внутрішньо вже надломленого героя в недалекому майбутньому, ми дізнаємося з роману «Відпустка у комі», який можемо розглядати як продовження історії Марка Марронье, типового представника доби 90-х. Йому вже 27 років, він має гарну квартиру й роботу, «поэтому накладывать на себя руки он отнюдь не собирается» [3]. Світ, у якому герой звик існувати, в новому творі набуває рис запальної вечірки в елітному паризькому клубі з красномовною назвою «Нужники», що в авторській інтерпретації більше нагадує апокаліптичний карнавал. Сюди запрошені виключно «вершки суспільства» – артисти, музиканти, політики, топ-моделі. Це люди, котрі найкраще почуваються посеред штучного антуражу – музики, змонтованої ді-джеєм з розрізнених чудернацьких шматків, видінь, викликаних впливом екстази, екстравагантного одягу, силіконових імплантатів. Та не дивлячись на зовнішній блиск, письменник дає їм досить іронічну характеристику: всі ці люди нагадують підлітків, котрі не встигли подорослішати, тому мріють «о сексе с незнакомыми людьми, о том, чтобы упиться до безобразия и дрыгаться до упаду, а если повезёт, то и разрушить, разбить что-нибудь» [3]. І знову складається стійке відчуття, що всі вони, а серед них і Марронье, наосліп шукають свого місця в шаленому світі, а місця цього просто не існує.

Специфіку сучасного суспільства Ф. Бегбедер трактує у своєрідній манері: з одного боку, викриваючи занепад людської моралі, письменник наштовкує на роздуми про необхідність кардинальних змін, а з іншого – з наполегливістю спостережливого песиміста стверджує думку про неможливість щось переінакшити. За письменником-постмодерністом, опір однієї людини усталеному бездуховному світові з самого початку приречений на поразку, тому головний герой роману, усвідомлюючи нікчемність усього, що відбувається, як і в попередньому творі продовжує залишатися частиною усталеної системи.

І все ж, за нашими спостереженнями, при всьому своєму цинізмові й підкресленій безкомпромісності в зображенні оточуючої дійсності, Ф. Бегбедер не цурається елементів романтики. Адже попри всю збоченість вечірки в «Нужниках», вона дарує Марку хвилини щастя поряд з коханою жінкою. З першими променями сонця світ бруду й ілюзорних насолод зникає і для героя дисонансом до нічних подій настає «завтра»: «Завтра – это поцелуй в шею. Капля дождичка на лбу. Завтра – это поехавший чулок и упавшая с плеча бретелька. Завтра – день вечного Великого поста. Завтра ночь пройдет в тишине. ...Впервые в жизни Марк согласен быть нормальным. Кстати, если усердно делать вид, что влюблен, на самом деле влюбляешься» [3].

Тема кохання до певної міри об'єднує всі три книги французького письменника, однак останній роман умовної трилогії – «Кохання живе три роки» – акцентує увагу на цьому почутті максимально, хоча й з урахуванням притаманної Ф. Бегбедеру манери. Увесь твір складається ніби з двох частин: походеньки Марроньє-коханця і страждання Марроньє-невдахи. Індивідуальний авторський стиль, характерний для роману, повністю відповідає вимогам обраного художнього шляху – маємо мінімальну кількість зображально-виражальних засобів, відсутність вишуканості, просте, точне й лаконічне мовлення, елементи «чорного гумору», значну кількість цинічних суджень. Особливо це стосується характеристики головного героя, все того ж Марка Марроньє. Йому 30, а це означає, що він «слишком стар, чтобы быть молодым, и слишком молод, чтобы быть старым» [4]. Марк розважається всю ніч, святкуючи власне розлучення, і волає на кожному кроці, що кохання живе три роки. Показово, що в третьому романі Ф. Бегбедера Марроньє займає позицію швидше не активного учасника подій, а стороннього спостерігача, котрий дистанційно стежить за божими розвагами і робить свої багаті в чому оригінальні, але водночас і дискусійні зауваження. У підсумку читач починає сприймати героя як людину, схильну до аналізу, до філософських узагальнень, адже Марроньє протягом усього твору розвиває власну теорію, сконцентровану у фразі: «Срок любви три года, и ничего тут не попишешь» [4].

Вочевидь, письменник іронізує над своїм персонажем, хоча судження останнього загалом не позбавлені сенсу. Згідно з концепцією Марка, кохання проходить три змінні стадії: Пристрасть – Ніжність – Нудьга. Кожна з них триває рівно рік. Три стадії, три роки, три стани – явна аналогія зі Святою Трійцею, про яку прямо говорить сам автор. Та раптом поряд з такою піднесеною аналогією Ф. Бегбедер пропонує асоціації конкретно-приземлені. Наприклад, маніпуляції з меблями: «В первый год покупают мебель. На второй год мебель переставляют. На третий год мебель делят» [4]. Письменник використовує такий прийом цілком свідомо, з метою спантеличити читача, викликати в нього заперечення, можливо навіть гнів і в той же час непереборне бажання дізнатись якомога більше про подальший розвиток окресленої теорії. Як наслідок, реалізується головне авторське завдання – нікого не залишити байдужим. При цьому на рівні стилю письменник використовує характерну для постмодернізму іронію, намагається підкреслити умовність запропонованої концепції, ховає героя за маскою сучасного молодого циніка. Та в підсумку здавалось би позбавлені глибокого смислу псевдофілософські судження Марроньє знаходять своє підтвердження в історії його власного невдалого шлюбу, що додає оповіді помітного драматизму.

У загальному контексті творчості Ф. Бегбедера особисту трагедію Марка як типового представника своєї доби можна пояснити тим, що покоління кінця ХХ – початку ХХІ століть, на відміну від своїх попередників, почало ставитися до шлюбних стосунків вельми поверхово. Для тих, хто звик жити миттєвими задоволеннями, одруження прирівнюється до походу в кав'ярню. Молодь, захоплена ідеєю накопичення та споживання, ставиться до шлюбу як до процесу придбання ще однієї необхідної речі. Сім'ю створюють тому, що так потрібно, тому, що так чинять усі. Створюють не задля власного щастя, а задля того, щоб «позлить друзей или порадовать родителей или ради того и другого вместе, а иногда наоборот» [4]. Саме споживацький підхід до людських почуттів породжує в героя роману тверде переконання, що родина – «это лучший способ погубить настоящую любовь» [4].

Автор гостро відчуває внутрішній драматизм ситуації, але знову підкреслює нездатність їй протистояти. Його герой – не бунтар-одинак, він, як і всі інші, – жертва загального занепаду моралі.

Саме тому Марк Марроньє позиціонує себе як найсумнішу людину у світі, більше того, мертву людину: «Я одеваюсь в черное: ношу траур по себе. Траур по человеку, которым не стал» [4].

Загалом аналіз зразків ранньої творчості Ф. Бегбедера дає нам підстави стверджувати, що за здавалось би примітивним фасадом його творів криються гострі проблеми сьогодення. На тематичному рівні романи «Спогади пришелепуватой молодой людини», «Відпустка у комі» та «Кохання живе три роки» присвячені цілком буденним подіям з життя героїв: розвагам, спробам створити сім'ю, знайти власне місце серед собі подібних тощо. Та на кожному з етапів своєї самореалізації герой, що об'єднує три романи, отримує поразку. Всупереч на перший погляд насиченому існуванню, Марк Марроньє як типовий представник певного соціального прошарку розуміє, що життя, яке він веде, позбавлене будь-якого сенсу, є аморальним, навіть у чомусь злочинним. Подібний життєвий устрій герой відверто зневажає, та змінити ситуацію не в силі, за що себе часто ненавидить. Рятуючись від екзистенційної нудьги, він прагне якомога глибше зануритися в атмосферу трансу і «техноделіки», тим самим уникаючи невідворотних роздумів про абсурдність оточуючого світу. При цьому доля героя не сприймається як виняткова. Навпаки, з допомогою історії Марка Марроньє Ф. Бегбедер оголює гостру проблему цілого покоління молоді, враженої споживацькою ідеологією. У суспільстві домінування матеріальних благ цілком забезпечені люди втрачають здатність співчувати, щиро кохати, самостійно мислити. Вони перетворюються на рабів нав'язаних ззовні стереотипів, на слухняних виконавців чужої волі. У спробах спіймати ілюзорне щастя, люди почуваються вкрай нещасними, бо мають викривлене уявлення про повноту життя. Моральні цінності у споживацькому суспільстві повсякденно витісняються матеріальними, а отже відбувається тотальне заперечення необхідності всебічного інтелектуального й духовного зростання, що в підсумку призводить до деградації людської спільноти та до занепаду культури в цілому. Тому можемо стверджувати, що своїми романами яскравий представник французької літератури Ф. Бегбедер висуває претензії сучасній західній цивілізації, котра за період свого існування здавалось би ефективно вирішила проблему прямого насильства над волею особистості, однак спровокувала поневолення опосередковане, зумовлене пріоритетністю матеріальних здобутків над духовністю.

Для досягнення своєї мети письменник використовує художні прийоми, суголосні поезиї постмодернізму. У романах «Спогади пришелепуватой молодой людини», «Відпустка у комі» та «Кохання живе три роки» він моделює власний хаотичний світ, ховаючись за образом Марка Марроньє, тим самим акцентуючи виключну суб'єктивність оцінок. Зображувану прозаїком дійсність часом втрачає риси реальності, сприймається як певна гра уяви героя, завдяки чому читач отримує можливість реалізувати принцип множинності інтерпретацій творів. При цьому сталою залишається відтворена автором атмосфера «театру абсурду», в алогічний простір якого виявляються втягнуті і герой, і читач. Крім того, Ф. Бегбедер постійно використовує прийом самоцитування, базований на тісному взаємозв'язку романів, послідовно іронізує над персонажами, способом їх існування, використовує «чорний гумор» з метою вразити невибагливого реципієнта. У підсумку романи французького письменника можуть бути сприйняті як типовий зразок масової літератури, що також відповідає установці постмодерністів на розширення кола потенційних читачів. Та все ж, на наше переконання, твори Ф. Бегбедера спрямовані не стільки на реалізацію розважальної функції, скільки на оголення гострих проблем сучасності, чим і зумовлена їх актуальність та художня значимість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Л. Художественный синтез и постмодернизм [Электронный ресурс] / Л. Андреев. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/voplit/>
2. Бегбедер Ф. Воспоминания необразумившегося молодого человека [Электронный ресурс] / Фредерик Бегбедер. – Режим доступа : <http://book-online.com.ua/>
3. Бегбедер Ф. Каникулы в коме [Электронный ресурс] / Фредерик Бегбедер. – Режим доступа : <http://book-online.com.ua/>
4. Бегбедер Ф. Любовь живет три года [Электронный ресурс] / Фредерик Бегбедер. – Режим доступа : <http://book-online.com.ua/>
5. Бурлан Ю. Фредерик Бегбедер: романтический эгоист / Ю. Бурлан // Системно-векторная психология [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://svpsychology.ru/frederik-begbeder/>
6. Гундорова Т. Карнавальний постмодерн / Т. Гундорова // Зб. наук. праць : Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодерн. – К. : Критика, 2005. – С. 32-37.
7. Ковбасенко Ю. Література постмодернізму: По той бік різних боків [Електронний ресурс] / Ю. Ковбасенко. – Режим доступу : <http://www.ae-lib.org.ua/texts/>

ABD AL-QAHIR AL-JURJANI'S VIEWS ON THE FIGURES OF SPEECH: TASHBIH (SIMILE)

PhD candidate Baghirova Sh. I.

Azerbaijan, Baku, Institute of Oriental Studies named after Z.Bunyadov
at Azerbaijan National Academy of Sciences

Abstract. البيان - "Ilm al-bayan" - this science studies the language styles and the principles of choice of linguistic means, but on the other hand, namely how one can express the same meaning in different ways, using the literal or figurative meanings of the word.

Tashbih (simile) is one of the figures of speech indicating similarity of two or more things. In terms of meaning, the simile is transferring one feature to another (5,8). In vocabulary, the meaning of this word is "similarity, comparison".

Prominent scholar of Arabic language Abd al-Qahir al-Jurjani paid special attention to the figures of speech. Has devoted his two greatest works - "Asrar al-Balagha" and "Dalail al-Ijaz" to the explanation of figures of speech.

Keywords: figures of speech, Abd al-Qahir al-Jurjani, tashbih, simile, comparison

Introduction. The 10th century is considered the renaissance period of Arab-Muslim culture. It was a period of geniuses who has been skilled in a number of fields of science and culture. It can be noted the names of great personalities such as Mutanabbi (915-965), Gudama ibn Jafar (873-932/948), Gazi al-Jurjani (d.1001), Ibn Sina (980-1037), Ismail al-Jawhari (d.1002/1008) and other geniuses have grown up in the arabic literature, arabic linguistics, literary criticism and history of philosophical thought during these centuries. This spectacular development has shown itself in the later centuries, especially in the 11th-12th centuries. One of the outstanding people who lived at this period of time and contributed to the Muslim culture was Abd al-Qahir al-Jurjani. His works written at the junction of various sciences tell about the great erudition of the writer and his ability to combine several sciences.

Abda al-Qahir al-Jurjani (400-471 / 1010-1078) was one of the followers of the poetics, started with Ibn al-Mutazz (861-908), in classical oriental literature. His works "Asrar al-Balagha" and "Dalail al-Ijaz" are remarkable in the multifaceted and productive creativity of the outstanding scientist. These two works were the turning points of research on Arabic rhetoric. In these works, al-Jurjani has thoroughly and comprehensively investigated various aspects of the form and content of the rhetoric. By exploring the grammatical tools of the Arabic language in his work "Dalail al-Ijaz", the prominent scientist laid the foundation of "ilm al-ma'ani" -the science of the meaning studying grammar and formal logic. "Ilm al-bayan" studing the art of the Arabic language's clear and accurate expression in the work "Asrar al-Balagha", was the basis for the emergence of three sections of the Arabic criticism (2,7-8). In general, the separation of the rhetoric into three parts - *ma'ani*, *bayan*, *badi'* - in fact, was carried out by the Arab scholar of the 11th century, prominent literary critic Abd al-Qahir al-Jurjani (4,216).

Results of research. While describing the simile, Abd al-Qahir al-Jurjani stated that if you want to compare to express it as زيد كالأسد "Zaid is like a lion", or مثل الأسد "As a lion", or شبيه بالأسد "Similar to lion". Each of them is an ordinary metaphor. كأن زيدا الأسد "Zaid is the same as a lion" - it is also a metaphor but there is a great difference between this and previous examples. Because it has a special form showing the same features or characteristics, makes the meaning more valuable. In this example Zidi s described as a lion because of his bravery, courage and fearlessness. لأن لقيته منه الأسد "If you meet him, you will across a lion"- the similarity in this example was exaggerated. But this example has a beautiful and special feature. If you replace the similarity with كأن , it will be understood that Zaid is a lion, the expression reaches a high level - form description to certainty. For instance, an amazing simile was used in Farazdag's verse: (7,399)

أن أر عشت كفا أبيك و أصبحت يداك يدي ليث فإنك غالبه.

"You won him only after that your fathers hands trembled, and your hands became the wolf's paw".

The outstanding scholar of Arabic language al-Jurjani has stated the scholar Artat ben Suheia's verse and mentioned that this verse can be considered the best example of simile: (7,400)

إنّ تلقني لا ترى غيري بناظرة تنس السلاح و تعرف جبهة الأسد.

"If you do not see anybody, when you come across me, then you will forget your gun and recognize the lion".

Al-Jurjani has distinguished *simile* and *fable*, and stated that *simile* is common, but *fable* is rare. Thus, all fables can be a simile, but not all similes can be a fable. Then there was mentioned Gais Ibn al-Khattab's verse as an example:

و قد لاح في الصبح الثريا لمن رأى
كعقود ملاحية حين نوراً.

"You looked at the brightest star in dawn, and you saw it shining as a bunch of grapes" (6,95).

Both of the parties are mentioned in simile: the similar feature and the resembled feature of someone or something to. Because if any of them is absent, so it is an *isti'ara*. The simile is the basis of *isti'ara*.

The scholars of eloquence had different views on simile. The scientists belonging to as-Sakkaki's school included the simile to *ilm al-bayan* (the art or science of eloquence) as an entry into the *isti'ara*. But some of them considered the simile as an independent theme of eloquence. The first scholar who has comprehensively studied the simile was Mubarrad. He has analyzed a lot of examples of poetry in his work "الكامل" ("Perfect"). This topic has also been widely covered in Salab's "قواعد الشعر" ("The rules of poem"), Ibn al-Mutazz's "بديع" ("The science of rhetorical figures"), Qudama ibn Ja'far's "نقد الشعر" ("Book on Poetic Criticism") and so on. Al-Jurjani's analyzes were the peak of development of simile. He has comprehensively discussed in "Asrar al-Balagha". Author's specific opinions and researches on simile, metaphor, fable and *isti'ara* in "Asrar al-Balagha" had an effect on Fakhr al-Din ar-Razi's "نهاية الابداج في دراية الاعجاز" and as-Sakkaki's "مفتاح العلوم". Simile was considered one of the main subjects of *ilm al-bayan* thanks to Khatib Qazwini's "تلخيص المفتاح". Since as-Sakkaki, the sciences of eloquence have been divided into three parts – *ma'ani*, *bayan* and *badi'*, simile, *majaz* and *kinaya* have been the main subjects of *ilm al-bayan* ("the art or science of eloquence") (8).

Simile is divided into two parts in terms of using the connecting words. These may be letters, nouns or verbs: (9)

التشبيه المرسل - similes drawing resemblance with the help of the connecting words. For instance, the 4th ayat of the 61st surah (chapter) as-Saff,:

إنّ الله يحبّ الذين يُقاتلون في سبيله صفاً كأنهم بنيان مرصوص

"Indeed, Allah loves those who fight in His cause in a row as though they are a [single] structure joined firmly".

التشبيه المؤكّد - simile without the connecting words. For example, the 133rd ayat of the sura Ali-Imran:

وسارعوا إلى مغفرة من ربكم وجنة عرضها السموات والأرض أعدت للمتقين

"And hasten to forgiveness from your Lord and a garden as wide as the heavens and earth, prepared for the righteous".

It is often possible to come across similes in Prophet Muhammad's (صلى الله عليه وسلم) hadiths: من كان يومئذ بالله و اليوم الآخر فلا يؤذي جاره واستوصوا بالنساء خيراً فإنهن خلقن من ضلع و إن أعوج شيء في الضلع أعلاه فإن ذهبت تقيمه كسرته و إن تركته لم يزل أعوج فاستوصوا بالنساء خيراً.

"Whoever believes in Allah and the Last Day, should not hurt his neighbor and whoever believes in Allah and the Last Day, should serve his guest generously and whoever believes in Allah and the Last Day, should speak what is good or keep silent" (3,789).

Rashid al-Din Vatvat has mentioned the 7 types of simile in his book "حدائق السحر في دقائق الشعر" ("Magic Gardens of the Niceties of Poetry") :

عكس 5. - resolution - تسويه 4. -metaphor - كناية 3. - conditional - مشروط 2. absolute مطلق 1. - opposite - ادمار 7. تفصيل - elaboration (1,130)

According to Abd al-Qahir al-Jurjani, the rhetorical figure *isti'ara* can be considered one of the types of simile and fable.

اما الاستعارة ، فهي ضرب من التشبيه و نمط من التمثيل و التشبيه قياس و القياس يجري فيما تعييه القلوب و تدركه العقول و تستفتى فيه الافهام و الاذهان لا الاسماع و الأذان.

"Isti'ara is one of the types of simile. It is a branch of tamsil (fable). simile is created by analogy. Analogy is understood in soul, and realized with the power of mind. The opinion on analogy is formed by the power of mind, not by hearing and listening" (6,44).

From the author's point of view, isti'ara was considered majaz, however, majaz was more general concept in comparison with isti'ara:

ان المجازا عم من الاستعارة ... و التشبيهه كلاصل في الاستعارة و هي تشبيهه بالفرع له.

"Majaz is more general concept than isti'ara, however simile is based on isti'ara, simile is its original, but isti'ara is one of the branches of simile" (6,29).

Conclusion. In the field of Arabic poetics Abd al-Qahir al-Jurjani had his personal style and way of analyzing poetic figures. Although the individual components of poetry are studied in his works, the art of poetry is presented as a whole system. As the word is related to the meaning, as well as the meaning is closed to word order, separate poetic figures are also analyzed closely together in unity. While studying any poetic figure, al-Jurjani also analyzed similar arts, and explained similarities and differences between them.

REFERENCES

1. Chalisova N.Y.(1985), Comments, -Rashid ad-Din Vatvat, Gardens of magic in the subtleties of poetry, tr. from Persian, N.Y.Chalisova's research and comments, Moscow, 324p.
2. Gafarova U.(2012), Establishment and development of Arabic rhetoric up to XIV century // Scientific notes of the humanitarian sciences, №2, p.3-12
3. Sahih al-Bukhari (2009), trans.Alikhan Musayev, Baku, 973p.
4. Yagub Babayev (2009), The way of development of lyric poems of our mother tongue in XIII-XIV centuries, Baku, 265p.
5. ادوات التشبيه دلالاتها واستعمالاتها في القرآن الكريم ، محمود سوسي حمدان ، مطبعة الامانية ، 1992، 303s.
6. عبد القاهر الجرجاني، كتاب اسرار البلاغة، علق عليه محمود محمد شاكر، دار المدن، جدة، 548s.
7. عبد القاهر الجرجاني ، دلالات لاجاز ، تحقيق محمد رضوان الداية ، فايز الداية ، دار الفك ، دمشق ، 2011 585s.
8. <http://www.liseedebiyat.com/index.php/dvan-edebyati/1-gene1-b1gler/2143-tebh.html>
9. http://www.onefd.edu.dz/infpe/cours%20pdf%201mef/ENV3/arabe-env3_pdf/arab-env3_L002.pdf

PSYCHOLOGY

**PSYCHOLOGICAL AND SOCIOCULTURAL ADAPTATION
OF MEDICAL STUDENTS FROM INDIA IN UKRAINE**

*Grinko N. V.,
Sumariuk B. M.*

Ukraine, Chernivtsi, HSEI «Bukovinian State Medical University»

Abstract. *International students from culturally and linguistically diverse backgrounds experience personal and academic challenges when studying health sciences in Ukraine. Moving from one academic environment to another and relocating to a new country to study is becoming an increasingly common occurrence. As well as providing cultural and intellectual enrichment, this experience also presents challenges and difficulties. With the increasing number of international students in Ukraine, an understanding of the psychological factors that facilitate adaptation is becoming evermore important. The aim of the present research was to consider elements facilitating or impeding Indian international students' adaptation to Ukraine. The variables of trait-anxiety, attachment intimacy and attachment anxiety, psychological distress, satisfaction with social support, and cultural identification were measured. Attachment intimacy and trait-anxiety moderated by psychological distress were found to be relevant to the process of adaptation. Co-national identification was also relevant to adaptation for the Indian students.*

Keywords: *sociocultural adaptation, psychological distress, foreign students*

Introduction. While the transition from high school to university is frequently a part of young adults' life trajectories, studying abroad is increasingly becoming a common experience for young adults as well. Although these experiences are often (rightly) assumed to provide cultural and intellectual enrichment, successful adaptation to a new university and to a new country requires effort and flexibility. In addition to the general life and academic stresses experienced by all university students, international students also deal with challenges related to cultural transition. Although many IS complete their studies with relatively few difficulties, others experience problems such as insufficient linguistic skills, homesickness and loneliness. In fact, there is extensive research on the factors and processes that facilitate or impede their psychological, social, cultural, and academic adaptation. The examination of acculturation and its outcome, adaptation, has been the focus of much research in the cross-cultural literature. Acculturation refers to the cultural and psychological changes that result from the contact between cultural group. Researchers have drawn a distinction between psychological(emotional/affective) adaptation and sociocultural (behavioral) adaptation. Psychological adaptation can be understood within a stress and coping model and refers to feelings of well-being or satisfaction with transitions, although it is commonly evaluated through negative affect, using measures of depression or mood disturbance. Sociocultural adaptation can be understood within the social learning paradigm and refers to how well an acculturating individual is able to manage day to day life in the new cultural context. Psychological adaptation and sociocultural adaptation are inter-related but conceptually and empirically distinct. The former is predicted by personality variables, life changes and social support; the latter, by cultural distance, cultural identity, language ability, and cultural knowledge.

Material and methods. This aim of the present study was to examine the relations between anxious personality, dimensions of adult attachment, satisfaction with social support, cultural identification, and psychological distress with the sociocultural adaptation of medical students from India in Ukraine.

Students were recruited through the university social network and mailing list. Additionally, Indian students were contacted during tutorial classes.

Results and discussion. The present study has shed some light on the adaptation of students by comparing samples of international (Indian) and domestic students in Ukraine. The study examined two broad sets of variables which, it was suggested, would predict the adaptation of students in a new sociocultural environment. The first set includes dispositional variables, such as facets of personality and adult attachment as well as psychological distress. The second consists of more contextual variables, like satisfaction with social support and cultural identification. There are clear similarities between the two final models; there are also differences, as would be anticipated given that the constructs measured were not identical. This suggests that there are important differences in the process of adaptation for domestic and international students. Other groups of international students, in other cultural contexts might vary again, but the important basic point is that the experience of adaptation is different for international and domestic students and that researchers and educators should be aware of this. Attachment anxiety and intimacy were also related inversely in both cases and attachment intimacy also directly predicted sociocultural adaptation to the new environment in both cases, which was not anticipated. This indicates that those with highly

anxious personalities are more likely to develop anxiety about abandonment and also report high psychological distress. Furthermore, those with highly anxious personalities are less likely to develop attachment intimacy, which involves an acceptance of closeness and trust in the dependability of others. Some of these relationships have clear theoretical plausibility (anxiety as a trait will lead both to specific anxieties and to distress) Also across both groups, those higher in trait-anxiety reported to have more difficulty adapting to their new environment, through the moderator of attachment intimacy. In other words, those who were more anxious were less likely to seek intimacy, and those who sought less intimacy adapted less well. Again this is entirely plausible. To adapt to a new social context one must be prepared to engage with it, the closer the better, and if anxiety prevents this, then it hinders adaptation. It is an empirical question whether this is a general process, but it is common to both groups, which commends it as a hypothesis at this stage, particularly as attachment dimensions have not been linked with sociocultural adaptation before, to our knowledge.

Conclusions. In sum, in the present study we examined the sociocultural adaptation of domestic and international students using sociocultural factors within the acculturation literature (e.g. in group and outgroup social support and ethnic and national identification) and personality variables within the developmental literature (e.g. trait-anxiety and attachment dimensions). Our results indicate that sociocultural adaptation is predicted both by attachment intimacy and ethnic identification. One distinctive aspect of the acculturation model in our study is the use of psychological distress not as an outcome but as a predictor of sociocultural adaptation of students. An unanticipated, but important finding is the direct link, for both groups, between intimacy seeking as a facet of attachment dimensions and sociocultural adaptation.

REFERENCES

1. Adelman, M. B. (1988). Cross-cultural adjustment: A theoretical perspective on social support. *International Journal of Intercultural Relations*, 12, 183–204.
2. Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation.
3. Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–68.
4. Bradley (Ed.), *Handbook of psychology and diabetes: A guide to psychological measurement in diabetes research and practice* (pp. 89–109). Chur, Suisse: Harwood Academic Press.
5. Church, A. T. (1982). Sojourner adjustment. *Psychological Bulletin*, 91(3), 540–572.
6. Cohen, M., Ben-Zur, H., & Rosenfeld, M. J. (2008). Sense of coherence, coping strategies, and test anxiety as predictors of test performance among college students. *International Journal of Stress Management*, 15(3), 289–303.
7. Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644–666.
8. Davis, D., Shaver, P., Widaman, K., Vernon, M., Folette, W., & Beitz, K. (2006). "I can't get no satisfaction": Insecure attachment, inhibited sexual communication, and sexual dissatisfaction. *Personal Relationships*, 13, 465–483.
9. C. Brisset et al. / *International Journal of Intercultural Relations* 34 (2010) 413–426 425
10. Grignon, C. (2003).
11. Report on international educational exchange. Retrieved April 9th, 2008 from <http://opendoors.iienetwork.org/>. Jiang, N., Sato, T., Hara, T., Takedomi, Y., Ozaki, I., & Yamada, S. (2003).
12. Adult attachment orientations and college student distress: The mediating role of problem coping styles. *Journal of Counseling & Development*, 79(4), 459–464. Marmarosh, C. L., & Markin, R. D. (2007).
13. Depressive symptoms among Vietnamese-American college students. *Journal of Social Psychology*, 133(1), 65–71.
14. O'Connor, D. B., Cobb, J., & O'Connor, R. C. (2003). Religiosity, stress and psychological distress: No evidence for an association among undergraduate students. *Personality and Individual Differences*, 34(2), 211–217.
15. The process of acculturation and basic goals: Testing a multidimensional individual difference acculturation model with Iranian immigrants in Canada. *Applied Psychology: An International Review*, 52(4), 555–579
16. Predicting immigrant youths' adaptation across countries and ethnocultural groups. In J. W. Berry, J. S. Phinney, D. L. Sam, & P. Vedder (Eds.),
17. Adult attachment and help-seeking intent: The mediating roles of psychological distress and perceived social support. *Journal of Counseling Psychology*, 52(3), 347–357. Wang, C.-C. D. C., & Mallinckrodt, B. (2006).
18. The psychology of culture shock (2nd ed.). East Sussex: Routledge. Ward, C., Leong, C.-H., & Low, M. (2004).
19. Zheng, X., Sang, D., & Wang, L. (2004). Acculturation and subjective well-being of Chinese students in Australia. *Journal of Happiness Studies*, 5, 57–72.

THE EFFECT OF SINGLE-SEX SCHOOL ON STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS

Kuanysh A. Zh.

Republic of Kazakhstan, Nazarbayev Intellectual School of physics and mathematics, student

Introduction. In recent decades the number of single-sex schools has been scaled down and people much more favor co-educational schools, which became the alternative of the past single-sex schools. It was influenced by changing of life requirements, which need communication skills with all people, especially with the opposite gender. However, social researchers of many countries yet support the positive influences of single-sex school on students' academic achievement. Moreover, single-sex classroom is the only educational environment, where males and females study separately, which also creates free environment where students focus only on studying process. It is necessary to recognize that there are different attitudes about the effect of single-gender school on students. Although the effects are varied, girls appear to be more dramatically affected. Nowadays, it became a serious problem which needs us to choose which is the best.

Aims. The purpose of the research paper is to identify and explore features of single-sex school. The aim is to find out about how does gender affect to academic achievement of students. This includes it's effect to their future choice and individuality.

Therefore in this research paper the main questions to research are:

- Does single-sex school affect positively to pupil's academic achievement?
- Does condition in single-sex condition is more comfortable to study and get success?
- Does single-sex classroom influence to students' future choice and individuality?

This project can lead to increase the number of the most powerful school and allow teenagers to move from uncomfortable and useless type of school to the suitable one.

Context. In this paper, a concept like an academic achievement would be discussed, as a consequence of single-sex. So, first of all, it ought to be explained what is "academic achievement. According to Steinmayr, Meißner, Weidinger, and Wirthwein (2014) "academic achievement represents performance outcomes that indicate the extent to which a person has accomplished specific goals that were the focus of activities in instructional environments, specifically in school, college, and university" (n.p.).

First, it should be considered that academic achievements of students, who study in single-gender schools are noticeably high. As Malacova (2007) points out after checking out for achievements ,that both gender students profited from single-gender schools, and there are some beliefs that it had more good effect to girls (as cited in , Fergusson and Horwood,2008,p 302). SchoolDash (2017) reported that results of exam, which passed in 2015, 75% of students in single-sex schools achieved excellent GCSEs and also with English and math, in comparison with 55% at co-ed school (as cited in McCabe,2017). Moreover, as National association for single sex public education (2016) suggest single-sex school student have a higher rate of graduates, who entered on to four-year colleges (NASSPE,2016).

On the other hand, a natural habitat, where boys and girls can study together positively motivate each other to learn and get a high academic achievements. As Robertson(2016) points out, teenagers eventually take a great educational experience when they study together, because the zeal, studiousness and considerateness of girls and the vivacity of boys affect each other to inspire each other (as cites in Our Kids,2016). Due to these factors students of co-ed school have a high passion to study hard and show good academic achievements.

So, it means that diversity of gender in the classroom impact students' academic achievement. Also, there are other separate influences of gender to students during taking an education at school. From a psycho-social point view, there are yet more factors to consider due to the important developmental changes adolescents go through.

Since psychological, social and cognitive changes take place in different ways in boys and girls, the classroom environment has an influence. According to BBC Active (2010), girls' performances differ from boys', They like group works as a discussion and concentrate on real screenplays (BBC Active,2010).Also, in the words of Fraser and Cairns (2015), boys in a co-ed classroom enjoy taking the role of dominators in discussions and try to be leaders, because of this girls able to take a center stage only at single-sex school (Fraser and Cairns,2015).As it was told in reports

of McCabe (2017), considering this problem from perspective of parents of girls, it can be seen that they worry about their children, who are afraid of opting for spheres like math and science. They also believe that single-sex school will create trustworthy place, where girls can take a responsibility for their future (as cited in McCabe,2017).

However, students of both genders become far away from each other after studying at single-sex school, since it creates a border between them. According to Cairns and Fraser (2015), actually, division of gender makes to appear a gender stereotyping and discrimination. Also, students' parents worry that their daughters, who study at single-sex school do not know to connect with the opposite gender when they will grow up (Cairns and Fraser,2015).

Accordingly, students face with different challenges during studying with opposite gender. So how does it affect to students' future choice and individuality.

Students should be able to choose whatever they want undependably on some social stereotypes and grow up as a confident person. As Hartman (2010) reports single-sex school lets girls to be successful and confident on areas, where males dominated traditionally. Moreover, students spends more time to study than students of co-ed school and show more enthusiasm and emphasis on education (Hartman, 2010).

However, co-educational schools also prepare a strong individuality, who can easily adapt to society. According to Leighton (2015), co-ed school gives a more practical method for preparing to real life and gives a fantastic establishment to the enduring connections in later life and teach to feel comfortable in workplace. Furthermore, considering this problem from the attitude of teachers, it is seen that in co-ed schools perceive that some sexual orientation contrasts in learning help to adapt different needs in the classroom (Leighton,2015).

To sum up, there are a lot of factors that impact to a success at school and the sex of the students is one of them. Maybe, the reason of those debates are because of the concept the grass is always greener on the other side of the fence. Let's consider a consequences of single-sex school in the next stages of paper.

Methods. First of all, secondary research was used to answer the research question by using checked online sources according to method of evaluating sources CRAAP (currency, relevance, authority, accuracy and purpose). So due to it information was credible and relevant to topic. Unfortunately, information which was gotten did not show the relevance of problem to Kazakhstan, since there were experiences which were implemented in other countries, like the USA and UK. As notices and mentality of those countries concerning the gender are different from Kazakh culture, it may be shown dissimilarly. Due to it, Primary sources were needed to take national perspectives about an influence of gender to study.

The primary research was collected by using mixed method. The results of pilot interview and pilot survey showed necessity of both methods. It was impossible to answer the sub questions by using only one of convenience (for quantitative) and purposive (for qualitative) methods of sampling.

First it was needed to use quantitative method to gather an information from students. The instrument was a survey. Also, qualitative method used to take information from experts, who are teachers at school to take a deep answer with an emotional background by using the instrument, which is called "interview". Participants of the survey were 60 students of NIS (Nazarbayev Intellectual school) and KTL (kazakh-turkish lyceum),who were from the age of 12-18 because it was more logical to know an opinion of both type's students for precious result from the research work. Half of respondents were students of KTL and another half were students of NIS. They were chosen due to ease of approach. The survey took 5 minutes of them. But, it could not be a representative sampling, because results of NIS and KTL students did not represent the whole population of Kazakhstan and cannot be generalized.

Convenience sampling was used during the having an interview from the teachers, who worked with students for long period of time. There were 7 questions and it took about 5 minutes. Then the interviewer made notes during the interview. There was not used triangulation method, as a document analyze was not needed. Data from the Primary research was gathered and analyzed on the section below, which is called "Results".

Results. The secondary research method was consisting of answers to the research questions and was relevant to the topic. It was written in the Context section of the research paper.

The results of survey present students' feeling in each school and their school progresses. It should be said that gender and students' academic achievements are correlated and there is a strong negative correlation between the two variables. For instance, if there are two genders, then there will be less or higher academic achievements. But, there are also other variables which have an effect to them.

To sum up, Quantitative method showed that academic achievements of both school's students had a noticeable differences. Moreover, there is a big difference between factors which impact to their study, like confidence, ease of sharing opinion at classroom, too.

The results of two survey, which were taken from two different schools are written in Appendix 3,4. The main findings from survey were:

-about half of single sex school's students have excellent marks and there is absented students, whose school progress is fair or bad, whereas half of co-ed school's students have good marks and is absented students with fair and bad school progress.

- 75% of students at single-sex school can easily share their opinion in the classroom, rather about 50% of co-ed school students.

- Big amount of co-ed school students think that they have different preferences of classroom and also students of single-sex school approved that most of them think that in single-sex school they have the same preferences of classroom with classmates.

The results show that single-sex school creates freer place to study and prove oneself at school. The answers, which are shown on the table below presents that students of single-sex school more decided to choose science-oriented questions.

Table 1.

Will you choose science oriented profession?			
Type of school	Yes	No	I don't know
Single-sex school	80%	10%	10%
Co-ed school	29.4%	23.5%	47.1%

It may be related to those factors which were written in context section, like disturbing each other, desire to dominate of the opposite gender. The results of interview also were proved it and set in Appendix 7 and 8. However, interviewers were of opposing views. The first interviewer said that "In single-sex school is far more freedom. They do not compete for the opposite gender's attention. Also, in co-ed school there are some many things which distracts students. But, the next interviewer added that in single-sex school they only study and will not take communication skills which are really vital in our life. The differences of views also can be related to that factor that interviewers consider from different time period of influence. For instance, the first interview is more about influences during school and the second is about impacts during the whole life.

Both interviewers agreed that students may be have challenges to communicate with the opposite gender. Results, also shown that a large share of single-sex school have a communication difficulties with the opposite gender, because of less communication them.

Conclusion: Now it is possible to give concluding answers for previous sub-questions.

– Does single-sex school affect positively to pupil's academic achievement?

The amount number of students, who study in single-sex school show excellent academic achievements. It is known by results of special exams like GCSEs and school progresses. Also, it is shown in regional level, too, as students of single-sex school noted the high school progress rather than students of co-ed school in Taraz. On the other hand, the diverse of gender can be a motivated factor, too. As difference of features of genders can influence and inspire each other.

– Does condition in single-sex condition is more comfortable to study and get success?

It is more reasonable to identify benefits and drawbacks of single-sex school to answer this question.

+Free environment without bullying of opposite gender

+No need of competition for opposite gender's attention, which actually disturb focusing from studying

+Opportunity to study in that way, which is far more appropriate for each gender

– Difficulties of connection with opposite gender in real life

– Appearance of a gender stereotyping and discrimination

– Does single-sex classroom influence to students' future choice and individuality?

Generally, factor of gender seriously affect to students, as it leads them, especially girls feel more confident in science areas, where boys are more often leaders. However, students of co-ed school easily adapt to real society, where men and women should work together and gives fantastic skills to make connections in later life

This implication can be used among parents, who cannot decide the best place for their children and by head of school system to increase the level of Education in Kazakhstan. Also, it was found on the research that students of single-sex school more often choose science-oriented professions. So, it is new method to grow future science specialists, who are really important, nowadays.

My perspective about the positive effect of single-sex school to study is not changed, as it was proved in this research paper. Despite the fact that single-sex school have some negative effect on their personal life, I think that studying process should be distant from other social problems to rise academic achievements of students by making comfortable place which depends on preferences of each gender.

Evaluation: The main purpose of the research was achieved by finding answers for the research questions. The Secondary research results were gathered from reliable sources and sustained the general claim of the research. All research findings were trustful, as checked according to method of evaluating sources CRAAP. So the information was credible and relevant to the topic. Although, it was needed to keep circumspection as some sites that can provide bias perspectives. For example, magazines like the "The Telegraph" and "BBC Active", which may have own attitudes related to the problem.

The results of the Primary research, where was used a mixed method could give answers for all research questions. However, that result of the Primary research cannot be generalized, due to the small size of considering. Also, there were perspectives and reply of only 2 schools and results of different schools with the same system of gender dividing can be various.

The next instrument of quantitative method was taken from 2 interviewers and gave a big amount of information about the regional impact of the problem to the society. It might be because of friendly atmosphere during the conversation, as it was easy to take maximum data from interview. The two interviewers based on their life experiences, because they are both teachers and parent. However, there were not physiologist's perspectives, too, who also might prove trustiness of the data which was found on the context section.

Further research. The results of the research project can be used for different areas of considering. First of all, it will be excellent to explore the influences of single-sex school on students' behavior and individuality deeper, as there was unexpected finding about gender's effect on students individuality at school. Also, the topic of this research can be reference point for the educational ways for solution of governmental issues. For instance, the role of gender on rising a educational level of country can be considered and explored, too.

In future, people can make Primary research more specific and gather much more participants to be sure on the final result. For example, it will be thoughtful to get survey from different schools and different cities Kazakhstan to generalize the finding to whole population of country.

REFERENCES

1. BBC Active(2010). What are the advantages of single sex schools? BBC Active. Retrieved from <http://www.bbcactive.com/BBCActiveIdeasandResources/Whataretheadvantagesofsinglesexschools.aspx>
2. Cairns,C. Fraser,H.(2015).Are single-sex or mixed schools the way forward?. The Telegraph.Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/education/educationopinion/11476686/Are-single-sex-or-mixed-schools-the-way-forward.html>
3. Hartman,K(2010).The Advantages of Single-Sex vs. Coeducational Environments for High School Girls.SOCIAL WORK THESES.Retrieved from http://digitalcommons.providence.edu/socialwrk_students/63/?utm_source=digitalcommons.providence.edu%2Fsocialwrk_students%2F63&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
4. Leighton,C (2015).The Benefits of a Co-educational Environment.St Andrew's College. Retrieved from <http://www.stac.school.nz/assets/Uploads/Benefits-of-Co-education-2015.pdf>
5. McCabe,B.(2017).This year's exam results shows girls' schools are producing pupils who aim for the sky. The Telegraph.Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/education/2017/01/20/years-exam-results-shows-girls-schools-producing-pupils-aim/>
6. Sheree , J. G., David, M. F., L. J.Horwood.(2008). Effects of single-sex and coeducational schooling on the gender gap in educational achievement.Retrievedfrom<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/000494410805200307>
7. Steinmayr, R., Meißner, A., Weidinger, A.F., &Wirthwein, L. (2014). Academic Achievement.OxfordBibliographies. Retrieved from <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756810/obo-9780199756810-0108.xml>
8. Woodward, L., Fergusson ,D.M., Horwood,L.(1999). The effects of single-sex and coeducational secondary schooling on children's academic achievement.Australian Journal of Education.43,142-156. Retrieved from <https://www.questia.com/library/journal/1G1-60004522/effects-of-single-sex-and-coeducational-secondary>

APPENDIX 1

Survey questions for single-sex school:

1. What is your gender?
2. What is your school progress?
3. I am confident
4. I can easily share my opinion in classroom
5. We have the same preferences of classroom (for example enjoying a group work, preferring the same temperature of classroom) with my classmates
6. It is easy to focus, while studying with the same gender
7. It is easy to communicate with opposite gender in real life
8. In future I will choose science orientate profession
9. In future I will choose humanities orientate profession

APPENDIX 2

Survey questions for co-ed school:

- What is your gender?
- What is your school progress?
- I am confident
- I can easily share my opinion in classroom
- I have the same preferences of classroom(for example enjoying a group work, preferring the same temperature of classroom) with my classmates
- It is easy to focus,while studying with the opposite gender
- It is easy to communicate with opposite gender in real life
- In future I will choose science orientate profession
- In future I will choose humanities orientate profession

APPENDIX 3

Results of survey for single-sex school:

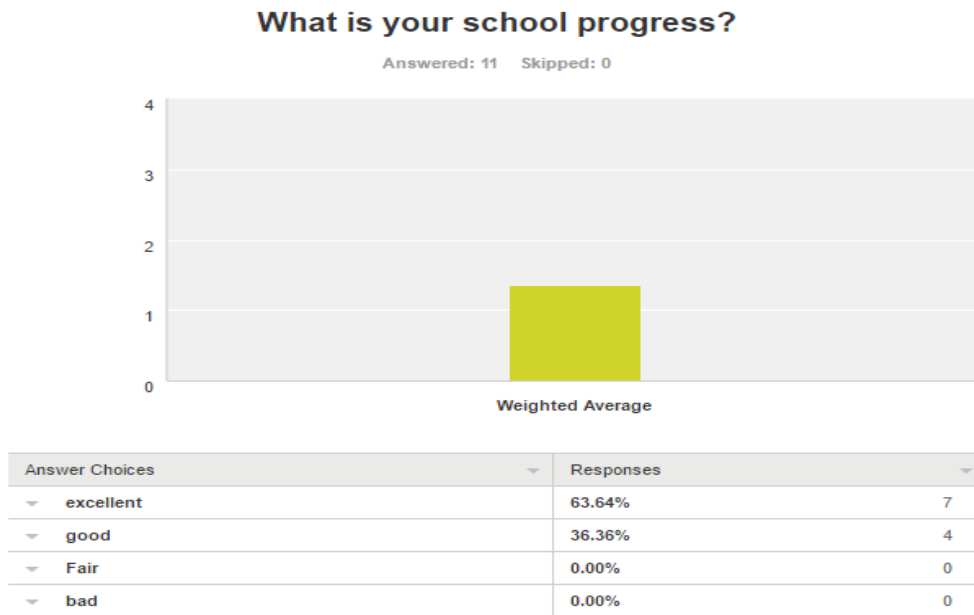
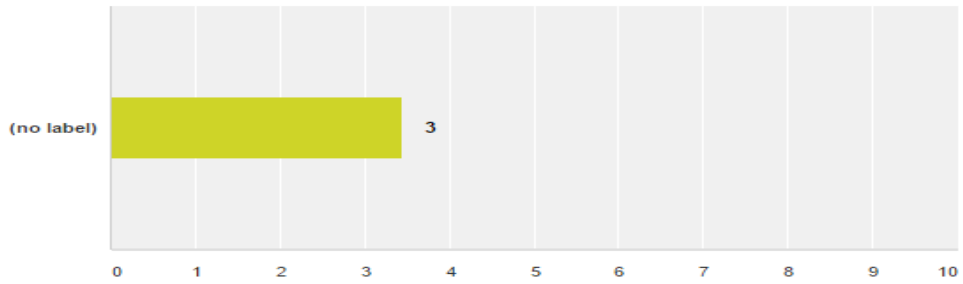

Fig. 3.1.

I am confident

Answered: 11 Skipped: 0

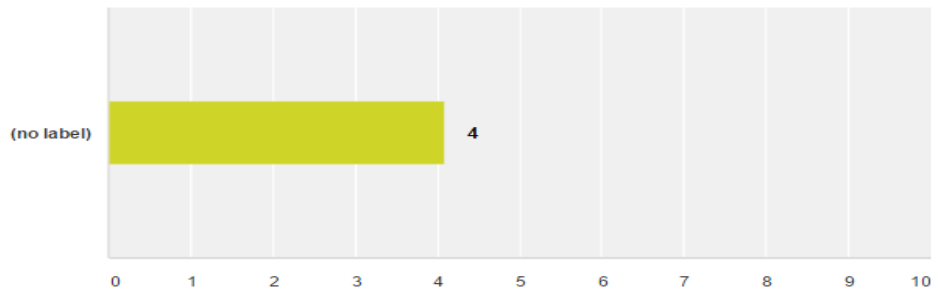

	strongly disagree (1)	disagree (2)	neutral (3)	agree (4)	strongly agree (5)	Total	Weighted Average
(no label)	0.00% 0	0.00% 0	63.64% 7	27.27% 3	9.09% 1	11	3.45

Fig. 3.2.

I can easily share my opinion in classroom

Answered: 11 Skipped: 0

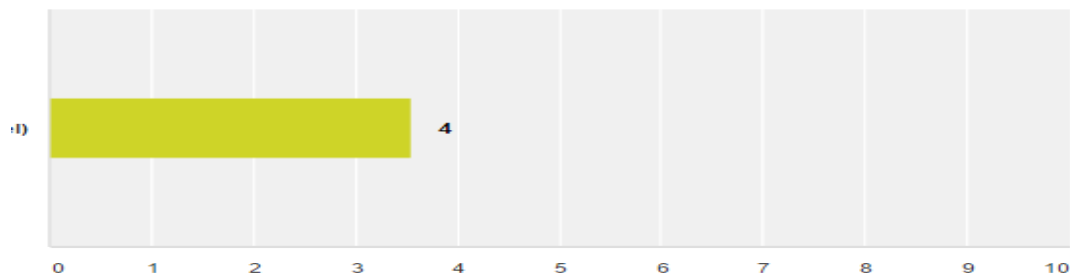

	strongly disagree (1)	disagree (2)	neutral (3)	agree (4)	strongly agree (5)	Total	Weighted Average
(no label)	0.00% 0	9.09% 1	9.09% 1	45.45% 5	36.36% 4	11	4.09

Fig. 3.3.

We have the same preferences of classroom (for example enjoying a group work, preferring the same temperature of classroom) with my classmates

Answered: 11 Skipped: 0

	Strongly disagree (1)	disagree (2)	neutral (3)	agree (4)	Strongly agree (5)	Total	Weighted Average
(no label)	0.00% 0	18.18% 2	27.27% 3	36.36% 4	18.18% 2	11	3.55

Fig. 3.4.

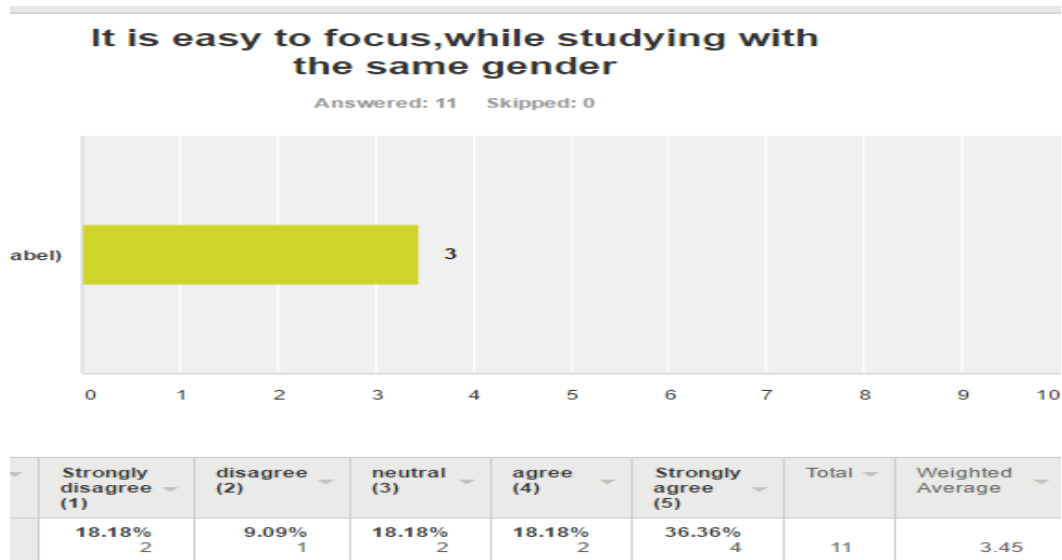

Fig. 3.5.

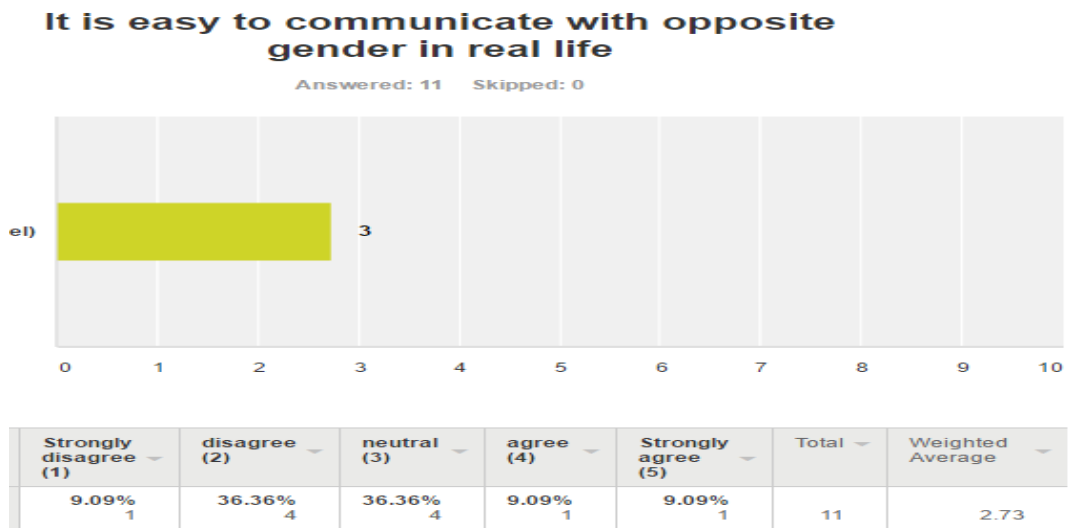

Fig. 3.6.

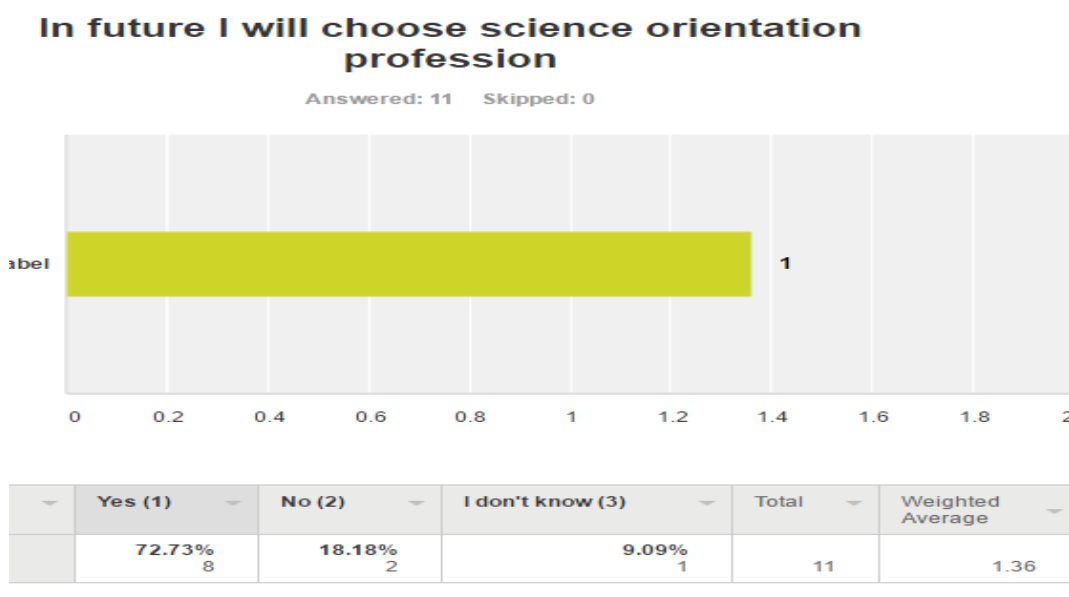

Fig. 3.7.

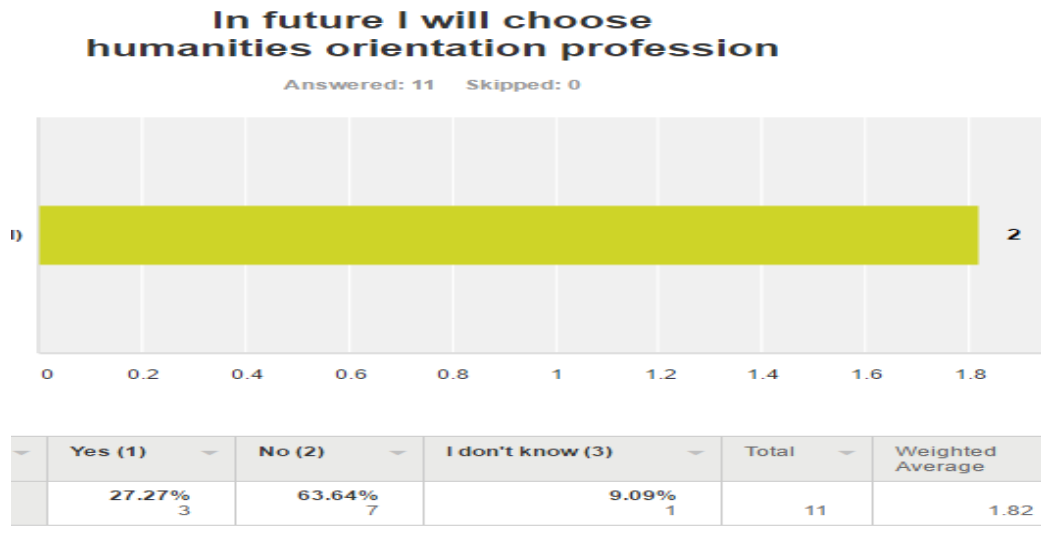

Fig. 3.8.

APPENDIX 4

The results of survey for co-ed school

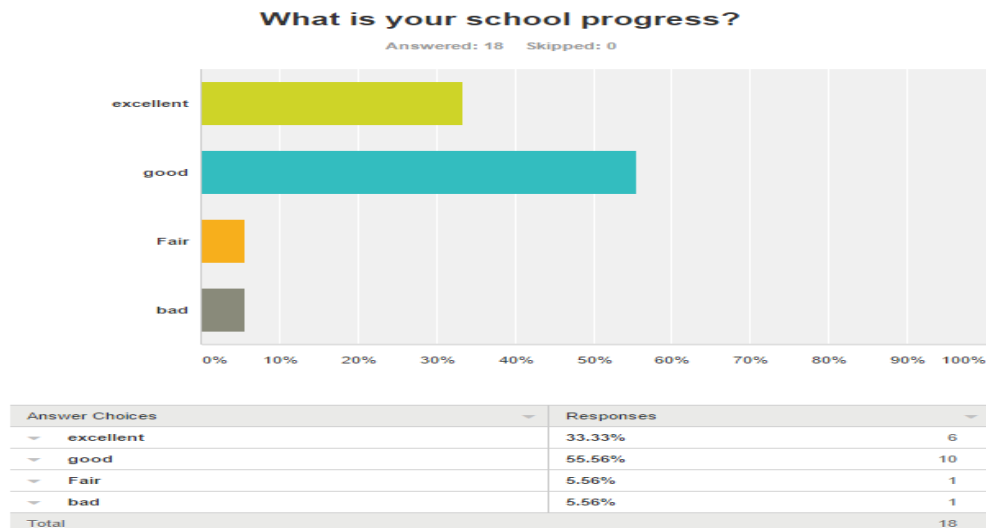

Fig. 4.1.

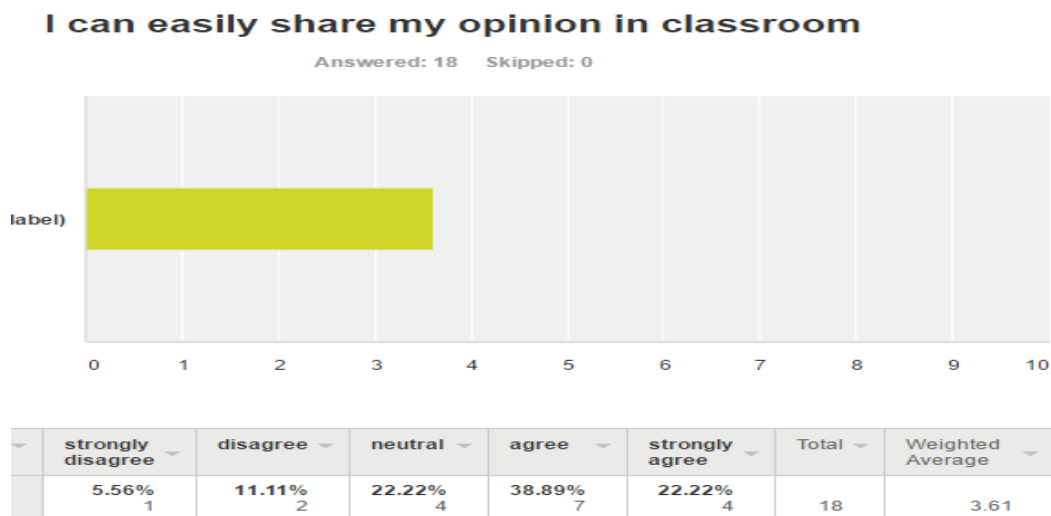
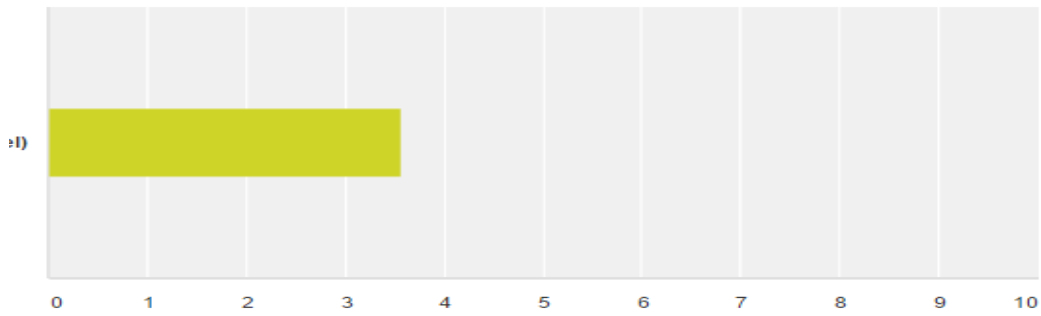

Fig. 4.2.

I am confident

Answered: 18 Skipped: 0

strongly disagree	disagree	neutral	agree	strongly agree	Total	Weighted Average
5.56% 1	5.56% 1	33.33% 6	38.89% 7	16.67% 3	18	3.56

Fig. 4.3.

I have a different preferences of classroom (for example preferences of group work, preferring the same temperature of classroom) from the opposite gender

Answered: 17 Skipped: 1

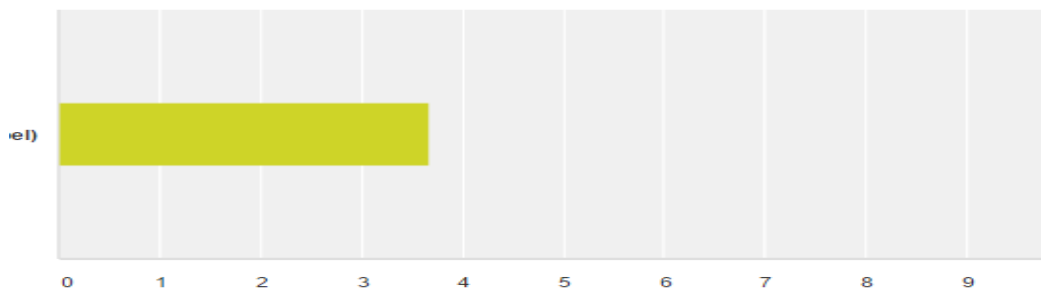

Strongly disagree	disagree	neutral	agree	Strongly agree	Total	Weighted Average
5.88% 1	11.76% 2	35.29% 6	35.29% 6	11.76% 2	17	3.35

Fig. 4.4.

It is easy to communicate with opposite gender in real life

Answered: 18 Skipped: 0

Strongly disagree	disagree	neutral	agree	Strongly agree	Total	Weighted Average
5.56% 1	11.11% 2	22.22% 4	33.33% 6	27.78% 5	18	3.67

Fig. 4.5.

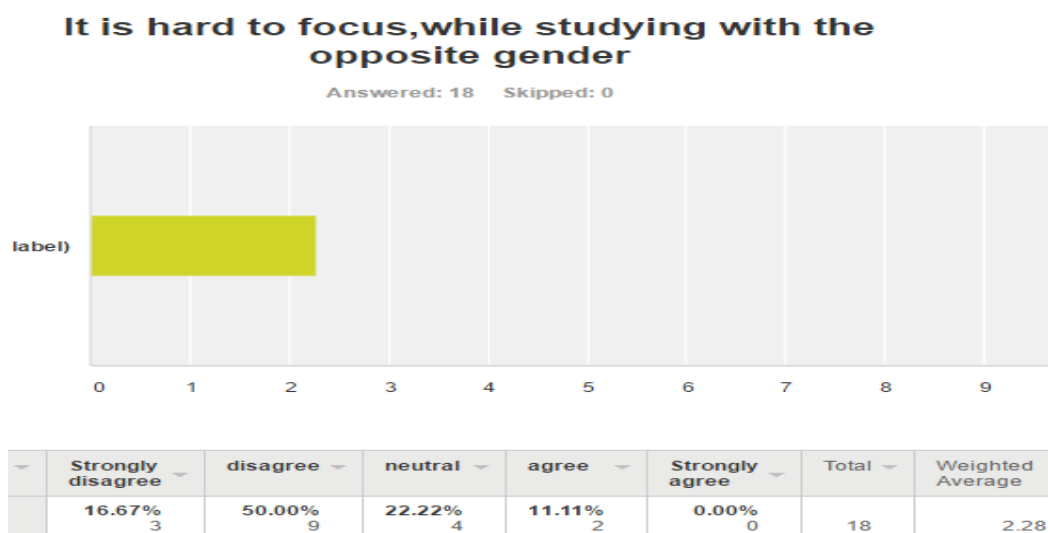

Fig. 4.6.

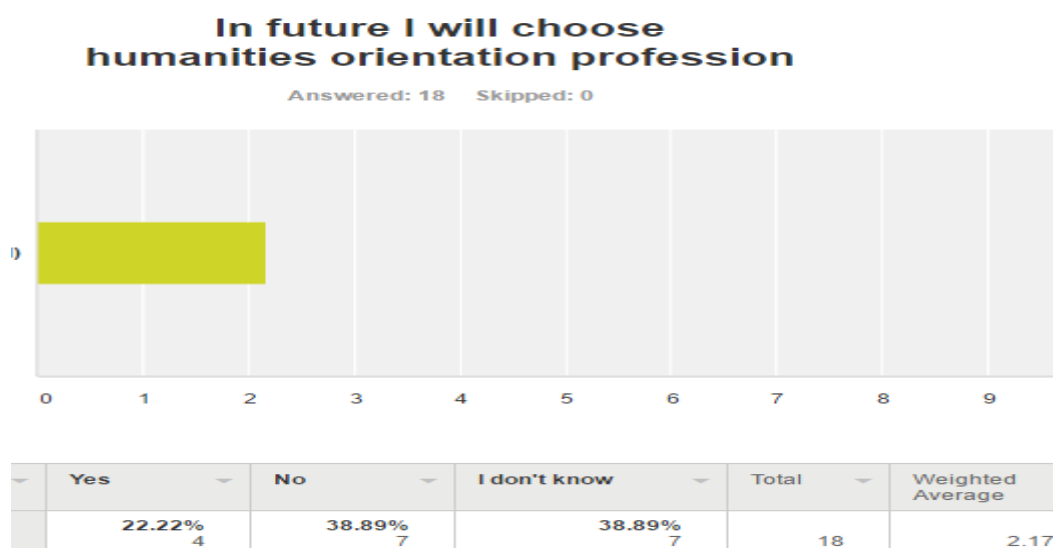

Fig. 4.7.

APPENDIX 5

Interview informed consent form

Good day! My name is Akerke. I am student of NIS. I'm going to write a research paper. My project is about gender. I need an interview to find an answer for my question. There are 7 questions, for what you will spend about 15 minutes. I will record that interview on voice-recorder. I will keep anonymous and confidential your personal data. If you agree and ready to participate, then put date and signature, please.

Date _____
Signature _____

APPENDIX 6

Interview questions

- Can you introduce yourself?
- How do you think, do boys and girls have different preferences of classroom?
- Does the differences of gender affect s to student's academic achievement?
- How do you think what is the pros and cons effect of single-gender school?
- What is the best solution to satisfy the preferences of both gender?

APPENDIX 7

Interview 1

-Good day! I have questions about gender at school. Are you ready to answer them?

-Yes, I am ready to answer your questions.

-First of all, can you introduce yourself?

-I am a global perspectives teacher here at Taraz.

-How do you think, do boys and girls have different preferences of classroom?

-I think, yes, because genders generally do have different preferences.

-Does the differences of gender affect s to student's academic achievement?

-Yes, I think experiences with my own children ,which I rise and they are also students. You can see the developmental phases of girls and boys differ, so girls will do better at some stages of their life and in some subjects and boys will do better at some subjects.

-How do you think what is the pros and cons effect of single-gender school?

-Two of my children went to single-sex school and the wonderful thing that I saw because there is no competition for other opposite gender's attention, there is far more freedom, so with my boys I could really see how they just develop, because they did not have to with that female energy be present, with my daughter I could see the other side. At single-sex school girls became very closed friends, because they did not compete for boy's attention and also self-expression became far more spontaneous. So what is disadvantage? I think the socialization could be a problem if you single-gender schools you maybe have problems with the opposite gender. From my experiences, it can be solved.

-What is the best solution to satisfy the preferences of both gender?

-I think the answer to my previous question would be the solution. I like single-sex schools, personally. Because I saw it from my children in their lives. You know? I have never looked at statistics. Motivation to be the best I think. But, it should not be matter single-gender or co-ed school, but it does. So in a co-ed school there is too many things which disturb students.

-Thanks for your questions, good bye!

-That is a pleasure!

APPENDIX 8

Interview 2

-Good day! How are you?

-Well, thank you, and how are you?

-Fine, thanks. I have questions about gender at school. Are you ready to answer them?

-Yes, I am ready to answer your questions.

-First of all, can you introduce yourself?

-I am a teacher at Nazarbayev Intellectual school and most of my life I have been working in schools that are actually co-ed schools and have never having work experiences in working at single-gender school.

-How do you think, do boys and girls have different preferences of classroom?

-So you mean that do boys or girls like work together better? It's hard to say, because sometimes there are girls are very competitive and girls who like to compete with boys and boys are sometimes have the feeling of solidarity, because they are boys and they have to be they try. So both of them can be competitive. That is not really matter, I think.

-Does the differences of gender affect s to student's academic achievement?

-You mean in different types of school? From what I have seen from my life experiences I know that students who are studying in single-gender school are very-very ,motivated on studying, more than any other interests and I see that they are study more. But I would not say that they make better achievements, because to have better achievements you should not need study and study, sit and study, but also be talented. So if you are talented and you can be at co-ed school and still have good marks, but if you are not talented and study at single-sex school you can give bad marks.

-How do you think what is the pros and cons effect of single-gender school?

-Personally, I would not give my child to single-gender school, because I think it has a lot of disadvantages in child's life. First of all, when kids study apart from other gender, they do not to know how to communicate with each other. So in real life it is not like this. So , gender is mixed and that's why they completely unprepared to communicating with the opposite gender. Secondly, their view of another gender is some hostile. For example. they do not know, they look at the opposite gender as.. I think it very bad. It should not be like that. I think that co-ed school is more benefited, because we live at 21st century and our first skill that we should have is people skill and communication. So we should respect each other and communicate.

-What is the best solution to satisfy the preferences of both gender?

-Mhm.... I think that each person should have a choice. If they want to be free, they should go to single-gender, if you like co-ed so study here. I think there is no point. We should be patient.

-Thanks for your questions, good bye!

ЖИЛИЩНАЯ АНТИНОРМА В СВЕТЕ ЯЗЫКОВОГО КОНЦЕПТА ДОМА

к. соц. н. Казакова А. Ю.

Россия, Калуга, ФБГОУ ВО «Калужский государственный университет имени К. Э. Циолковского»

Abstract. We try to reconstruct national cultural norm of "bad dwelling". We talk about housing that is perceived as alien, dangerous, not suitable to the traditional way of life and needs, as a source of housing deprivation. Attention is focused on the house as a material object, on attributes that determine its low consumer quality. We conclude that dwelling is of instrumental value, that the model of house as a material system is of cumulative nature, that the Russians are over-tolerant to low-quality housing conditions, that crowding is treated as not only permissible but desirable. Language picture of the world says little about the comfort, about sanitary conditions and appearance of housing, denies the importance of adequate size of living space, number of dwellings, but very carefully refers to proxemics, to the completeness and abundance, is very sensitive to the right of ownership and the ability of the space to be personalized.

Keywords: housing deprivation; the linguistic and cultural origins; standards' criteria

Введение: лингвокультурные истоки жилищной депривации

Представления о «нормальных» и «ненормальных» жилищных условиях меняются во времени, дифференцируются в социальном и географическом пространстве. От того, в каких категориях оценивается домашнее, жилое пространство, какова степень его важности в различных культурах, насколько дом замыкает на себя разные виды человеческой деятельности, в немалой степени зависит «толерантность» населения к низкому качеству жилищных условий.

С момента методологического обоснования неразрывного единства прагматических и символических функций дома В. Л. Глазычевым [1;2], М. Н. Громовым [3;4] к моменту формулировки предмета и категориального аппарата социологии архитектуры у Х. Делитц [5], М. Вильковского [6] анализ культурных норм «доместикации» пространства включал все большее количество человеческих потребностей, удовлетворению которых служит жилище: в игре, досуге, общении, идентификации, безопасности [7]. Архитектурно-градостроительная практика соотносилась с идеологически обоснованным образом «идеального дома» в «идеальном городе» [8;9].

После этнографического описания И. В. Утехиным коммунальной квартиры уже современного Санкт-Петербурга [10] начали формулироваться проблемы и задачи формирующейся социологии жилища, где «предметом должна быть универсальная взаимосвязь дома и всего социокультурного пространства. Жилище стало рассматриваться не как локализованное пространство, а как социальный институт, который формируется обществом в целом и функционирует при взаимодействии с другими социальными институтами» [11]. В диссертации И. А. Мартынюка выявлены инвариантные для традиционного, индустриального и постиндустриального обществ функции жилища: убежища и отражения социальных иерархий. Показано, что жилищная культура россиян граничит с аскетизмом. В ней полностью нивелируются различия между «идеалом» и «нормой»; ожидания ограничиваются «минимальными требованиями к обеспечению жизнедеятельности» [11]. Неудивительно, что работа не содержит и реконструкции «антинормы», поскольку жилищная стратификация в таких условиях почти сведена к самому факту наличия или отсутствия жилья. Для основной массы россиян внутреннее членение на «жилищные классы» становится менее отчетливым, чем в доиндустриальной социальной структуре, рассмотренной в работе Л. В. Беловинского «Имба и хоромы» [12].

В связи со всплеском в 90-е г.г. интереса к проблемам межкультурной коммуникации и этнопсихологии роль «дома» в национальной концептосфере многократно рассматривалась на основе устойчивых языковых репрезентаций в малых фольклорных жанрах, выполняющих сигнификативную, ценностно-ориентационную, нормативно-регулятивную функции. Но нас интересует лишь та часть языковой прагматики, которая позволит сузить базовый, фундаментальный для русской языковой картины мира концепт «дома» до концепта «жилище».

Из совокупности пословиц и поговорок собрания В.И.Даля в семантической группе «Дом – Двор – Хозяйство» мы выбираем те оценки, рекомендации, табу, которые нормируют организацию материальной среды жилья и позволяют уловить грань, отделяющую нормальное, допустимое от ненормального, дискомфорта.

Признаковое пространство «плохого» и «хорошего» жилища в русских пословицах и поговорках. Как негативный для русского дома и русского быта фактор традиционно выделяется «безграничность просторов, незащищенность естественных границ ... постройки в таких условиях приняли временный характер, жилища не могли обрести вид законченности, при всяком нападении их оставляли почти без сожаления... Всегда можно было перейти на другое место в поисках лучшей доли, не устраивая свой дом навечно на одном месте» [13]. На противоположном полюсе – классическое «Мой дом – моя крепость»: «микромодель острова: глухой забор, отгораживающий от внешнего мира, и кусок любовно возделываемой земли – маленький, ухоженный, окультуренный. В основе английского концепта «home» нетрудно разглядеть вытекающую из географического положения страны идею обособленности, отделенности от всего остального мира и замкнутости в своем небольшом уютно обустроенном пространстве... попытка внедрить в Великобритании многоквартирные дома провалилась, и застроенные ими кварталы быстро превратились в трущобы» [14].

Неслучайно русские пословицы мало говорят о надежности, прочности зданий и материалов. Капитальное строительство обесмысливается, когда право собственности может быть нарушено (*Дурак дом строит (о горожане): под солдатов возьмут*). Народ позитивно оценивает неприхотливость в быту, легкость на подъем (*Нищему собраться – только подпоясаться; Встал да пошел, так и вотчина со мной; Где ни стал, так стан и др.*) и возможность ухода (*Уйдем всем двором, oprичь хором, а дом подопрет колом; Жил на дому, а очутился на Дону; Свет – не баня, для всех места будет; Не только свету, что в окне: на улицу выйдешь, больше увидишь и пр.*), напоминает, что гарантий благополучия нет ни у кого (*От сумы да от тюрьмы не зарекайся*), сочувствует нищим бродягам (*Худо жить тому, кому послал Бог суму*).

Но полное отсутствие оседлости исключает запасливость, подразумевает девиации, воспринимается как нерусское (*Цыганский дом: три кола да посередине головня, Жилом жить, не чуму (очагу, замест печи) молиться, Где забор, там и двор, где щель, там и постель, Где запивать, тут и ночевать, Где ладья ни рыщет, а у якоря будет, Где ласточке ни летать, а к весне опять прибывать, Где ни поживет, добра не наживет, Где ночевали? – под шапкой*). Не приветствуется оставление дома на длительный срок, даже ради заработка (*За что ни хватись, все в люди катись; Бегают от дому, будто черт от грома; Без хозяина двор и сир и вдов, Дом – корень, а сторона – похвальба, Дома не пекут, а в людях не дают; Домашняя гривна лучше отъезжего рубля; Ищи добра (или: оброк) на стороне, а дом любви по старине; Что воскресенье, то новоселье (т. е. шатается); Как хлеб дошел, так пирог пошел; а пирог дошел, так блин пошел; а блин дошел, так в мир пошел и др.*). Натуральное хозяйство ценнее (*Хлеб да живот (т. е. скот) и без денег живет; Хозяин по двору пройдет – рубль найдет, назад пойдет – другой найдет; Крестьянин скотинкой жив; Денег много – мельницу строй; хлеба много – свиней заводи!*). Скотоводство – спутник номадизма – более затратно и менее надежно, чем хлеборобство: *Кто солому покупает, тот хлеб продает, Животину водить – хлебу не угодить; За навозом проезду нет, а молока купить не сыщешь.*

«Голь перекатная» – это не странник, нищий бродяга или человек, лишившийся жилья, а бесхозяйственный, ленивый домовладелец, не умеющий делать запасов, предвидеть периоды материальных трудностей: *Голь перекатная – без весу и меры живет, Живет из кулака да в рот; Запасливый лучше богато, Что купит, то и лупит и т.д.* Быть хорошим хозяином – значит жить не тратя, а приумножая (*На обухе рожь молотил, зерна не уронил; Что в поле ни родится, все в доме пригодится, И мышшь в свою норку тащит корку, Где работно, там и густо, а в ленивом доме пусто*), поддерживать наполненность дома: *Что дома скоплю, за тем в люди не пойду, Полон дом, полон и рот.* Возникает образ дома – копилки (*Дом – чаша чашей (полная чаша)*), дома – бездонной бочки (*Дом – яма: никогда не наполнишь*), дома-склада: *Чулан – второй дом.*

Главный вывод: *Без ухожей не дом, а будырь.* Экономическая оценка смыкается с эстетической: красивый (богатый, ухоженный) дом – это дом с личным подсобным хозяйством, окруженный обильной растительностью, с компактными высокими пристройками (жилым вторым ярусом – теремом), сообщающимися сенями. Дом строится как конструктор, из частей: сени – отдельный элемент, который может быть «поставлен» отдельно, хотя лучше – «к избе», с

использованием вертикальной перспективы. Важна возможность «нанизывать» элементы и дальше. Дом и двор может быть пригорожен – пристроен – к чужому; возведен на месте более ранней постройки: *Ни кола, ни двора, ни пригороды* (с идеей отсутствия отправной точки будущего дома сочетается мысль о начале строительства как дополнении к ней). Количеством отгороженных помещений, как показывает Л. В. Беловинский [12], отличается «изба» (меньшее, более бедное и тесное жилище) от собственно «дома» (которым могли быть только пяти- и шестистенки с тремя и четырьмя соответственно комнатами).

Русский дом - кумулятивная система, не требующая четкой планировки, симметрии, пропорциональности частей снаружи и рациональности в отборе вещей, попадающих внутрь. Неслучайно порядок в доме (*Горе тому, кто непорядком живет в дому*) в русском языке представлен либо с точки зрения социальных отношений, либо с точки зрения изобилия, наличия множества вещей, хозяйственных инструментов, орудий, утвари, которые могут понадобиться в неизвестный момент, но хорошим хозяином давно заготовлены про запас.

Идея порядка как опрятности почти полностью отсутствует: *От грязи не треснешь, от чистоты не воскреснешь; Пойдем в церковь! - Вишь, грязно. - Ну так в кабак! - Разве уж как-нибудь под тыном пройти; Грязь не сало, помял (потер), она и отстала; Грязь не сало: высохла – отстала; Чистое к поганому не пристанет; Чистому все чисто; Чистота духовная паче телесной; Чистоты не спрашивай, а был бы пьян.* И прямое значение знаменитой рекомендации *Не выносить сор из избы*, и сибирское прозвище «чернолапотница» по отношению к жительницам центральной полосы, и ряд пословиц (*Какова Устинья, таково у ней ботвинье; Хорошая хозяйка из петуха уху сварит; Не красна изба углами, а красна пирогами*) в оценке женской деловитости обесценивают гигиену и эстетику. Кулинарная бездарность хозяйки связывается с происхождением *из села Помелова, из деревни Вениковой*. Редкие порицания нечистоплотности тоже относятся к кухне и пищевому поведению: *Гости за гостями, а ложки не мыты, Стряпуха наша грязнуха; Если хозяйка опрятно держит шесток, то ее дети не будут возгрявы.*

О наличии расхождений между славянами в восприятии порядка свидетельствует и ассоциативное поле «дома» в русском, украинском, белорусском, болгарском языках [15, с.92-94]. Одна из самых частотных ассоциаций во всех четырех языках – «белый», «красивый». Но только русский дом, помимо *белого*, может представляться также *серым, синим и желтым* (возможно переносное значение). В словарных статьях русского и украинского языка «чистый» отсутствует, в белорусском и болгарском присутствует. Но в украинском есть хотя бы отрицательная характеристика «*грязне*». Вероятно, чем ближе к югу, чем менее рискованно земледелие, чем меньше надобность делить в морозы дом с животными, тем важнее эстетическая составляющая жилища. В болгарском языке образ неосквернимой чистоты доводится до своего предела: дом – «*красив*», «*красота и топлина в едно цяло*», «*чистота и уют*»; возникает ассоциация «*свят*». В восточнославянских языках идея святости дома отсутствует: дом – милый, родной, уютный, но это профанное, а не сакральное пространство: «Дом (жилой) и храм в определенном отношении противостоят друг другу как профаническое сакральному. /.../ Функция жилого помещения — не святость, а безопасность, хотя эти две функции могут взаимно перекрещиваться: храм становится убежищем, местом, где ищут защиты, а в доме выделяется «святое пространство» (очаг, красный угол, защитная от нечистой силы роль порога, стен и пр.)», - указывает Ю. М. Лотман в заметках «Архитектура в контексте культуры» [22, с. 682-683].

Итак, в русском языке идея беспорядка актуализируется не как неопрятность (как в украинском, белорусском, болгарском), а как спонтанность, стихийность, отсутствие четких правил, несоблюдение социальных норм («*дом, где все идет кувырком*» [15], *Порядком стоит дом, а непорядком — содом; Корова на дворе, а вода на столе; У доброго хозяина всякое семечко в своей скорлупе* - у Даля).

Чистая/грязная изба у Даля определяется с точки зрения отношения к способу отопления и приготовления пищи: *Чистая изба, белая, с трубой, противопол. черная или стряпная*. Поэтому грязь соотносится с работой, недостатком, наполненностью, питанием, теплом, жизнью, а чистота (и красота) – с праздностью, покоем, бедностью, непорочностью и выхолащенностью, пустотой: *Пол под озимым, печь под яровым, полати под паром, а полавочье под покосом; Чист молодец: ни коз, ни овец; Где нет, там и без нас чисто; Не уедно, да улежно; Чистую посуду легко и полоскать.*

Пустота – результат «гулянья», безделья и причина нищенства, отходничества: *Не хожу я в мир по всякий блин; Нет дома муки, так попроси у Луки; С голодным брюхом да по добрым людям; Тетушка Варвара, меня матушка послала: дай сковороды да сковородничка, мучки да*

подмазочки; вода в печи, хочет блины печи; То-то и гулять, как нечего загонять; Только то и есть в сусеке, что мыши нагадили. Осуждается как хождение по гостям, так и чрезмерное гостеприимство: Растворя горницу, да: «Ступай, вся вольница!», Сорока под порогом, и кошка умылась, а в доме ни мучицы, ни крупички. Пустота дома пугает. Пустой дом – это источник угрозы, возникающей из нарушения важнейших пространственных категорий «внутри-снаружи», человеческое (освоенное, культурное, живое) – нечеловеческое (природное, дикое, демоническое, мертвое): Из пустой хоромины либо сыч, либо сова, либо сам сатана, Свято место пусто не бывает; Хорош бы дом, да черт живет в нем. Пустота сродни смерти: Ни кола, ни вола, ни села, ни двора, ни мила живота, ни образа помолиться, ни хлеба, чем подавиться, ни ножа, чем зарезаться; У него в доме нечем собаки заманить; У него в доме ни удавиться, ни зарезаться нечем.

Итоговый вывод - неожиданный для современного сознания. Большой дом (*Двор, что город, изба, что терем*) – скорее плохо, чем хорошо: *Жилья с локоток, а житья с ноготок. - Что такое? — Три покоя, а житья негде; Места много, а привалиться негде; В большом доме чего нихватишься, того (всего) нет; Шире себя жить, не добра нажить; Телу простор - душе теснота.*

Поскольку главное не площадь и не внешний вид, а связанная с домом хозяйственная деятельность (*Дом невелик, да стоять не велит*), его размер должен соответствовать потребностям и возможностям хозяйства (*По естю старец келью строит, Что больше натягивать, то скорее лопнет, Чтоб было дворно и не проторно*), не оставлять неиспользуемого, незанятого пространства (*При семи дворах восемь улиц*). Если простор – это фактор убытка, сигнал опасности, атрибут дикой, необузданной «воли» (*В тесноте люди живут (песни поют), а на просторе волки воют; На каждого вора много простора*), то теснота – норма, свидетельствующая о стабильности, благополучии, социальной поддержке: *Где естно, тут и тесно; Где работно, там и густо, а в ленивом дому пусто; Где тесно, там и ложись; Где тесто, там и нам место; И тесен дом, да просторен он; Не просторно, да дворно.*

Жалобы на тесноту высмеиваются (*Коли тесно, так подвинься*) как неловкость, неумелость, нерациональность (*В большом углу сами живем, а печь да полати внаем отдаем; В чистом поле теснота: один кашу варит, да и ту пролил; Терпеть я не могу этой тесноты (сказал хохол, доставая огня на трубку и опрокинув котелок на треножнике, в чистой степи)*), вздорность, сварливость (*Проклятые москали: понаставили столбов, что и проехать негде (сказал хохол, зацепив возом за верстовой столб, среди степи)*). Одобряются неприхотливость и покладистость: теснота требует умения ладить друг с другом (*Где ни сесть, так сесть, было бы что съесть; Где потеснее, там и дружнее; Дома — не в гостях: посидев, не уйдешь; Вместе - тесно, розно - тошно (скучно); Не купи себе дом – купи соседа*).

Эту черту национального территориального сознания и поведения отмечал В. И. Жельвис: «Если американцы стремятся контролировать среду, в которой живут, то русские – фаталисты и в возможность ... изменить жизнь к лучшему... верят слабо... русские никогда не жили хорошо, не война – так неурожай, ... холера. Без помощи соседей никому не выжить /.../ На английский язык невозможно перевести русское присловье «В тесноте, да не в обиде»: для англичанина в тесноте – это еще в какой обиде» [16,с.27]. Народному сознанию чужда как идея краудинга, рассматривавшегося западными социальными психологами как универсальный культурный, если не врожденный биологический, феномен отторжения скученности, избыточной плотности населения, так и эстетика минимализма, повторяющегося структурированного порядка в архитектуре и дизайне жизненного пространства человека.

Толерантность к скученности, освященная традицией, ценностями «мира», соборности, коллектива, может отчасти объяснять долгое существование в нашей стране коммуналок, общежитий, ветхого жилья, низкие темпы субурбанизации. Более того, расселение коммуналок в 90-е за счет формирования коммерческой недвижимости и возникновения слоя богатых людей, а также в процессе реализации федеральных программ сопровождается и обратным процессом: возникновения «новых коммуналок», причем как на вторичном рынке (разъезды родственников, продажа неиспользуемой части жилплощади), так и на рынке первичном.

Но из пословиц можно вывести и ограничения, определяющие условия и пределы толерантности русской народной культуры к тесноте, нормативные размеры личной дистанции (*Коли тесно, так и курица курицу с насести stalkивает, И всем было б место, коли б не было тесно*).

Одно из условий, при которых теснота начинает восприниматься как непорядок, как отклонение от нормы, - невозможность выполнять те функции, для которых предназначено место (в данном случае – жилое помещение): *На одном гвозде всего не повесишь; Двоим сесть, так нельзя и гресть.*

Пространство должно сохранять предсказуемость и «персонифицируемость», то есть быть податливым к произвольному структурированию и использованию субъектом, обеспечить которые может только неделимая собственность (*Свой умок, свой домок, свой уголок; Хозяин, что чирый: где захотел, там и сел*).

Важно, чтобы все члены семьи придерживались правил, уклада, решений мира, которые защищают общее благо, даже если индивиду они не кажутся справедливыми: *Твой дом, твоя и воля; Чей двор, того и хоромы; чей берег, того и рыба; чей конь, того и воз; чья земля, того и сено; На своей улочке и курочка храбра (и курица бьет), (а петух никому спуска не дает); На чужой каравай рот не разевай, а пораньше вставай да свой затевай! Не изоймет теснота, не изняла бы лихота; Где покос отведут, там и коси! Лучше жить в тесноте, чем в обиде (лихоте)*.

Мотивы инцеста (*Дом на двоих - жена на двоих*), мужского самодурства (*Не поатакай своим, чтоб задать страха чужим; Хозяин в дому, что медведь в бору (что как хочет, так и ворочат); Вольно черту в своем болоте орать*), женских склок (*Семь топоров вместе лежат, а две прялки – врознь*) показывают, что жизнь со «своими» может быть тягостней, чем с «чужими». Именно возможность в пределах личного пространства действовать по собственному усмотрению - то бесценное преимущество собственности, которое компенсирует низкое качество жилья и невысокий уровень жизни (*Щей горшок, да сам большой, Нет большака супротив хозяина; Всяк в своем добре волен*), поддерживает самоуважение даже в бедном хозяйстве, в небольшом неказистом доме: *И крот в своем углу зорок, Мышь в коробе, как воевода в городе; Что поставят, то и кушай, а хозяина дома слушай!* Нарушение неписаных правил иерархии, отмеряющей объем личного пространства, и ведет к конфликтам, разделам и обеднению домохозяйств: *Ковригу резать (о братьях в крестьянстве: разделиться, разойтись, от обычая при этом делить хлеб) — двоим наклад*.

Л. В. Беловинский, разбирая бытовой уклад и образ жизни большой патриархальной крестьянской семьи, указывает на ее принудительный характер, право схода на запрет раздела при несогласии отца, которому это согласие не было выгодным [12]. В итоге коллективная собственность получает негативную оценку: *В семи дворах один топор*. Конфликты всего вероятней при равенстве сторон (*Два медведя в одной берлоге не живут*) и замкнутости пространства, которое особенно ощущается женщинами, т.е. теми, кто проводит основную часть времени в условиях, когда личная дистанция часто нарушается (*Кошка да баба всегда в избе, а мужик да собака всегда на дворе*).

Отсюда важность учета гендерной структуры домашнего пространства: *Хочешь быть сыт, садись подле хозяйки; хочешь быть пьян, садись подле хозяина, От хозяина чтоб пахло ветром, от хозяйки дымом, Муж возом не навозит, а жена рукавом не разносит; Наварила, напекла Акулина про Петра. Она прибирает, она подавает, одним одна за всех отвечает; Худо мужу тому, у котораго жена большая в дому*. Культурно обусловленная гендерная дифференциация моделей территориального поведения современных горожан получает возможность в полной мере проявиться в условиях, наиболее свободных от необходимости, от объективных уровня и образа жизни. Стилизации жизненного уклада, соблюдение традиций доступны современным горожанам не в основном, постоянном жилье, а в жилье «втором», дополнительном или сезонном, чаще всего - в загородном пространстве «дачи». Так, анализируя в 2013 году поведение городских дачников в пригородной зоне Калуги [17], мы противопоставили друг другу с точки зрения готовности к интеграции в сельское социальное пространство два типа жителей «внутреннего города» - мужчин и женщин. Модальный возраст первых – 45 лет, вторых – 42, оба находятся в стадии жизненного цикла, которую психологи называют «опустевшее гнездо», оба имеют достаточно высокий уровень жизни и благоустроенное городское жилье, оба не исключают возможности переезда в пригород на постоянное место жительства. Мужчины часто приезжают на дачу именно для занятий строительством будущего загородного дома, тогда как женщины – ради сельскохозяйственной деятельности. Но при этом женские передвижения, интересы ограничены пределами собственного дачного участка, от соседей - местных жителей - дачницы намеренно изолируются, а в случае острой финансовой необходимости откажутся скорее от загородного жилья, чем от городского. Мужчины же, строя дом, не замыкаются в пределах участка, но активно общаются с соседями, совершают вылазки на пикники, в лес, на рыбалку, изучают возможности коммерческой деятельности в будущем по месту жительства. Вопреки сделанному нами ранее выводу, сегодня мы полагаем, что на уровне домохозяйства это один и тот же тип обитателей пригородной зоны современной российской провинции с двумя гендерно-ролевыми моделями «хозяйского» поведения.

Оппозиция «внутри – снаружи», «в границах – за пределами» является основополагающей не только для различения мужчин и женщин, взрослых и детей, свободных и несвободных, но для всей социальной организации дома и придомового пространства.

Значимость места расположения дома в народных пословицах и поговорках часто преуменьшается (*Не местом ведется (порядок, достаток), а хозяином*). Оспаривается сама связь социального статуса с престижностью местоположения или внешним видом дома: *Не по дому господин, а дом по господину; Не дом хозяина красит, а хозяин дом; Ни кола, ни двора (печь не топлена), а веревы точены; Голытьба, голытьба, а подворотня решетчатая; Живет на горке, а хлеба ни корки (о причте)*. Но из последнего ясно, что наиболее выгодным положением дома в физическом пространстве видится возвышенность, открывающая широкую зрительную перспективу (*На проворном месте (откуда далекий вид) стоять хорошо!*). «Прозор», открытость ландшафта, его обозримость делают высоту /приземистость здания одним из ранних индикаторов социально-экономической дифференциации у славян [18].

В самом доме и рядом с ним необходим запас воды (*Где бабы гладки, там воды нет в кадке*). Потребность в запасе и одновременная опасность паводков, губительная для жилища влага порождает ряд строительных примет-рекомендаций, закрепившихся в языке: *Где много воды, там больше будет; где много денег - больше будет; Где много воды, там жди беды; Где одна вода лед положит, там другая снесет; Где по зарям первый пар ложится, там копай колодезь*.

Хорошо, когда дом расположен близко к месту обычной повседневной активности; дом – в первую очередь защита от непогоды: *Под капель избы не ставят; В добру пору воробью ненастье, коли стреха под боком*.

Температурный комфорт, здоровый микроклимат в доме – одна из ключевых тем пословиц, которая подчеркивает особый статус печи: *Хотя веселы хоромы, да не больно здоровы; Добрая то речь, что в избе есть печь; Тепло (в избе), как сам бог живет; Печь нам мать родная; На печи все красное лето*. Неравномерность распределения тепла, плохие изоляционные свойства – важнейший недостаток жилища: *Летом не преет, а зимой не греет; На дворе капель, так и у нас тепель; Наша горница с богом не спорница: как на дворе холодненько, так и в ней не тепленько; а на дворе тепло, так и на печи припекло (и у нас тепло); Наша изба не ровно тепла: на печи тепло, на полу холодно*. И хотя прохлада летом желательна (*Где холодно, там не оводно*), все же духота, избыток тепла лучше, чем его недостаток (*Пар костей не ломит, вон души не гонит*). Поскольку печь нужна не только чтобы топить, но и чтобы готовить, народное сознание подчеркивает связь тепла и пищевого достатка («сыть», «сытность» обозначает и отсутствие голода, и тепло). Запахи, чад не вызывают неприятия: *Где щи да каша, там и место наше; Где хлебно да тепло, там и жить добро; Где холодно, тут и голодно; Изба жилком пахнет; Ни хуху, ни духу, ни третьего тепла; Чтоб варево уварилось, изба теплом поскопилась*.

Запах, тепло – признак обжитого, освоенного, используемого пространства. Отсюда настороженность по отношению к местам покинутым, заброшенным, неиспользуемым как ритуально «нечистым», опасным для постройки нового дома [18], и терпимость по отношению к грязи, копоти, о которой говорилось выше, и предпочтительность «вторичного жилья» по сравнению с жильем на «первичном рынке». Последняя неочевидна (есть и обратное утверждение *Держись друга старого, а дома нового*), но встречается. Старый дом дает и экономическое преимущество (*Пока уставится, а в кармане не много останется*), и психологическое преимущество подтвержденной чужим опытом годности к проживанию (*Купи хоромину житую, а шубу шитую! Не купи себе дом, да купи соседа*), и преимущество (или опасность) ритуального приобщения к чужому уровню достатка и судьбе: *Купил дом и с домовыми; Дом домом, а домовою даром*.

Способность дома предохранять от непогоды связывается в первую очередь с надежностью крыши и ее конструктивных элементов: *Ветер взбесится, и с бобылей избы крышу сорвет, Крыв да ухитка — шуба избе; Хоть худ дом, да крыша крепка; Худая матка - всему дому смятка (матка, матица – поперечная опорная балка)*. Неплотная, мягкая крыша (*Изба ильинским тесом крыта (т. е. соломой)*) годится только в хозяйственных постройках, для содержания скота: *Свиная закута, соломой заткнута*. «Стреха», «крыша», «кров» – метонимия дома в целом («отчий дом» = «отчий кров»). Представление о главенстве крыши согласуется с археологическими данными, свидетельствующими о том, что хронологически первым типом славянского жилища была полуземлянка [19], внешне обозначенная крышей и порогом.

Порог – последнее препятствие для внешней угрозы: *Снесло боярские хоромы по самые пороги; Без Бога - но до порога; Высоки пороги на мои ноги, нет входа, доступа*. С порогом

связано множество примет, суеверий и правил вежливости: *В притолоку молитву заделывают; Под порог заговоры кладут; Гостя встречай за порогом и пускай наперед себя через порог; (Купцы) на пороге (в лавке) не стоят (покупателей отгонись); Лучшие подать через порог, чем стоять у порога; Посади мужика у порога, а он под образа лезет! Убогий за порогом стоит; Через порог не здороваются (руки не подают); Через порог ничего не принимать - будет ссора.*

Нормы, регламентирующие качество строительных материалов, конструкций, из которых изготовлены стены, пороги, окна, немногочисленны. Игра слов в *У церкви у двери притолоки изъели (из ели)* отсылает к классу «проклятых» деревьев, строительство из которых табуируется [18, с. 34-35]. Общим требованием к стройматериалам, пространственному местоположению и ориентации дома является устойчивость и прямизна линий: *Из песку веревки не вьют; На трех углах дом не стоит; Дом — яма: стой прямо!* Как видно из определения «цыганского», т.е. временного, дома, *три кола да посредине головня*, позволяющие соорудить шатер, палатку, или закрепленная над землянкой двускатная крыша, визуальное образуя «три угла», круг, треугольник в очертаниях дома отвергаются как временная, неустойчивая форма, а постоянство и прочность приписываются квадрату. Особенно прямизна ценится в парадной части дома (восток и юг) [18], где располагались окна, на которые как главный канал сообщения с внешним миром и ложилась в основном функция презентации социального статуса хозяев: *Горница хороша, да окна кривы, Где оконенки брюшинны, тут и жители кручинны; где оконницы стеклянны, тут и жители ветляны.* Не столько изоляционные свойства, сколько прозрачность, чистота, нарядность окон противопоставляют «брюшину» и стекло как маркеры статуса. Материалы изменились, но сама тенденция определять социальное благополучие квартир по состоянию окон осталась (пластиковые окна еще в начале 2000-х). Функция социального символизма основана на отношении к дому как продолжению тела, нрава, деловых качеств хозяев: *Коли изба крива — хозяйка плоха; По воротам и хозяина видно.*

Специфически русским значением можно считать значение слова в детском игровом праве: место, где по правилам игры нельзя преследовать [20, с. 656.]. Защитные свойства - главная потребительская, экономическая, социально-психологическая характеристика домашнего пространства: *Хоть не пышно, да затишно.* Границы владения должны быть четко определены, обозначены, защищены: *Городьбой не огорожена, а межой обведена.* Ее нарушение аналогично бесприютности, бездомности: *Ни запорца, ни подворотенки, Хоромишки, что горшки стоят: ни кола, ни двора, Хороши хоромы, да нет обороны, Ни того, чем запирают, ни того, что запирают, Двор кольцом, три жердины конец с концом: три кола забито, три хворостины завито, небом накрыто; светом обгорожено.*

Залог безопасности - семья (наличие «большака» и число домочадцев), правильное ритуальное поведение как условие магической защиты (*Дома и стены помогают*), многочисленные сторожа-животные (собака, петух, скот, в приметах реагирующий на еще не заметную людям угрозу нетипичным поведением), которые делают ненужными технические системы безопасности: *Сведем так домок, что не нужен и замок.* Образ сжавшегося до микро-Вселенной дома (*Сведем домок в один уголок (в орехову скорлупу)*) формирует целую планировочно-стилистическую тенденцию «прятать» и «шифровать» предметы в пространстве (положение дома в глубине двора, а не фасадом на улицу; матрешки; погреба, замаскированные под естественные холмики; замки «с секретом» и т.п.).

«Хороший» дом должен быть вписан в ландшафт, закрываться деревьями, переходить в «ухожи», чтобы не торчать нелепым «булдырем», не вызывать ненужного любопытства и зависти внешней красотой и подчеркнутым богатством отделки, удовлетворять все потребности, чтобы исключить уход «в люди», быть пластичным, при необходимости сжимаясь «в ореховую скорлупу» или расширяясь сенями и пригородами.

Данная модель до сих пор влияет на территориальное поведение горожан. В одной из статей Т. Ф. Волковой, посвященных развитию пригородной зоны Пензы, рассматриваются потребительские характеристики пригорода как селитебной зоны с точки зрения жителей «внутреннего» города: «Результаты обследования продемонстрировали доминирующее значение наличия индивидуального участка, охраняемость территории. Большое значение имеют городские функции, перенесённые в пригород (торговый центр, школа, места хранения личного транспорта). «Равное соседство» для этой территории пока не имеет большого значения» [21]. В числе выявленных нами в 2013 году мотивов, которыми руководствовались калужские дачники, в том числе ориентированные на переезд в пригород, доминировало стремление уединиться, изолироваться от городских проблем, посвятить себя семье, хобби,

творческому самовыражению в форме сельскохозяйственных опытов или строительства дома, ландшафтного дизайна или создания предметов интерьера своими руками. Важнейшее преимущество пригорода по сравнению с «внутренним городом» - свобода структурирования пространства, его персонифицируемость, предсказуемость и управляемость.

Выводы: образ «плохого дома». «Плохой дом» - одиноко стоящий, расположенный в безлюдном месте, подверженном нападению, проникновению, на пустоши, неогороженный и резко контрастирующий ввиду отсутствия огорода, хозпостроек, деревьев с горизонтом. Это абсолютно новый, необжитый дом или с мрачной историей кровопролитий, преступлений, стихийного бедствия или социальной катастрофы - с «даровым домовым». Линии «плохого дома» треугольные или округлые, с искривленными стенами и окнами, с вычурным дизайном и обилием избыточных, чисто декоративных деталей. Окна его мутны и непрозрачны. Это могут быть тонировка, зеркала или затянута пленкой провалы пустых оконных рам, битое стекло с расходящимися трещинами, окна, заложенные кирпичом, заткнутые подушками и т.д. Слишком просторный, лишенный постоянного источника тепла, он плохо протапливается, неспособен удерживать тепло. Его жесткая планировочная структура исключает пристройки, а сама планировка или размеры ограничивают трудовую, хозяйственную, иную деятельность. У него ненадежная или опасная - тонкая, мягкая, плохо закрепленная - крыша. Он просторен и пуст, без запасов, и в нем не пахнет едой, дровами и человеческим телом. Он стоит на спорной земле или не принадлежит живущему.

Итак, в русской языковой картине мира, отражающей жилищные нормы и стандарты традиционной культуры, дом как жилое помещение, несмотря на обилие связанных с ним пословиц и поговорок, является не терминальной, а инструментальной ценностью. Постройка дома – не самоцель, а промежуточный, стартовый этап самостоятельного домостроительства ради последующего обзаведения хозяйством (*Наживи хлевину, а там и скотину!*), брачной семьей, уважением «мира». Вся логика современности обратна: личность, семья трудятся, копят, живут в самоограничении ради того, чтобы под конец жизни обзавестись отдельным жилищем худшего или лучшего качества.

По современным санитарно-гигиеническим, правовым, архитектурно-строительным нормам жилищные условия оцениваются с точки зрения положения, объема, благоустроенности. Русская народная языковая картина мира мало говорит о благоустройстве, комфорте, санитарно-гигиеническом состоянии и внешнем виде жилья, отрицает важность размеров жилой площади, количества жилых помещений, зато очень внимательно относится к проксемике, имуществу и утвари, к самой идее полноты, изобилия, чувствительна к неоспоримости «хозяйского» статуса (право собственности и способность пространства персонифицироваться).

Приобщение к чужой «доле» и передача дому черт собственной личности трансформируются в современной культуре в идею репрезентативных функций дома, престижности места проживания. Какую бы форму ни принял социальный символизм - заселения в дома-объекты культурного наследия или творчества на дачных участках, - дом является текстом, повествующим о социальной биографии, социальном статусе и ценностях хозяина. Кроме роли «маркера» социальной позиции, жилье как условие нормальной жизнедеятельности или депривант становится и фактором социальной стратификации.

Примечания:

Работа выполнена при финансовой поддержке РФФИ (ОГОН) и Правительства Калужской области, проект № 16-13-40002 а(р) - Типы жилищной депривации населения Калужской области: уровни, источники, последствия

ЛИТЕРАТУРА

1. Глазычев В. Л. О нашем жилище. М.: Стройиздат, 1987. — 177 с.
2. Глазычев В. Л. Социально-экологическая интерпретация городской среды. М.: Наука, 1984. - 180 с.
3. Громов М. Н. О философской семантике архитектуры. - Общественная мысль: исследования и публикации. Вып. 2. М.: Наука, 1990. – 273 с.;
4. Громов М. Н. О стиле в культуре и архитектуре. - Стиль наследования культуры. М., 2009. С. 16-24
5. Делитц Х. Архитектура в социальном измерении//Социологические исследования, 2008, № 10. С. 113-121
6. Вильковский М. Б. Социология архитектуры. М. : Фонд «Русский авангард», 2010. – 592 с.

7. Обертрейс Ю. «Бывшее» и «излишнее»: изменение социальных норм в жилищной сфере в 1920 – 30-е гг. На материалах Ленинграда. - Нормы и ценности повседневной жизни. Становление социалистического образа жизни в России, 1920 – 30-е годы/Под ред. Т. Вихавайнена. – СПб.: Журн. «Нева», 2000. – С. 75 – 98.
8. Хазанова В. Э. Советская архитектура первой пятилетки: Проблемы города будущего. М., 1980. – 373 с.;
9. Герасимова Е. Жилье в советском городе: историко-социологическое исследование (Ленинград, 1918–1991) [Электронный ресурс]. - URL: <http://ecsocman.hse.ru>(дата обращения: 22.10.2015).
10. Утехин И. В. Очерки коммунального быта. М.: ОГИ, 2004. — 277 с.
11. Мартынюк И. А. Жилищная сфера современной России в контексте изменений ее социокультурных характеристик. Дисс. соиск. к. соц. н. Ростов-на-Дону, 2009 [Электронный ресурс]. - URL: <http://cheloveknauka.com>(дата обращения: 28.11.2015).
12. Беловинский Л. В. Изба и хоромы: Из истории русской повседневности [Электронный ресурс]. - URL: <http://libatriam.net/read/387430/0/>
13. Макшанцева Н. В. Русское: соборность; воля; удаль; беспредельность; тоска; вера. – Межкультурная коммуникация [Электронный ресурс]. - URL: <http://www.gumer.info>(дата обращения 25.11.2015).
14. Цветкова М. В. Английское: Дом; Свобода; Приватность; Честная игра; Сдержанность; Джентльменство (совместно с В. П. Григорьевой); Наследие (совместно с В. В. Кулаковой); Юмор (совместно с Н. В. Лобковой); Здравый смысл (совместно с Л. В. Кузьмичевой). – Межкультурная коммуникация [Электронный ресурс]. - URL: <http://www.gumer.info>(дата обращения 25.11.2015).
15. Уфимцева Н. В., Черкасова Г. А., Караулов Ю. Н., Тарасов Е. Ф. Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, украинский, болгарский. М., 2004. – 800 с.
16. Жельвис В. И. Наблюдая за русскими. Скрытые правила поведения. М.: Рипол Классик, 2011. — 352 с.
17. Казакова А. Ю. Мотивация пригородного образа жизни в современной российской провинции (на примере пригородов Калуги) // Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2015, т.13. С. 1141–1145. – URL: <http://e-koncept.ru/2015/85229.htm>.
18. Байбурун А. К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. М.: Наука, 1983. – 191 с.
19. Ковалевский В. Н. Социальная структура славян Днепро - Донского междуречья VIII - первой половины XI вв. История изучения вопроса (1930-середина 1990-х гг.). – Археологические памятники Восточной Европы. Межвузовский сборник научных трудов. Воронеж: Воронежский государственный педагогический университет, 2005. — 211 с.
20. Матназаров Т. У. Концепт «Дом» в русской и китайской языковых картинах мира//Молодой ученый, 2015, №5. С. 654-657.
21. Волкова Т. Ф. Основы предпочтительности проживания в пригородной зоне //Современные научные исследования и инновации, 2015, № 3 [Электронный ресурс]. - URL: <http://web.snauka.ru> (дата обращения: 19.10.2015).
22. Лотман Ю. М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. СПб.: Искусство-СПБ, 2000. – 704 с.

НЕОБХОДИМОСТЬ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ БЕЗРАБОТНЫХ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

к. э. н., доцент Алиев Т. Г.,
к. э. н., доцент Алиева Ш. Т.

Азербайджан, г. Баку,
Азербайджанский Государственный Университет Нефти и Промышленности

Abstract. *Change of an economic situation in Azerbaijan and introduction to the sphere of work of the market relations have radically changed position of the hired worker, have caused emergence of unemployment, and together with her new problems of a social and psychological order. Proceeding from it in article are considered change of position of the hired worker in Azerbaijan after acquisition of the state independence; the existing problems of social and psychological support of the unemployed in Azerbaijan; need of social and psychological support of the unemployed for conditions without the guaranteed employment; the recommendations submitted on improvement of works of the employment services on social and psychological support of the unemployed are provided.*

Keywords: *unemployed, problems, necessity, social and psychological support, employment service.*

В условиях плановой социалистической экономики значительные контингенты трудоспособного населения Азербайджана начали свою трудовую деятельность в условиях полной и гарантированной занятости. От работника не требовалось усилий для поиска места работы. Эту проблему успешно решало государство. Увольнение работника без его вины, по причинам сокращения производства было недопустимым. Существующая стройная система организованного распределения рабочей силы ограничивала свободное волеизъявление человека в сфере труда, но гарантировала ему рабочее место в соответствии с профессией и уровнем квалификации. В этих условиях человеку не требовалось отстаивать свои интересы в борьбе за собственное трудоустройство.

После приобретения государственной независимости Азербайджан выбрал путь рыночной экономики. Изменение экономической ситуации в Азербайджане и внедрение в сферу труда рыночных отношений коренным образом изменили положение наемного работника, вызвали появление безработицы, а вместе с ней новые проблемы социально-психологического порядка. С психологической точки зрения, это было сильным ударом для людей, чья трудовая жизнь протекала в условиях полного отсутствия вынужденной безработицы. Эти люди испытали и испытывают достаточно сильный стресс, еще не потеряв работу, только представив себе реальную возможность этой потери в условиях роста цен и отсутствия реальной помощи со стороны государства.

В рыночных условиях безработица всегда была и есть самой острой и злободневной социальной проблемой любой страны. Ошибочно считать, что безработица – личная проблема каждого человека. Конечно, безработица затрагивает личность человека, потерявшего работу и его семью. В рыночных условиях человек, потерявший работу, часто находится в состоянии шока. Степень появления негативных эмоций, безусловно, различная даже у людей, попавших в одинаково неблагоприятную ситуацию.

Вместе с тем, безработица-проблема всего общества. Поэтому, общество не может оставаться стороне от проблемы психологической реабилитации безработных граждан. В Азербайджане первой государственной организацией, вступающей в общение с безработными, является Государственная Служба Занятости Министерства Труда и Социальной защиты населения и ее местные отделения. Именно сотрудники этой службы впервые столкнулись с необходимостью изучения социально-психологических особенностей поведения безработных граждан и с проблемами их социальной адаптации.

При проведении мероприятий по социально-психологической поддержке безработных, службы занятости в Азербайджане сталкиваются с определенными проблемами. Главная проблема заключается в определении контингента безработных. Согласно Закону Азербайджанской Республики о занятости, лица, не явившиеся по неуважительной причине в течение 10 дней после регистрации в соответствующий орган исполнительной власти с целью поиска приемлемой работы или отказавшиеся от двух приемлемых работ, предложенных в течение данного срока (статье 4.5.3) и люди впервые ищущие работу (статье 4.5.4), не имеют

права получения статуса безработного [1; с. 5]. Согласно статье 4.5.4, окончившие среднюю школу (и не поступившие в учебные заведения), средне - специальные и высшие учебные заведения, демобилизованные из армии (ранее не работавшие) и не находящие работу, лишены права получения статуса безработного. Таких людей в Азербайджане не мало. Только по этой причине численность людей, официально получивших статус безработного в Азербайджане в несколько раз меньше по сравнению с численностью всех безработных. Согласно официальной статистике в 2015-м году численность безработных в республике составила 243,7 тысяч человек (фактическая численность безработных в несколько раз больше, т.к. работники государственных предприятий, отправленные на длительный отпуск без сохранения содержания из-за прекращения деятельности предприятий или сокращения объема производства, люди, имеющие в собственности земельные участки независимо от того обрабатывают ее или нет и т. д. считаются занятыми), а численность людей официально получивших статус безработного - 28877 человек [2; с. 39]. По этой причине сотрудники службы занятости не имеют возможности охватить мероприятиями по социально-психологической поддержке всех безработных.

Следующими проблемами являются:

- слабая разработанность нормативной базы психологической службы занятости, низкий уровень финансирования этого участка работы;
- стереотип мнения многих людей, что каждый сам себе является психологом, способным разобраться в происходящих процессах и явлениях;
- неудовлетворительные условия, в которых осуществляется профессиональная деятельность психологов-консультантов;
- плохая оснащенность труда психологов-консультантов современной техникой не позволяет автоматизировать многие рутинные процессы обработки данных психологического тестирования, поэтому зачастую они производятся вручную;
- психологи и профконсультанты зачастую не имеют отдельных помещений для работы, что не позволяет использовать некоторые методы психодиагностики и психологической поддержки безработных.

На практике при проведении мероприятий по социально-психологической поддержке, специалисты службы занятости не редко сталкиваются с конфликтным поведением безработных. Это происходит из-за того, что специалисты службы занятости рассматриваются безработными как представители государственной власти, которые виноваты во всех их бедствиях. Иногда это происходит на подсознательном уровне. Причиной такого поведения может быть внутриличностный конфликт, вызванный неудовлетворенной потребностью самореализации, борьбой мотивов, высокой эмоциональной напряженностью безработного. Развитие конфликтной ситуации во многом обусловлено тем, как поведет себя другая сторона. Конфликтное поведение во многом определяется типом личности. Тип легко возбудимый, с низкой эмоциональной устойчивостью с большей вероятностью будет втянут в конфликт, чем человек спокойный, эмоционально устойчивый. Поэтому при проведении мероприятий по социально-психологической поддержке безработных следует учитывать их пол, возраст, образование, специальность, профессии, предыдущий стаж работы, эмоциональное состояние. Для успешного проведения работ в указанных направлениях крайне важна специальная подготовка психологов и профконсультантов с целью работы в службе занятости, использовать эффективные формы консультирования безработных, испытывающих сложности с трудоустройством.

Для успешного прогнозирования и управления конфликтными ситуациями, возникающими в системе «безработный-специалист службы занятости» необходимо предварительное изучение их типологии, механизмов и условий протекания. Лишь после этого можно разработать обоснованные рекомендации по предотвращению конфликтов, методы психокоррекции и психотренинга бесконфликтного поведения для специалистов службы занятости.

Профессиональное обучение и переобучение безработных является одной из важнейших форм социальной поддержки людей, потерявших работу. На практике важнейшей проблемой является также разработка психологических основ переобучения взрослых людей, уже сложившихся специалистов, потерявших работу, новым профессиям, имеющим спрос на рынке труда. К сожалению, до сих пор совершенно недостаточно разработаны проблемы профориентации и переподготовки взрослых людей. Подбор безработному новой профессии зачастую строится на принципах здравого смысла или по аналогии с выработкой профориентационных рекомендаций для молодых людей, не имеющих профессии.

Специалисту предлагают забыть все и начать заново, без оценки сложившихся к данному моменту возрастных и профессиональных возможностей человека. Поэтому, при проведении работ по социально-психологической поддержке безработных необходим учет психологических особенностей «меняемых» (нового и старого) видов трудовой деятельности, чтобы избежать интерференции навыков, а также учет перспектив и «цены» освоения новой профессии. В рыночных условиях - в условиях без гарантированной занятости - люди, не способные в короткий срок качественно освоить новую профессию, вновь оказываются безработными, еще более ухудшая свое положение. Следует также учитывать, что для качественного и эффективного проведения работ по обучению и переобучению безработных требуется расходовать значительные средства. К сожалению службы занятости Азербайджана таких средств не имеют.

На практике у многих безработных наблюдается определенный психологический барьер в выборе новой профессии, особенно у людей с высшим образованием при обучении рабочим профессиям, которые пользуется спросом на рынке труда.

В настоящее время в Азербайджане наиболее актуальными проблемами являются прогнозирование поведения безработных на рынке труда, диагностика и коррекция негативных психических состояний, профессиональная переориентация безработных. Их успешное решение способствовало бы повышению эффективности функционирования психологической службы в системе службы занятости. Весьма эффективной представляется упреждающая комплексная психологическая помощь безработным, реализуемая сразу по всем направлениям: консультативному, психодиагностическому, коррекционному и психопрофилактическому, включая различные виды психотерапии.

Следовательно, психологическая помощь человеку может понадобиться после получения уведомления об увольнении. Если проблему устройства на работу на другом месте сразу решить не удастся, человеку полезна психологическая консультация, чтобы снять отрицательное эмоциональное состояние, мобилизовать психические возможности для поиска работы, преодолеть психологические барьеры при переходах к новым видам трудовой деятельности. При таких упреждающих или превентивных консультациях вполне возможно, что часть людей найдет работу до того, как обратится в службу занятости для регистрации в качестве безработного.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Азербайджанской Республики о занятости. Баку, 2002 г. 23 с.
2. Статистические показатели Азербайджана. Баку, 2016 г., 824 с.

Уважаемые друзья !

Издательство предоставляет возможность публикации научных статей в следующих научных журналах:

*International Journal of Innovative
Technologies in Economy
(IJITE)*

<http://ijite.org/>

*International Journal of Innovative
Technologies in Social Science
(IJITSS)*

<http://ijitss.org/>

Сообщаем, что журнал включён в следующие наукометрические базы:

- *Google Scholar
- *OCLC WorldCat
- *Соционет
- *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)
- *Registry of Open Access Repositories (ROAR)
- *Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE)
- *Research Papers in Economics (RePEc)
- *EBSCO A-to-Z
- *EBSCO Discovery Service и др. по протоколу OAI-PMH, а так же в базы данных Discovery Service и A-to-Z.

К примеру более 85% университетов США имеют доступ к базам EBSCO. 83.3% академических библиотек США считают EBSCO основным средством для поиска научной информации. Базы данных EBSCO признаны наилучшими в опросе академических и публичных библиотек США (по данным Library Journal).

Так же приглашаем Вас опубликовать статью, на русском, украинском, английском языке.

International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”

№ 9(25), Vol.4, September 2017

MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

Proceedings of
the III International Scientific and Practical Conference
"New Opportunities in the World Science"
(August 31, 2017, Abu-Dhabi, UAE)

Passed for printing 01.09.2017. Appearance 07.09.2017.

Typeface Times New Roman.

Circulation 300 copies.

Publishing office ROSTranse Trade F Z C company - Ajman - United Arab Emirates 2017.